

Complex nr. 6/2005

Jan Frode Haugseth

DRM OG DEMOKRATI:

**ARGUMENTASJONER, RETTFERDIGGJØRINGER OG STRATEGIER
BAK ENDRINGEN AV ÅNDSVERKSLOVEN 2003-2005**

Institutt for rettsinformatikk
Postboks 6706 St Olavs plass
0130 Oslo

Henvendelser om denne bok kan gjøres til:

Institutt for rettsinformatikk
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 Oslo
Tlf. 22 85 01 01
www.jus.uio.no/iri/

ISBN 82-7226-091-3
ISSN 0806-1912

unipubskriftserier

Utgitt i samarbeid med Unipub AS
Denne boken går inn i universitets- og høyskolerådets skriftserie
Trykk: e-dit AiT AS
Omslagsdesign Kitty Ensby

Institutt for rettsinformatikk's utgivelser i skriftserien Complex er støttet av:
Advokatfirmaet Selmer DA
Wikborg Rein & Co
Lovdata

Jeg vil dedisere denne oppgaven til Kjetil Hana og alle andre artister som har tålmodighet til å prøve igjen og igjen å skape noe unikt, på tross av at det egentlig er umulig. Det at det faktisk finnes så mange kreative mennesker i verden, som jobber hardt uten at økonomiske insentiver eller drømmer om berømmelse ligger bak, har for meg og arbeidet med denne oppgaven vært en drivkraft i seg selv.

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord.....	9
Bearbeidet utgave.....	9
Opprinnelig forord.....	9
Forkortelser.....	11
1 Et sosiologisk perspektiv på det digitale	13
Om temaet og valget av oppgave	13
<i>Min egen bakgrunn</i>	14
<i>Inspirasjon – og hvorfor jeg valgte å skrive denne oppgaven</i>	15
Problemstilling – kultur i den digitale tidsalder	17
Oppgavens struktur og innhold.....	19
2 Teoriframstilling	23
Introduksjon	23
Bakgrunn	24
<i>Pragmatisme</i>	24
<i>Marxisme</i>	25
<i>Kritisk teori</i>	26
Senere marxistisk og kritisk teori	27
<i>Frihetsbegrepet og den materialistiske historieoppfattelse</i>	27
<i>Krise hos Marx</i>	27
<i>Hegemoni</i>	28
<i>Ideologi og moderniseringsoffensiver</i>	29
<i>Kommodifisering</i>	30
<i>Universalisering</i>	31
<i>Enclosures eller inngjerding</i>	31
<i>Epokestudier og accumulation by dispossession</i>	32
<i>Tre problem for kritisk teori</i>	35
<i>To fordeler: Historisk kontinuitet og parallelle tendenser i samtiden</i> ... 35	
Teorirekonstruksjon av Boltanski & Thévenots pragmatisme	36
<i>Gode intensjoner</i>	41
<i>Et regime for vold</i>	41
<i>Kritiske øyeblikk, den kritiske kapasitet og ekvivalens</i>	42
<i>Evnen til å overflytte handlinger fra partikulært til allment nivå</i>	44
<i>Kategorier tillagt viktighet - regimet for rettferdiggjøring</i>	45
<i>Evalueringsprinsipp</i>	46
<i>Verdiordener: seks eksempler</i>	47

	<i>Legitimitetstester og forskyvninger</i>	49
	<i>Styrketester</i>	52
	<i>Mulighet for ideologikritikk</i>	53
	<i>Problemer og fordeler med Boltanski & Thévenots pragmatisme</i>	55
3	Historisk oversikt over lovverk, musikkbransje og teknologi	57
	Det norske lovverket og det internasjonale rammelovverket	57
	<i>Skillet mellom åndsverk og materiell eiendom</i>	57
	<i>Åndsverk og rettigheter</i>	57
	<i>Internasjonale avtaler som regulerer bruk av åndsverk</i>	58
	<i>TRIPS</i>	60
	<i>Den norske åndsverksloven</i>	61
	<i>Høringsutkastet – de viktigste endringene</i>	62
	<i>Endringer i opphavsrettspolitikken</i>	68
	Platebransjen i endring	68
	<i>Marked og salg</i>	68
	<i>Tap av profit, tap av kulturell bredde</i>	70
	<i>Produksjonen og artisten</i>	71
	<i>Norske plateselskaper og norske markedsandeler</i>	73
	Det digitale, fleksibilitet og fildeling	74
	<i>The Californian ideology</i>	74
	<i>Proprietær programvare vs. åpen kildekode</i>	75
	<i>Digital teknologi som en løsning for platebransjen</i>	75
	<i>Den digitale musikkrevolusjonen - bakgrunn</i>	76
	<i>Fildeling</i>	78
	Fildelerne – hvem er de?	79
	<i>Lovlig bruk av komprimerte musikkfiler</i>	80
	Musikkbransjens motstrategier	81
	<i>Digital Rights Management (DRM)</i>	82
	<i>Rettstvister</i>	84
	<i>Fusjoner og overtakelser</i>	85
4	Igjennom pragmatismen og marxismen	87
	En kritikk av metodevalget	
	– og et forsvar for komplementær metodebruk	87
	Datamaterialet	89
	<i>Bakgrunn</i>	89
	<i>Framgangsmåte</i>	90
	<i>Kildebruk og kildekritikk</i>	90
	<i>Kategorisering av høringsinstansene</i>	93
	Integritet og etikk	94

5 Oppsummering og tolkning av funn.....	95
Ekvivalensprinsipper, legitimitetstester og styrketester.....	95
<i>Mediebransjens argumenter – patriarkat og profitt</i>	95
<i>Databransjens argumentasjon</i>	
– med et utgangspunkt i at alt endrer seg	97
<i>Forsvarere av allmennretten – en brokete allianse</i>	98
<i>Artistiske organisasjoner – l’art pour l’art</i>	100
Strategier og faktorer som ikke nevnes i høringsuttalelsene	101
<i>Økonomisk fleksibilitet</i>	102
<i>Kultur- og kirkedepartementets rolle</i>	102
Oppsummering	104
6 Drøfting	105
Implikasjoner – inngjerding av kulturelle allmenninger	105
<i>Eneretten – et solid fundament</i>	105
<i>Musikkjøperne</i>	106
<i>Omfordeling</i>	106
Styrketester og radikal kritikk.....	107
<i>Hvorfor DRM og lovbeskyttelsen er så sentral for mediebransjen...</i>	107
<i>Moderniseringsoffensiver og epoke</i>	109
Endringens språk – hegemoni og meningsdannelse.....	110
<i>Andre økonomiske interesser</i>	113
Hva kan teoriene tilføre hverandre?	114
Knappheten som ikke ville forsvinne	116
7 Etter lovendringen – veien videre	119
En slutt og en begynnelse	119
<i>Public sociology</i>	120
<i>En alternativ forståelse av mitt eget engasjement</i>	121
<i>Refleksjoner rundt videre forskning</i>	122
Litteraturliste	123
Monografier, artikler, etc.	123
Privat publisert statistikk	129
Lover, lovforslag, stortingsproposisjoner, dommer, direktiv og traktater	130
Privat korrespondanse.....	131
Høringsuttalelser.....	131

FORORD

Bearbeidet utgave

Dette er en bearbeidet utgave av oppgaven jeg leverte til Sosiologisk institutt i Bergen 30. november 2004. Endringene begrenser seg til korrektureringer, retting av et par feilreferanser og generell språkvask. I tillegg har jeg omformulert et par setninger på side 76, som i følge ekstern sensor hadde mer holbergske kvaliteter enn akademiske, ”Mor Nille er en stein”. Tekstens struktur, organisering og argument er likt som i den leverte utgaven. Jeg vil spesielt takke Maren Agdestein for uvurderlig hjelp til språkvask og en siste korrekturlesning av denne utgaven.

Jan Frode, 6. juli 2005

Opprinnelig forord

Det året jeg fylte 15 år kjøpte jeg mitt første lydkort på postordre. Det må ha vært i 1992, og jeg disponerte familiens nye PC. Jeg husker at sykkelturen til postkontoret gikk veldig fort. Og jeg husker forventningene jeg hadde etter at jeg hadde åpnet PC-en og montert lydkortet. For meg var dette begynnelsen på å benytte digital teknologi om et kreativt verktøy. Denne handlingen oppsummerer egentlig mye av det som denne oppgaven dreier seg om. Et spedt begynnende postordresalg av PC-komponenter gjorde det mulig for forbrukere å i økende grad skreddersy PC-er etter egne ønsker og formål. Det teknologiske grunnlaget for å arbeide kreativt med lydfiler holdt på å ta form (selv om en enkelt CD-plate med musikk enda inneholdt omtrent 5 ganger så mye informasjon som datamaskinen for øvrig). For meg personlig utgjorde installasjonen av dette lydkortet det første krysspunktet hvor min interesse for data- og musikk møttes. Tilbake i 1992 var imidlertid datamaskinen enda et uskyldig verktøy på gutterommet, og det kan virke rart at dagens verdiladete debatter i media egentlig handler om akkurat den samme teknologien.

Som med all sosial endring kan det være vanskelig å påvise et klart skifte for når den inntreffer eller akkurat hvordan den skjer. Men de verdiladete debattene som fins i dag, viser at datateknologien er noe som engasjerer svært mange. Skal man sensurere nettet, hvem skal i så fall fungere som innholds-kontrollør? Er kjøp og salg over nettet trygt? Er det farlig for unge jenter å delta i prategrupper hvor det kan finnes voksne menn som utgir seg for

å være ungdommer? Alle debattene som har vært rundt slike emner vitner om at datateknologien er noe som svært mange tillegger viktighet. I debatten om åndsverk i den digitale samtiden, har DRM (Digital Rights Management) blitt et samlende moteord for teknologien som mediebransjen og rettighetshavere mener kan sikre profittmuligheter og inntjening. For mediebransjen og rettighetshavere kan DRM-teknologien bety en økt mulighet til å kontrollere hvordan fonogrammene de selger kan bli benyttet, og hvem som skal ha rett til å benytte de. For forbrukerne, mindre artister og allmennheten for øvrig, representerer DRM gjerne mer ulemper enn goder.

Jeg vil spesielt takke Alf Nilsen for alle spennende samtaler og henvisninger, som har vært sentrale for utviklingen av denne oppgaven. Jeg vil også takke veilederen min Rune Sakslind, som har vært svært tålmodig når jeg har stått på mitt, og likevel lest gjennom oppgaven og gitt meget gode og grundige tilbakemeldinger på kort varsel. Jeg ønsker også å takke min kjære samboer Maren Agdestein, som gjennom sin fleksibilitet har gjort det mulig for meg å jobbe så intensivt med denne oppgaven i perioder. Til sist vil jeg takke Mari Torvik Heian og Torgeir Sveri for tilbakemeldinger og korrekturlesning.

Tusen hjertelig takk!

FORKORTELSER

ADSL = Asymmetric Digital Subscriber Line (brukes oftest som kobling opp mot Internett).

BSA = Business Software Alliance

DRM = Digital Rights Management

EFN = Elektronisk Forpost Norge

GATT = General Agreement on Tariffs and Trade

IFPI = International Federation of the Phonographic Industry

ISP = Internet Service Provider (internett-tilbyder, som f.eks. NextGenTel)

MC = Music Cassette

MPA = Motion Pictures Group

MPAA = Motion Pictures Group of America

NGSCB = Next Generation Secure Computing Base

NFFO = Norsk forfatter og forleggerforening

PDF = Digitalt dokumentformat som blant annet er søkbart. Har blitt en uformell standard for dokumentpublisering på Internett, og følger med i mange nyere operativsystemers distribusjoner.

PNEK = Produksjonsnettverk for Elektronisk Kunst

TRIPS = Trade Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property

WCT = WIPO Copyright Treaty

WIPO = World Intellectual Property Organization

WPPA = Performances and Phonograms Treaty

1 ET SOSIOLOGISK PERSPEKTIV PÅ DET DIGITALE

The medium is the message.

Marshall McLuhan (1964)

Om temaet og valget av oppgave

Alle har vel hørt McLuhans velkjente sitat i en eller annen sammenheng, men det er mest akademikere som har vært opptatt av å diskutere til hvilken grad sitatet faktisk medfører riktighet. Uansett hvilken betydning eller mening man tillegger dette sitatet, synes i hvert fall svært mange i dag å være enige om at den digitale teknologien er et meget viktig verktøy å beherske for å regnes som en deltaker i det moderne samfunnet. Den digitale teknologien har i løpet av 10 år bidratt til at handlingsbetingelsene for både akademikere, drosjesjåfører, regjeringsmedlemmer, gårdbrukere og musikere har blitt endret. Men til hvilken grad kan vi egentlig si at det er den digitale teknologien som et medium som har bidratt til denne endringen? I massemedia nyttiggjøres ofte et språk som speiler essensen i McLuhans utsagn, nemlig at samfunnets utvikling først og fremst styres av mediet mer enn budskapet. Denne måten å se utvikling på, som ofte blir kalt teknologisk determinisme, representerer et syn som ikke er i samsvar med den sosiologiske forståelsen av samfunnsutvikling. Sosiologien har, med enkelte viktige unntak, hevdet at det er den menneskelige handlingen som ligger til grunn for endring. Kanskje er dette grunnen til at det i de siste årene vært upopulært å hevde at digital teknologi og Internett har utgjort en revolusjon blant norske samfunnsvitere. Man gikk i fella en gang – på midten av nittitallet var det mange som trodde at de nye kommunikasjonsmulighetene PC-er koblet til Internett ville gi, ville bety nye arbeidsplasser og større frihet for den enkelte, eller at bedre tilgang til informasjon ville kunne minske kompetanseforskjellene i ulike deler av befolkningen. Men i år 2000, omtrent samtidig som NASDAQ-implosjonen¹ resulterte i kroken på døra for svært mange Internett-baserte selskaper, snudde optimismen. I dag har markedets lover om tilbud og etterspørsel endelig innhentet databransjen, og utviklingen av stadig raskere datakomponenter er ikke lenger eksponentiell. ADSL-utbyggingen er i Norge fremdeles begrenset til tettbygde strøk, og de gjenværende IT- og medieselskapene konkurrerer om å først skille ut det som er mulig å skille ut. Microsoft, Apple, AOL-Time-Warner og de andre storselskapene

¹ NASDAQ er den største samlede indeksen for handel med IT- og teknologi-aksjer. Fra 17. juli 1995 til 10. mars 2000 når den var på toppen, hadde indeksen økt med 504,86 %. Kilde: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Nasdaq>> [25.11.2004]

har gjort sitt for å forsøke å kontrollere hele mediebransjen. Kanskje er dette grunnlaget for den akademiske skepsisen til at datateknologien skulle kunne endre noe som helst.

I denne oppgaven trekker jeg spesielt fram rapport 53 fra den siste maktutredningen som et eksempel på en slik skepsis (Aarseth 2003). Aarseth konkluderer i rapporten med at det fremdeles er for tidlig å si noe om datateknologien har endret noe. Så langt har det ikke vært noen revolusjon, skriver han, fordi alt datateknologien gjør er å reprodusere teknologier vi har sett før. For meg oppleves det derimot riktig å kalle det som har skjedd på den digitale arena en revolusjon. En revolusjon betyr ifølge Bokmålsordboka² en rask omveltning eller en gjennomgripende forandring. Og det har skjedd en gjennomgripende forandring på flere felt. Gjennom PC-er koblet til Internett har for eksempel mange mennesker endret sin praksis hva angår omgang med kultur. Kulturivaretakelse har blitt enklere gjennom muligheten til å lagre og ta vare på musikk og filmer. Samtidig har terskelen for å publisere eget materiale blitt meget lav.

Min egen bakgrunn

Min personlige bakgrunn for å skrive en oppgave om dette feltet, er at digital teknologi har vært viktig for meg i lang tid. Jeg har vært interessert i PC-er og det man kan gjøre med slike siden jeg var omtrent 11 år. Dette har i dag gitt meg mye gratis i forhold til forståelsen og bruken av ulike PC- og nettverkssystemer, selv om jeg ikke har noen formell kompetanse på området. Jeg har satt meg inn i noen grunnleggende programmeringsspråk for vevdesign og nettpubliserings, og er i dag ansatt som vevansvarlig ved Steinerskolen i Bergen (<http://bergen.steinerskolen.no>). Jeg er også vevansvarlig for andre hjemmesider³. Videre driver jeg med musikk, med elektrisk og akustisk gitar som hovedinstrument. Også i forbindelse med musikken har jeg brukt digital teknologi. Jeg har et digitalt mobilt studio hvor jeg blant annet har produsert demolåter. Samtidig har jeg et band sammen med blant andre medstudenter fra sosiologisk institutt og samfunnsvitenskapelig fakultet, og vi har spilt inn en demo hvor vi tar i bruk digital teknologi både på instrument og opptakssiden.

Alt dette er elementer som jeg ikke bare anerkjenner har spilt en refleksiv rolle i mitt valg av oppgave, men som også har vært kritiske for valg, tolkning og forståelse av spørsmålene rundt denne oppgavens problemstilling. Min li-

2 Fra bokmålsordboka <<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?alfabet=n&reset=j&OPP=revolusjon>>: **revolusjon** *revolusjo'n* m1 (gj fr, fra lat., av *revolvere*, se **revolver*) rask omveltning, gjennomgripende forandring *den russiske r-en / r- i samferdselssektoren* . [25.11.2004]

3 Fortrinnsvis hjemmesiden til bandet mitt <<http://www.buffmomo.net/>>, min egen side <<http://jafro.homeip.net/>>, og hjemmesiden til det som skal bli det mobile studioet mitt <<http://www.steppa.org/>>.

denskap for datateknologi og musikk kan være både en belastning og en fordel når det kommer til å skrive en oppgave som denne. Det kan på mange måter være vanskelig å skrive en objektiv oppgave om felt som man har mange forhåndskunnskaper om og verdiladete følelser ovenfor. Men det står også klart for meg at det er mitt engasjement i musikk og data som er hovedforutsetningen for at denne oppgaven har blitt til. Min kunnskap på disse feltene har vært nødvendige for denne oppgavens spennvidde, forklaringskraft, og konklusjon. Denne oppgaven må derfor ikke forstås som en ”objektiv” analyse av endringene i åndsverksloven. Den må heller forstås som en aktiv prosess, hvor jeg som ”forsker” forsøker å forme mine kunnskaper og meninger på en valid, reliabel og etterprøvbar måte – eller en akademisk måte.

En annen utfordring blir å formidle denne kunnskapen på en god og interessant måte til folk som ikke innehar spesiell kompetanse på disse områdene. Jeg har derfor forsøkt å fremstille oppgaven på en måte som gjør det mulig for folk uten spesiell datateknologisk kompetanse å forstå den. Dette forutsetter hyppig bruk av fotnoter i de få passasjene hvor det er nødvendig å forklare tekniske sammenhenger eller uttrykk. Ellers har jeg ambisjoner om å få noen artikler eller kronikker publisert fra arbeidet med denne oppgaven. Sosiologien som disiplin har så mye å si om samtiden, det sosiale klimaet og forutsetningene som samfunnets utvikling hviler på – men i det offentlige blir sosiologer ofte overdøvet av andre som roper høyere (King 2004). En kronikk med tematikk fra drøftingen i denne oppgaven ble publisert i Klassekampen den 1. oktober (Haugseth 2004).

Inspirasjon – og hvorfor jeg valgte å skrive denne oppgaven

Det som imidlertid først og fremst inspirerte meg til å skrive denne oppgaven, var Espen Aarseths *Rapport 53 fra makt- og demokratiutredningen* (Aarseth 2003). Han konkluderer med at det ennå vil ta 20-30 år før vi kan trekke noen sikre konklusjoner om maktendringer med røtter i den nye teknologien. Jeg vil her beskrive hvordan jeg mener perspektivet i rapport 53 kommer til kort. I første kapittel spør Aarseth om makt kan være digital, og formulerer problemstillingene for analysen sin (ibid):

(...) er det noen maktrelaterte endringer i samfunnet som skyldes utviklingen og utbredelsen av digital teknologi?

Har det noen betydning for demokrati og maktforhold at vi er blitt aktører på digitale arenaer?

Aarseth skriver at digital informasjonsteknologi ikke kan reduseres til en enkel komponent, og at det derfor blir nærmest umulig å definere begrepet ”digital”.

Han fortsetter med å uttrykke skepsis ovenfor teknoromantikken og den ukritiske framtidsoptimismen, de som ser på den teknologiske utviklingen som noe udelt positivt og godt. Aarseth fokuserer deretter på historiske forutsetninger for den digitale teknologien. Ved å sammenligne med informasjonsteknologier som hieroglyfer, trykkepresse og telegraf, trekker han konklusjonen at det ikke har vært noen revolusjon gjennom digitalteknologien, men heller en slags rekonstruksjon bestående av elementer som egentlig har kommet med tidligere informasjonsteknologier. Aarseth jobber ut fra et perspektiv om at datateknologi i seg selv ikke er annet enn et fleksibelt redskap som kun simulerer prosesser vi kjenner igjen fra andre steder, og at den i seg selv ikke har *egenskaper*. Han konkluderer kapittel 3 med å si at den digitale teknologien i bunn og grunn bare er en simuleringsteknologi, uten noen fikserbare egenskaper (ibid).

Med dette som utgangspunkt diskuterer han ulike former for makt. Jeg vil av plasshensyn bare nevne de forskjellige formene for makt han diskuterer, teknologisk makt, kommunikasjonsmakt, maktkamp mellom medier, ytringsfrihet og forbrukermakt. Deretter konkluderer Aarseth rapporten med at det er for tidlig å trekke konklusjoner om digitalteknologiens mange roller innen samfunnsutviklingen generelt, og makt og demokratiutvikling spesielt. Dette kan ikke gjøres før om en 20-30 år, skriver Aarseth (ibid). I forlengelsen av dette skriver han at sannsynligheten er størst for at den nye informasjonsteknologien vil oppføre seg som de gamle, og styrke de som vet å bruke den. I konklusjonen mener jeg at Aarseth ikke svarer tilfredsstillende på sin egen problemstilling, om det er noen maktrelaterte endringer i samfunnet som skyldes utviklingen og utbredelsen av digital teknologi. I forhold til McLuhans teknologideterministiske "The medium is the message", representerer Aarseth en motsetning, hvor den digitale teknologien ikke har egne egenskaper i det hele tatt. Når jeg oppdaget det jeg oppfattet som svakheter i Aarseth (2003), hadde jeg en forestilling om at en sosiologisk handlingsteoretisk tilnærming kunne bidra med en nyansert forklaring på spørsmålene Aarseth reiste i innledningskapitlet sitt. Ideen til et essay med denne problemstillingen ble dermed unnfanget. Essayet mitt kritiserte rapport 53, og konkluderte med at makt- og demokratiendringer ikke plutselig oppstår om 10-30 år, de er alltid bygget ut fra et fundament. Ifølge kritisk teori er dette fundamentet i stadig endring, gjennom kompromisser som oppstår i en dialektisk prosess mellom forskjellige grupper som påvirker fra forskjellig hold og ståsted. En narrativ historisk analyse, med fokus på diskursen og dialektikken mellom ulike aktører på et sentralt felt for informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), ville kunne bidra med en mer interessant metode, og samtidig redegjøre for hva som forårsaker endringer, og hvordan og hvorfor endringene skjer. Dette utgjorde mitt akademiske utgangspunkt for å skrive denne oppgaven.

Problemstilling – kultur i den digitale tidsalder

Mediebransjen er i dag i ferd med å endre seg, først og fremst fordi den digitale teknologien har åpnet opp for muligheten til å reprodusere åndsverk som eksakte kopier i et ubegrenset antall. Muliggjøringen av digital distribusjon utgjør en krise for mange aktører i mediebransjen, siden varens knapphet, den kanskje mest sentrale faktoren i økonomisk og kapitalistisk tenkning, ikke lenger gjelder når det kommer til digital distribusjon. Eksakte kopier *kan* reproduseres og distribueres digitalt i stor skala – av forbrukerne selv ved hjelp av Internett og fildeling, men også i mindre skala ved hjelp av for eksempel private CD/DVD-brennere⁴ eller for eksempel såkalte mp3-spillere⁵. Slike kopier blir også produsert i forholdsvis stor grad. Kjente filmer kan noenlunde enkelt lastes ned fra Internett før de kommer på kino, og musikkutgivelser blir lekket ut på nettet før de kommer i butikken. De største aktørene i musikk- og filmbransjen oppfatter naturlig nok dette som en alvorlig trussel mot sin egen næring. De små aktørene på sin side har ikke det samme problemet, siden tendensen naturlig nok er at desto mer kjent eller populær en CD eller en film er, desto mer kopieres den.

Når jeg har presentert problemstillingen min for andre, er det mange som har kommentert hvor aktuell tematikken er. Kontroversielle tema har den gode egenskapen at de kan studeres gjennom folks engasjement, gjennom handling og gjennom språket aktørene som er involverte benytter i kampen for å opprettholde makten sin i den digitale samtiden. Jeg ønsker å sette fokus på begge – først språket, det vil si argumentasjonen og rettferdiggjøringen som kommer til uttrykk i den offentlige dialogen mellom interesseorganisasjoner og regjeringen for øvrig – deretter strategier og mer planlagte handlinger, som ikke nødvendigvis kommer til uttrykk i de offentlige debattene rundt temaet. Mediebransjen har til nå hatt flere strategier for å overkomme problemet med fildeling og kopiering (McCourt og Burkart 2003). De satser på å bygge inn sperrer i mediene som blir solgt. Disse består av avspillings- eller kopisperrer som er innkodet i mediene som blir solgt i plate- og nettbutikker, og utgjør forenklet det jeg omtaler som DRM-teknologi i denne oppgaven. Mange av fonogrammene⁶ som selges i Norge i dag har slike sperrer. Videre vil mediebransjen forsøksvis ta kontroll over avspillerne, slik at kun formater som innehar nød-

4 Å brenne CD/DVD-er betyr i denne sammenheng å kopiere disse ved hjelp av CD/DVD-brennere for personlige datamaskiner. Originale CD/DVD-er kjøpt i butikken er ikke brent – de er støpt.

5 Mp3-spiller er en relativt ny type medieavspiller som selges i dag. Disse kan ofte spille flere medietyper enn mp3, men har blitt hetende mp3-spiller fordi mp3-formatet var det første formatet for komprimering av digital musikk, og er i dag mest utbredt blant komprimerte musikkformater.

6 Fonogram: samlebegrep for flere lydmedium: grammofonplater, lydkassetter, CD-er, minidisk m.m. (Schwebs og Østbye 2001:92).

vendig digital beskyttelse kan avspilles. Dette forutsetter at DRM-teknologi blir bygd inn som en egen komponent i avspillerne. Samtidig jobber interesseorganisasjoner som representerer mediebransjen for å skjerpe lovgivningen som regulerer opphavsretten globalt, slik at fildeling og digital kopiering av åndsverk i praksis blir forbudt. Dette gjøres blant annet gjennom at bransjen søker å innføre forbud og straff for å bryte de nevnte kopi- og avspillingssperrene. Med andre ord forsøker mediabransjen å utvide opphavsrettslovgivning på nasjonalt plan til å også beskytte kopisperrene de har innført. I USA og i mange land i Europa er det nå vedtatt lover som beskytter DRM-teknologien som en del av åndsverket, og i høringsutkastet til ny åndsverkslov lagt fram av Kultur- og kirkedepartementet i 2003, ble det foreslått en tilsvarende skjerping i den norske åndsverksloven.

I Norge regulerer åndsverksloven av 1961 opphavsretten til åndsverk. Bakgrunnen for loven er at opphavspersoner skal sikres et økonomisk grunnlag for å utvikle åndsverk, ut i fra at samfunnsnyttene for åndsverk er stor. Opphavsrett vil jeg derfor definere som rettighetshavers enerett til å tjene penger på et åndsverk. Åndsverksloven regulerer også samfunnets nytte av åndsverkene, og oppgir en tidsavgrensning på hvor lenge eneretten gjelder. For fonogram gjelder eneretten generelt 70 år etter opphavspersonens død. Etter denne fristen kan tredjepartsaktører selge eller utgi åndsverk fritt, innunder dette publisere slikt materiale på nettstedet. Åndsverksloven regulerer i tillegg allmennhetenes rimelige bruk av åndsverk som ennå er opphavsrettslig beskyttet. Den vanlige forbruker har i dag lov til å låne både bøker, filmer og CD-er av og til venner og kjente. Disse kan kopieres til videre privat bruk (§ 12) så fremt ingen økonomiske godtgjørelser tilfaller eieren av mediet. Da § 12 ble formulert ble tids- og privatbruksavgrensningen vurdert som bruk av åndsverk innenfor rimelighetens grenser. Ifølge høringsutkastet til ny åndsverkslov (Kultur- og kirkedepartementet 2003) vil samfunnets rettigheter vedrørende bruk innenfor rimelighetens grenser endres til fordel for de større plateselskapene. Jeg mener hovedgrunnen til dette er den kommende lovbeskyttelsen av DRM.

I denne oppgaven drøfter jeg tre konkrete problem i forhold til lovbeskyttelsen av DRM. Det første hovedproblemet i denne oppgaven, er å forklare hvordan motstridende argumentasjon kan møtes ut fra vidt forskjellige ståsted, og hvordan denne eventuelt kommer til uttrykk i lover og det teknologiske rammeverket. Boltanski & Thévenots metode representerer en diskursanalytisk tilnærming som setter aktøren i sentrum, og som kan si oss noe om hvordan argumentasjonen i forhold til åndsverkslovgivningen forfekter en skjerping av rettighetene med hensyn til åndsverk. Samtidig åpner metoden opp for at objekter eller "ting" er med på å forme rommet aktørene handler i. Dermed åpner metoden opp for å gå en middelvei, mellom LcLuhans teknologideterminisme, og Aarseths tese om at den digitale teknologien ikke har egenskaper.

Det andre hovedproblemet er å komme til bunns i hvilke faktorer som har betydning for denne lovendringen, selv om de ikke kommer direkte til uttrykk i diskursanalysen. Her spiller marxistisk og kritisk teori en viktig rolle, både ved å utdype det historiske grunnlaget for, og gi en forklaring på, maktrelasjonene og strategiene til de ulike aktørene i den store sammenhengen. Videre reiser jeg problemstillingen opp på et nivå hvor kultur og kulturivaretagelse selv blir satt i sentrum, og det er ut fra dette jeg problematiserer høringsutkastets forslag.

Oppgavens struktur og innhold

Oppgaven er delt opp i sju kapitler, men den innholdsmessige struktureringen er tredelt og vil gå som en rød tråd gjennom hele oppgaven. Først og fremst er dette en typisk sosiologisk/handlingsteoretisk oppgave, som omhandler ulike aktører, deres argumenter, rettferdiggjøring og strategier i forbindelse med endringen av den norske åndsverksloven som vil tre i kraft en gang i 2005. Like mye er det en historisk oppgave, som forsøker å gjøre rede for de mange historiske og strukturelle vilkårene for både den digitale utviklingen og for spørsmålet rundt åndsverk, kunst og kultur i samtiden. Sentralt i denne oppgaven er også en metodologisk presentasjon av Luc Boltanski & Laurent Thévenots pragmatiske teorirammeverk, og en metodologisk diskusjon om denne sammenlignet med de sosiologiske retningene kritisk teori og marxisme.

I andre kapittel, *Teoriframstilling*, presenterer jeg de sosiologiske teoriene og begrepene jeg benytter, og setter disse kort i en kunnskapssosiologisk kontekst. Først presenteres marxistiske og kritiske begreper og teorier med konkretiseringer fra empirien rundt lovendringen. Deretter følger en rekonstruksjon av teorirammeverket til Boltanski & Thévenot om verdiordener⁷. Jeg har ikke lagt vekt på å presentere teorien slik Boltanski & Thévenot formulerer den i sitt mest kjente verk, *De La Justification* fra 1990, men heller rekonstruere den ut fra forskjellige artikler av Boltanski og Thévenot selv (1999, 2000, 2001, 2002), Boltanski & Chiapello (2002), og andre som Peter Wagner (1999) og Nicolas Dodier (1993). På den måten har jeg integrert kritikken Boltanski & Thévenot har fått, samt deres egne svar på denne, i den teoretiske framstillingen. Det har også vært et problem at de ulike artiklene ikke har hatt et konsistent sett med konkretiseringer av Boltanski & Thévenots teori. Det at teorien deres for ikke-fransktalende har vært presentert hovedsakelig gjennom ulike engelskspråklige artikler, har gjort at teorien som har vært tilgjengelig for andre forskere har blitt fragmentert og uten sammensatte eksempler. Jeg vil derfor konstruere egne eksempler som jeg følger gjennom hele kapitlet, og

7 En verdiorden er et sett av evalueringsprinsipp som individer legger til grunn for sine argumenter.

som jeg mener passer bedre til en norsk kontekst enn Boltanski & Thévenots eksempler.

I det tredje kapitlet, *Historisk oversikt over lovverk, musikkbransje og teknologi*, presenteres først lovforslaget, traktatene og lovverket som forslaget er bygget på, samt de viktigste endringene. Jeg har lagt vekt på å forklare hva begrepet åndsverk er, hva som skiller *eiendom av åndsverk* fra andre eiendomsforhold, og hvordan spørsmålet om opphavsrett er behandlet i nasjonale avtaler før og nå. Jeg presenterer også de viktigste endringene i åndsverksloven med eksempler og paragrafer. Deretter følger et narrativ av den senere historien til platebransjen. Avslutningsvis forklares kort teknologien bak fildeling, og jeg presenterer ulike tolkninger av hvem fildelerne egentlig er. Rent metodologisk er dette kapitlet viktig for å klargjøre handlingsrommet historien har gitt aktørene.

Metodekapitlet, *Igjennom pragmatismen og marxismen*, åpner med en kunnskapssosiologisk diskusjon rundt de to teoretiske retningene jeg bruker. Selv om disse teoriene anvendes "sammen" i denne oppgaven, mener jeg ikke at de metodologisk passer sammen som hånd i hanske. Men hver for seg belyser de viktige sider i drøftingskapitlet mitt, og jeg mener de skaper et interessant og nyansert metodologisk bilde av dette temaet. Videre presenteres kilde-materialet mitt, som er høringsuttalelser fra ulike organisasjoner og aktører, skrevet som kommentarer til høringsutkastet for endringen av åndsverksloven (Kultur- og kirke departementet 2003). Jeg drøfter i hvilken grad høringsuttalelser egner seg som forskningsmateriale i forhold til metoden min, og kritiserer og forsvarer metodevalget mitt. Deretter presenterer jeg kort de aktørene og de høringsuttalelsene som har vært viktigst for i denne oppgaven.

I analysekapitlet, *Oppsummering og tolkning av funn*, presenterer jeg argumentasjoner lansert av utvalgte aktører, og foretar en deskriptiv analyse av verdiene som møtes gjennom argumentasjonen fra de ulike høringsinstansene. Jeg anvender Boltanski & Thévenots diskursanalytiske teoriframstilling for å analysere aktørenes holdninger og rettferdiggjøringene. Jeg drøfter her også strategier og elementer som ikke blir argumentert for eller nevnt i høringsuttalelsene, og da benytter jeg begreper knyttet til kritisk teori og marxisme. Det har for eksempel vært tre fusjoner de siste seks årene blant de store internasjonale plateselskapene, og det er klart at også dette har kulturpolitisk betydning. I tillegg drøfter jeg Kultur- og kirke departementets egen rolle i lovendringen, og diskuterer de politiske og økonomiske betingelsene som kulturen har i samtiden.

I det sjetteste kapitlet, *Drøfting*, drøfter jeg strategiene, argumentene og rettferdiggjøringene i forhold til historiekapitlet og de to sosiologiske teoriene som jeg benytter. Kapitlet åpner med å presentere juridiske og kulturaktuelle konsekvenser av lovendringen. Deretter drøfter jeg maktforholdet mellom

ulike aktører, og danner et bilde av hva disse skyldes. Først og fremst bruker jeg marxismen og den kritiske teorien i dette kapitlet for å antyde at endring og utvikling i dag henger sammen med det politiske og økonomiske systemet i samtiden. På et mer konkret plan muliggjør marxismen og den kritiske teorien en forståelse av Kultur- og kirkedepartementets rolle i prosessen med å endre åndsverksloven. Jeg forklarer videre lovendringene i en internasjonal kontekst, og forsøker å vise hvordan innholdet direktivet som ligger til grunn for lovendringen i Norge har klare forbindelser med WTOs TRIPS-avtale. Den kritiske fremstillingen nyanseres med teorirammeverket til Boltanski & Thévenot. Jeg sammenligner også ulike begrep fra teoriene mot hverandre, og diskuterer hvordan de kan belyse hverandre. Kapitlet ender opp i en diskusjon av ideell opphavsrett, og de uavhengige artistenes rettslige vilkår i dag og framover.

I det avsluttende kapitlet *Etter lovendringen – veien videre* kommer jeg tilbake til spørsmålet om teknologisk determinisme og den motsatte holdningen, at det digitale ikke har egne egenskaper. Samtidig problematiserer jeg min egen oppgave, og argumenterer for at en refleksiv sosiologi er veien å gå for å trenge dypere inn i forståelsen av det digitale.

2 TEORIFRAMSTILLING

Theory does not only follow from and attempt to explain an inductively pre-given world of empirical observations, theory enables us to make observations and thus convert sensory impressions into understanding we can appropriate as facts.

Craig Calhoun (1995)

Introduksjon

For å forstå digital teknologi sosiologisk, må jeg som forsker ha et klart bilde på hvilken måte teknologi står i forhold til aktørbasert handling. Er jeg enig med McLuhan, som sier at mediet er selve budskapet? I så fall må jeg forstå den digitale teknologien som en egen "overindividuell" premissleverandør for handling. Eller er det sånn som Aarseth hevder, at digital teknologi ikke har noen nye egenskaper som informasjonsteknologi, og at den derfor mest sannsynlig vil kunne utnyttes av den som vet å bruke den (Aarseth 2003)? Svaret har vel allerede gitt seg selv – sitatet dette kapitlet åpner med, og jeg-formen som blir hyppig benyttet i denne oppgaven, fungerer som pekepinne på at jeg helst ikke vil skape tvil om hvem som er det handlende subjektet bak denne oppgaven. Jeg bruker hovedsakelig kritisk teori og pragmatisme for å håndtere spørsmålet om handling, og ender gjennom disse teoriene opp på en middevei i forhold til McLuhan og Aarseth. I denne oppgaven er det derfor alltid aktørene som står i sentrum – og som står bak handling. Men handlingene er likevel begrenset og muliggjort gjennom aktørenes relasjoner til allerede eksisterende objekter – lover og teknologi, ideer og forestillinger. Innledningsvis i dette kapitlet introduserer og diskuterer jeg pragmatismen i forhold til kritisk teori og marxisme. Deretter redegjør jeg for noen av Marx grunnbegreper i sosiologien, og andre begreper fra marxistisk og kritisk teori som brukes i denne oppgaven. I andre del av kapitlet presenterer jeg utfyllende Boltanski & Thévenots teoretiske rammeverk om verdiordener.

Det kan på et vis være problematisk å benytte kategorier som *pragmatisk* og *kritisk* om teorien jeg benytter. Boltanski & Thévenots metodikk, spesielt som den framstilles i Boltanski & Chiapello (2002), har en del forskjeller fra det man som oftest forbinder med pragmatisme. Samtidig ligner ikke den kritiske og marxistiske teorien i denne oppgaven utelukkende på det mange forbinder med slik teori. Det er imidlertid et grunnleggende epistemologisk

skille mellom sosiologiske teorier som tar utgangspunkt i aktørens perspektiv, og teorier som utstyres aktørene med avgjørende egenskaper eller intensjoner som de selv ikke er bevisst på. Mens pragmatismen tradisjonelt karakteriseres som den første typen, tilhører kritisk teori/marxisme tradisjonelt sett den andre. Likevel kan Boltanski & Thévenots teori kalles en strukturert pragmatisme (Dodier:564), da den i høyeste grad anerkjenner de strukturelle begrensningene og mulighetene for menneskelig handling. Samtidig har flere av de kritiske teoretikerne som presenteres her, jobbet mer mot handlingsorienterte tilnærminger. Slik jeg bruker dem i denne oppgaven, befinner teoriene seg i grenselandet mellom disse to epistemologiske verdenene.

Bakgrunn

Pragmatisme

Begrepet pragmatisme er spesielt forbundet med den amerikanske pragmatismen. Den opprinnelige amerikanske pragmatismen var mer fundert på filosofi enn sosiologi. Sosiologisk har pragmatismen bidratt til et økt fokus på kollektiv handling, og forståelsen av hvordan handlingsprosesser er innleirede (embedded) i aktørene gjennom språket. George Herbert Mead beskrev språk og kommunikasjon som sentralt for at mennesket kunne utvikle en bevissthet. Samtidig mente han at aktørens motivasjon og mening er sentral for å forklare handlinger. Kunnskapssosiologisk har tenkerne bak pragmatismen oppfattet den som en vitenskapsteori, med krav om å unngå spekulative begreper, forkaste henvisninger til noe oversanselig, og om å dokumentere utsagn med empiriske henvisninger (Andersen 2000:124-9, Bronner 1994:291). Fransk pragmatisme er forbundet med blant annet Michel Callon og Bruno Latour, og ble konstruert for å være et alternativ til den holistiske sosiologien som lenge dominerte fransk sosiologi (Wagner 1999:345, Bénatouil 1999). Bruno Latour er kjent for sin aktør/nettverks-teori, som har elementer som kan minne om Boltanski & Thévenots teori (ibid:348). Wagner skriver imidlertid at Boltanski og Thévenot har en større sosiologisk kompleksitet, og at teorien i en større grad hatt vidtrekkende konsekvenser for sosiologien (ibid). Boltanski & Thévenots teorier er også utviklet i forhold til fransk sosiologi, og spesielt i forhold til den kritiske teorien til Pierre Bourdieu. Som Thévenot skriver i artikkelen "Pragmatic Regimes governing the engagement with the world" (2001), har bakgrunnen for Boltanski og Thévenots teori vært at de fant den kritiske delen av fransk sosiologi hadde en del svakheter. Det har siden sosiologiens begynnelse vært et problem innenfor faget hvilken grad av autonomi man skal tillegge aktørene, og hvilken rolle individer spiller når in-

stitusjoner reproduseres. Med sine begreper om habitus og kroppsliggjøring mangler Bourdieus kritiske teori, ifølge Boltanski & Thévenot, noe som peker mot menneskelige intensjoner eller planer (ibid:57-8). Dette gjør at teorien vanskelig lar seg forene med virkeligheten, og spesielt virkeligheten slik individene selv erfarer den (Wagner 1999:349). I kjernen av denne kritikken ligger Boltanski og Thévenots argument om at samfunnsvitenskapen må sees på som [...] *entailing forms of 'social metaphysics', eller en type oversanselighet* (ibid:1999:342). Vanlige mennesker kan ikke "sans" teoriene eller modellene forskere snakker om. Argumenter og rettferdiggjøringer kan ikke valideres eller motbevises fra en posisjon eksternt i forhold til aktøren selv (ibid:342-3). Boltanski & Thévenots metode legger derfor vekt på at aktørens egen logikk og handling er det sentrale utgangspunktet for å forklare sosial endring. Metoden de utviklet har også rom for å inkludere forskerens teoretiske apparat i analysen. Boltanski & Thévenots metode vil derfor ikke stå alene som en sosiologi om endring, men som et refleksivt, kunnskapssosiologisk tillegg til andre teoretiske retninger (Wagner 1999:342). Thomas Bénatouil (1999) hevder at Bourdieus kritiske teori og Boltanski & Thévenots pragmatiske sosiologi kan utfylle hverandre. Boltanski & Thévenots prosjekt sees i dag som et forsøk på å bygge en bro mellom både pragmatismen og en mer refleksiv sosiologi, en sosiologi som både vil og kan si noe om historiske hendelser og historiske eventualiteter (Wagner 346, 351-3).

Marxisme

Karl Korsch, Antonio Gramsci og Georg Lukács formulerte det som skulle bli kalt vestlig marxisme (Kellner 1989:13). Karl Korsch la premisset for denne, ut fra det som kaltes ortodoks marxisme. Mens den ortodokse marxismen, forbundet med tenkere som Engels, Lenin, Trotsky, og Luxembourg, forsøkte å løse datidens problemer partipolitisk, la den kritiske marxismen større vekt på å danne og bruke en *historisk* og *materialistisk* metode (Kellner 1989:10-1). Korsch samarbeidet senere med Felix Weil, og var sentral i dannelsen av Frankfurterskolen som den første generasjonen kritiske teoretikere ble forbundet med. Frankfurterskolen oppfattet, i likhet med Marx, moderniteten som et resultat av kapitalistisk industrialisering. Derfor mente de at politisk økonomi og økonomisk utvikling som forutsetningen for den historiske utviklingen. Samtidig nyttiggjorde de Webers analyse av moderniteten som en prosess av sekularisering og rasjonalisering, som åpnet for nye forestillinger som rasjonalisme, liberalisme og positivisme (Kellner 1989:3-4). Frankfurterskolen har blitt kritisert i ettertid, for sitt elitistiske syn på kunst og kultur, og for sitt statiske syn på hegemoni. Jeg bruker en del marxistiske begreper og forståelsesmodeller i denne oppgaven. Mange av disse har jeg brukt med referanse til

tenkere som Ellen Meiksins Wood (1999), William Roseberry (1996), James Lindenschmidt (2004), Massimo De Angelis (2000, 2001), David Harvey (1990, 2000, 2003, 2004).

Kritisk teori

Kritisk teori har blitt en sekkebetegnelse på en uensartet retning innenfor samfunnsvitenskapen. Kritisk teori er uensartet fordi det ikke fins et felles teoretisk system, et rammeverk eller en metode som kritiske teoretikere henviser til. Hvis noe samlet kan sies om kritiske teoretikere, så er det gjerne at de har tatt i bruk essayet som et middel for å drive systemkritikk og skape refleksivitet. Craig Calhoun argumenterer i *Critical Social Theory* (1995) for at teori ikke er bare abstrakt, like lite som empirisk kunnskap er bare konkret. Han påpeker at for en samfunnsforsker er det spesielt viktig å huske at undersøkelser og forskning alltid er begrenset av forskerens forhåndskunnskaper og begreper. Samtidig er våre teorier alltid delvis induktive, altså ofte basert på empiriske fakta og konkretiseringer (ibid:3-4). Det å teoretisere er derfor aldri nøytralt, men heller perspektivisk (ibid). Calhoun mener at det dermed kan oppstå et problem, hvis forskerens teori ikke klarer å gripe virkeligheten, siden virkeligheten allerede har grepet forskeren og for denne framstår som selvfølgelig. Den beste måten å konfrontere dette problemet på, er ifølge Calhoun å ta med og problematisere forskerens rolle i forskningen (ibid:10).

Grunnlaget for den kritiske teorien som brukes i denne oppgaven, er dermed likt som grunnlaget for den vestlige marxismen: En mer åpen og refleksiv holdning ovenfor vitenskapen, og et ønske om å forbinde metoden til den historiske og materialistiske virkeligheten. Det vil si at metoden som et forklaringsverktøy, og forskeren som individ, må forstås som begrenset og muligjort ut fra historiske og materialistiske forutsetninger (Kellner 1989, Bronner 1994). Dette er, som jeg vil komme tilbake til, ikke ulikt det Boltanski & Thévenot forsøkte å gjøre mange år senere. For denne oppgaven blir dermed kritisk teori viktig siden det først og fremst åpner opp for innsikten at forskningen nødvendigvis ikke er nøytral, og at rollen som forsker i seg selv er problematisk siden forskeren ikke kan frigjøre seg fra fordommer og meninger om empirien. For meg betyr dette at jeg er nødt til å skrive klart om min egen bakgrunn og mine egne motivasjoner for å skrive nettopp denne oppgaven. Jeg diskuterer mer konkrete forskjeller og likheter mellom Boltanski & Thévenots pragmatisme og kritisk teori i metodekapitlet, på side 82.

Senere marxistisk og kritisk teori

Frihetsbegrepet og den materialistiske historieoppfattelse

Karl Marx beskrev kapitalismen som et historisk fenomen, med en begynnelse, utvikling og en slutt, som hørte nøye sammen med moderniteten (Sayer 1991:12). Den grunnleggende egenskapen hos mennesket, som både muliggjør og forutsetter handling, er i marxismen *kreativitet* (Cole 1999). Dette går igjen i hele marxismen, og forbindes historisk til Hegels forestilling om at det å skape er kilden til personlig utvikling (May 2000:24-6). Men i stedet for å begynne det historiske studiet med Hegel, med åndelige eller politiske forhold, mente Marx at menneskets livsgrunnlag først og fremst kom fra at de fikk tilfredsstilt sine grunnleggende behov for mat, drikke, tøy og boliger. Dette materialistiske grunnsynet, hvor de materielle nødvendighetene er den største forutsetningen for samfunnets fortsettelse og endring, ble Marx' utgangspunkt for kritikk (Andersen et. al 2000:33-38). Menneskelig uavhengighet ble av Marx derfor definert som å ha kontroll og midler til å selv styre dekningsen av disse behovene (Sayer 1991:14, 68).

Krise hos Marx

Krise ble hos Marx en katalysator for å prøve å forstå sin samtid. Marx samarbeidet med Fredrik Engels, og de produserte i perioden 1843-1867 en rekke verk som analyserte krisene de opplevde i samtiden (Bell & Cleaver 2002). Harvey summerer opp Marx' modell med tre betingelser for kapitalistisk produksjon (Harvey 1990:180⁸):

1. **Kapitalismen er vekst-orientert.** En konstant vekstrate er nødvendig for å opprettholde et kapitalistisk økonomisystem, fordi det bare er gjennom vekst profitten kan trygges og kapitalakkumulasjonen opprettholdes. Dette impliserer at kapitalismen må klare å oppnå en utvidelse av produksjon og verdien av realverdier, uavhengig av sosiale, politiske, geopolitiske eller økologiske konsekvenser. Krise blir sett på som *mangel på vekst*.
2. **Vekst i realverdier forutsetter utnyttelse av levende arbeidskraft.** Dette må ikke forstås som at produksjonskraftene ikke får nok godtgjørelse, men som at *vekstraten* alltid er fundert som gapet mellom hva produksjonskraftene får og hva de skaper. Kontroll med produksjonskraftene, både i produksjonen og i markedet, er derfor vesentlig for den videre fortsettelsen av kapitalismen som system. Det kapitalistiske system er således

8 Min oversettelse.

fundert på dialektikken, eller samspillet og motsetningen, mellom kapital og arbeidskraft.

3. Kapitalismen er nødvendigvis teknologisk og organisatorisk dynamisk.

Konkurransens strenge lover gjør at individuelle kapitalister må skape ”ny grunn” for å opprettholde profitten. Men disse teknologiske og organisatoriske endringene kan også utnyttes av produksjonskreftene. Siden kontroll over produksjonen er fundamental for profittveksten, må den nødvendigvis i et kapitalistisk samfunn bli ivaretatt på samfunnsnivå av større systemer og institusjoner, for eksempel staten. Disse vil da fungere i et gjensidig samspill med kapitalismen.

Dette utgjør Marx’ grunnprinsipp, hans sosiologiske modell over sosial og teknologisk utvikling. Marx kritiserer samtiden gjennom kritikken av kapitalismen. Samtidig definerer han krise i kapitalismen som mangel på økonomisk vekst. Forskjellige elementer som forstyrrer den økonomiske veksten, kan da skape krise. George Caffentz argumenterer for at en marxistisk forståelse av krise er fruktbar fordi den knytter kriser opp mot problemer og motsetninger i kapitalismen, og presenterer kriser som en drivkraft i denne (Caffentz 2002:16):

[...] the labour-power production approach [...] can give endogenous accounts of crisis, because it posits the antagonism between circulation/production, accumulation/reproduction as essential to the existence of capitalism.

Krise ifølge marxismen kan derfor forstås som en beveggrunn for endring av samfunnet. Ifølge marxismen er det viktig å ha kontroll over institusjoner og organer som kan definere forutsetningene og rammene for denne endringen.

Hegemoni

Mens Frankfurterskolen definerte hegemoni som en statisk *tilstand*, brukte Gramsci i *Prison notes* begrepet til å forklare hvordan politisk lederskap får tilslutning fra de som blir ledet, og hvordan politiske eliter slik kan dominere andre grupper uten å bruke vold (Bates 1975:352). Roseberry forstår Gramscis begrep på denne måten (1996:80):

[T]he relations between ruling and subaltern groups are characterized by contention, struggle and argument. Far from assuming that the subaltern passively accept their fate, Gramsci clearly envisions a much more active and confrontational subaltern population than many interpreters of

Gramsci have assumed. [...]he places action and confrontation within the formations, institutions, and organizations of civil society in which subordinate populations live. They carry the “mentality, ideology and aims” of preexisting social groups; they “affiliate” with preexisting political organizations as they attempt to press their own claims; they create new organizations within a preexisting social and political “framework”, and so on. While Gramsci does not see subordinate populations as the deluded and passive captives of the state, then, he also does not see their activities and organizations as autonomous expressions of subaltern politics and culture.

Gramscis definisjon på hegemoni foreslår ifølge Roseberry en tilstand som er langt fra statisk. Den er heller et resultat av aktørens aktive kamp om mening. Dette er et synspunkt som i større grad har aktørene som grunnlaget for handling, ikke strukturen. Det er også denne definisjonen av begrepet jeg legger til grunn i denne oppgaven. Hegemonibegrepet blir således viktig med hensyn til drøftingen om mediebransjens politiske dominans her hjemme

Ideologi og moderniseringsoffensiver

Mens de ortodokse marxistene brukte ideologi som et objektifisert, abstrahert begrep og knyttet begrepet til teorien om falsk bevissthet (Kellner:20), så Karl Korsch på ideologi som et *middel* i klassekampen, noe som var mulig å påvirke for aktørene selv. Korsch heller her i retning av en mer handlingsorientert, metodisk tilnærming. En moderne kritisk forståelse av ideologi finner vi hos Chiapello & Fairclough (2002:187):

An ideology is a system of ideas, values and beliefs oriented to explaining a given political order, legitimizing existing hierarchies and power relations and preserving group identities. Ideology explains both the horizontal structure (the division of labour) of a society and its vertical structure (the separation of rulers and ruled), producing ideas which legitimize the latter, explaining in particular why one group is dominant and another dominated, one why person gives orders in a particular enterprise while another takes orders. Ideology is thus closely linked to Weber’s concept of legitimacy, for according to Weber domination and compliance require the belief of the dominated in the legitimacy of the dominant. Ideology is one of the central vectors of this legitimacy, even though Weber lacked a concept of ideology.

En måte å forstå ideologiske offensiver på i dag, kan man finne i Peter Wagners forestilling om moderniseringsoffensiver. Wagner tar utgangspunkt i forestil-

lingen om strukturens dualitet fra Giddens, og viser hvordan moderniteten på den ene side fungerer autonomiserende, og på den andre side begrensende. Institusjoner fungerer muliggjørende og begrensende på individet, og skapes og gjenskapes gjennom menneskelig handling. Ifølge Peter Wagner kan modernisering bli sett på som *prosesser* og *offensiver*. Den første definisjonen er ofte brukt av media og politikere, og foreslår at det er objekter (for eksempel datateknologi eller utdaterte lover) som gjør modernisering nødvendig eller ønskelig. Denne definisjonen gjør kritikk av modernisering vanskelig, siden den forutsetter at det er objektene, eller tingene, som former rammene for menneskelig samhandling. Definisjonen er statisk, i og med at den ikke har i seg handlende subjekt. Den andre definisjonen, moderniseringsoffensiver, setter i stedet handlende aktører i sentrum, og foreslår at det er disse som kontrollerer både ting og endringene som f.eks. datateknologien gjør mulig. Moderniseringsoffensiver⁹ blir da et produkt av menneskelig planlegging og samhandling, som kan bli både endret og kritisert (Wagner 1994:25-6). Begrepet om moderniseringsoffensiver henger sammen med det mer kjente sosiologiske uttrykket reifikasjon. Folks manglende kunnskap eller avmakt ovenfor ideologi kan manifestere seg som det Berger og Luckmann (1991) kaller reifikasjon, som det er tingene som styrer den sosiale virkeligheten. Vi kan se eksempler på dette i høringsutkastet (Kultur- og kirke departementet 2003), som gjennomgående forfekter at det er den teknologiske utviklingen som foranlediger traktatene og det nye direktivet. De identifiserer ikke at det er menneskelige handlinger og ideer som ligger bak både teknologien, mulighetene og begrensningene den gir, og som ikke minst formulerer lovverket som skal regulere den. Dette kan være en farlig kortslutning, fordi den prosessuelle måten å fremstille bakgrunnen for høringsutkastet på, ikke åpner opp for muligheten at det fins andre muligheter enn nettopp den departementet foreslår.

Kommodifisering

Ifølge marxistisk forståelse, er varer (commodities) objektet som gjennom produksjon og byttefortjeneste skaper profit. En vare blir kommodifisert når den blir en del av den kapitalistiske akkumulasjonsprosessen (Scholte 2000:112). Kommodifisering kan gjøres på to måter, enten ved å kommodifisere objekter som tradisjonelt ikke har vært varer før, eller ved å kommodifisere tjenester som har vært offentlige. Den første typen kommodifisering knyttes til fordistisk type produksjon, og skjedde i utstrakt grad i vesten i etterkrigstida. Det

9 En leksikonartikkel som har forholdsvis lik ordstilling som deler av dette avnittet (hvis den ikke har blitt endret senere), fins på den norske utgaven av nettleksikonet Wikipedia. Dette skyldes at det var jeg som startet denne artikkelen i juni 2004. Kilde: <<http://no.wikipedia.org/wiki/Modernisering>> [25.11.2004]

var denne typen kommodifisering platebransjen har benyttet seg av, først ved å masseprodusere slagere for radio, og etter hvert gjøre disse tilgjengelig for salg i plate- og kassettform. Men man kan også snakke om kommodifisering i form av å gjøre fellesgoder, eller fellestjenester, om til varer. Tradisjonelt har velferdsstaten opprettholdt allmenne områder som ikke er kommodifiserte (Keane 1984:11-33).

I henhold til de tre forutsetningene for kapitalistisk produksjon (Harvey 1990:180), som jeg beskrev over, vil stadig flere og flere områder eller ting måtte kommodifiseres for at kapitalismen skal kunne vedvare, eller for at den skal fortsette å generere profitt. Kommodifiseringen må forstås som en stadig ekspansjon av kapitalismen, en ekspansjon hvor kjennetegnet er at felles ressurser privatiseres (Scholte 2000:112-22). De offentlige bibliotekene har vært en type ikke-kommodifisert institusjon for kulturell tilgang og ivaretagelse.

Universalisering

Universaliseringsbegrepet går tilbake til kjernen i marxismen, og beskriver kapitalistisk endring som en sosial transformasjon som i økende grad utsetter menneskelig praksis og menneskelige relasjoner for imperativene til kapitalistisk akkumulasjon. Ideen om at kapitalismen har ekspandert, og at den må utvide seg til nye felt gir et meningsfylt bilde av historien til både platebransjen og databransjen. Denne ekspansjonen kan måles i en pågående universalisering av økonomisk og industriell aktivitet. Nasjonale grenser og lokal regulering blir overprøvd, og om mulig erstattet, av internasjonale aktører (McChesney et al 1998;45-8, Scholte 2000:44-50).

Enclosures eller inngjerding

Et annet begrep som opprinnelig ble lansert av Marx var *enclosure*, som vanligvis blir oversatt med inngjerding. Hvis en ressurs skal kunne utnyttes kommersielt av en aktør, må denne aktøren samtidig sikre at andre aktører ikke kan utnytte samme ressurs. Marx historiserte inngjerdingen av allmenningene, prosessen hvor fellesbruksretten på jordstykker i England ble okkupert, inngjerdet og forsvart ved bruk av vold av godseiere. Dette var en strategi godseierne brukte for å sikre mer ressurser til seg selv, og resulterte i bortfall av muligheten for selvopprettelse for dem med mindre ressurser (De Angelis 2001:7-8, Perelmann 2001:8). De Angelis (2000) har definert inngjerding slik:

One main component of neo-liberal strategies is what we can call enclosures. I use the word enclosures in a general sense, not simply in the sense that Marx used it to refer to the enclosure of common land

in Britain. Enclosure essentially means the separation of people from commons - from direct access to social wealth.

Inngjerdingsbegrepet står i dag sentralt i både den marxistiske og den kritiske teoretiske kritikken av nyliberalismen. Christopher May (2000) har definert *intellectual property rights* som inngjerdingsstrategier. Mays begreper presenteres grundigere på side 54.

Epokestudier og accumulation by dispossession

En makroøkonomisk framstilling som konkretiserer en ideologisk kamp, er David Harveys (1990) historisering av de to epokene, eller akkumulasjonsregimene, *organisert kapitalisme* og det han kaller *fleksibel akkumulasjon* og senere utdyper som *accumulation by dispossession* (2003, 2004). I sin framstilling av disse epokene bruker Harvey terminologien til reguleringsteoretikerne, først og fremst fordi den er nyttig som en heuristisk¹⁰ anordning (Harvey 1990:122). Epokebegrepet må ikke forstås som en endimensjonal modell for produksjonen og akkumulasjonen på 1900-tallet, og det fins mange unntak. Likevel bidrar begrepet til å tegne opp et bilde av to typer akkumulasjonsmodeller som begge preget det forrige århundret, og gir oss en viss grad av forståelse for organiseringsmodellene som var, og enda er, i bruk. Jeg bruker dette korte resymet fra Harvey av to grunner. For det første vil jeg vise kort hvilken historisk/økonomisk bakgrunn data- og den kommersielle musikkbransjen hadde som utgangspunkt, når de så smått begynte å vokse på syttitallet. For det andre vil jeg bruke det til å presentere flere begrep og innsikter jeg vil benytte senere i oppgaven.

David Harveys argument er at den organiserte kapitalismen var et fungerende akkumulasjonsregime i etterkrigstiden, på grunn av flere statlig inngrep som var nødvendige for å demme opp for kapitalismens manglende evne til å styre seg selv. De to viktigste intervensjonene i Amerika var ifølge Harvey *The New Deal*¹¹ av Roosevelt etter børskrakket i 1929, og Bretton Woods-avtalen¹² fra 1944 (Harvey 1990:129-35). For vareproduksjonen betydde fordismen at varene for første gang kunne bli standardisert og masseprodusert. Dette var kostnadseffektivt. Profitten gikk opp, prisen på forbrukervarer gikk ned, og forbrukerne fikk tilgang på varer fra et større marked. Perioden mellom

10 Fra bokmålsordboka: **heuris'tisk** a2 *h- framgangsmåte, metode* som gir praktiske resultater uten at en vet om det skyldes tilfeldigheter el. noe annet. <<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=heuristisk&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>> [25.11.2004]

11 Lenke: <http://en.wikipedia.org/wiki/New_Deal> [25.11.2004]

12 Lenke: <http://en.wikipedia.org/wiki/Bretton_Woods> [25.11.2004]

1945 og 1973 var i det store og hele preget av en jevn økonomisk og produktiv vekst. Det totale bildet i den organiserte kapitalismen er, i tråd med Wagners begrep, malt av to ulike grupper, arbeidsgiverne med kapital (ovenfra) og arbeiderne (nedenfra). For arbeidsgiverne inneholdt den organiserte kapitalismen mulighet til å generere mer profitt. Men mange arbeidere motsatte seg å jobbe i fabrikkene grunnet de spesialiserte, repetitive og til dels veldig kjedelige arbeidsoppgavene, på tross av at de ofte fikk (relativt god) fast lønn. Arbeidsorganisasjoner og velferdsstatsmodellen ble etter hvert store og mektige. Dette gjorde profittmarginene mindre, og kapital og næringsliv ble etter hvert lett påvirkelig i forhold til konjunkturedringer. Mot slutten av sekstitallet begynte de vestlige markedene i tillegg å bli mettet. I fra et produksjons- og profittmotiv var det mange ting som ikke lenger fungerte med den organiserte kapitalismen. Harvey knytter dette direkte opp til det rigide i fordismen, og motsetningene i det kapitalistiske systemet som gjorde det tregt og lite fleksibelt.

Alle forsøk fra kapitalen på å overkomme rigiditeten, førte til motstand fra enten arbeiderbevegelsen eller staten. Det eneste verktøyet politikere hadde for å stimulere økt vekst, var å trykke opp mer penger, noe som skapte inflasjon. Dette bidro til at Bretton Woods-avtalen ble oppløst i 1971, og i 1973 til at en sterk økonomisk nedgangskonjunktur på verdensbasis ifølge Harvey endte det som kan kalles den organiserte epoken (ibid:140-2). Det fordistiske klassekompromisset hadde tilsynelatende blitt for sterkt i favør av arbeiderbevegelsen og myndighetene, og tillot ikke nok handlingsrom for kapitalklassen.

Den fleksible akkumulasjon, epoken som ifølge Harvey fulgte etter 1973, er kjennetegnet ved at den konfronterer nettopp rigiditeten ved fordismen. Harvey har i boken *The New Imperialism* (2003) og foredraget "Neo-liberalism and the Restoration Of Class Power" (2004) prøvd å definere endringene i dette epokeskiftet lenger enn han gjorde *The Condition of Postmodernity* (1990). Harvey summerer opp med at endringene bærer preg av det han kaller *Accumulation by dispossession* (2003:149-56). Begrepet beskriver praksiser som han hevder kapitalen i større grad har gjort nytte av i epoken som fulgte den organiserte kapitalismen. Mer spesifikt er disse praksisene privatisering, finanskapitalisering, kontroll og manipulasjon av kriser, og statlig omfordeling.

Privatisering

Privatisering og kommodifisering av offentlige aktiva er karakterisert av overføring av eiendom fra offentlig til privat hold (Harvey 2004:29-30). Privatiseringen er avdemokratiserende, fordi overføring av eiendom også forutsetter overføring av makt fra offentlige til private interesser. Privatiseringen er en kilde til økt

profitt for kapitalinteressene siden disse etter overføringen kan selge eller leie tilbake det som før brukte å være allemannseie til allmennheten.

Finanskapitalisering

Harveys beskriver den andre praksisen som *financialization*, som jeg har valgt å oversette som finanskapitalisering. Finanskapitalisering forutsetter en monetarisering av verdiene i bedrifter og selskaper. Dette betyr at pengene frigjøres fra produksjon og produksjonsmidler til likvid kapital. Den totale omsetningen i finanstransaksjoner var i 1983 ifølge Harvey 2,3 billioner dollar. I 2001 hadde denne omsetningen steget til 130 billioner dollar (ibid:30). I mange vestlige land medførte den offentlige dereguleringen at finanssystemet i større grad kunne styre over slik omfordelingsaktivitet. Media bidro til dette ved å fokusere på børsverdier som reelle verdier. Interessene til eiere og ledelse ble i mange multinasjonale selskaper i større grad gjort like ved at sistnevnte fikk lønn i form av aksjer og aksjeopsjoner.

Kontroll og manipulasjon av kriser

Ved å manipulere med kriser og å utøve definisjonsmakt over hva som er og ikke er en krise, kan en gruppe dominere andre grupper. Harvey hevder at dette for eksempel har skjedd gjennom renteøkninger, slik at fattige land med lån har blitt tvunget til å gå med på strukturelle tilpasningsprogrammer (ibid:31-2). Platebransjen har også publisert statistikk som viser at de er inne i en økonomisk krise, men senere forskningsrapporter har vist at dette antageligvis er sterkt overdrevet.

Statlig omfordeling

Stater blir ifølge Harvey den fremste agenten for en omfordelingspolitikk. Når stater har blitt gjort til et nyliberalt sett med institusjoner, reverserer de tilførselen fra de øvre til de lavere klasser som forekom i den organiserte kapitalismen. Selv når privatisering tilsynelatende kommer klasser med mindre kjøpekraft til gode, som i privatiseringen av sosialboliger i Storbritannia på 80-tallet, vil den på sikt kunne øke skillene mellom fattig og rik. Først var det en fin mulighet for de lavere klassene. De kunne konvertere fra å leie til å eie, få kontroll over et verdifullt aktivum og få muligheten til å øke sin formue. Men etter hvert tok husspekulering over, og lavinntektsgruppene ble tvunget eller bestukket til å flytte ut av de ulike bykjernene. Tapet av rimelige boliger i sentrale strøk skapte mer hjemløshet, og generelt sett en lang vei til jobben for lavinntektsyrker (ibid:33).

Denne typen praksiser identifiserer Harvey under fellesbetegnelsen *accumulation by dispossession*. Harveys argument er at under nyliberalismen skjer utvikling i større grad gjennom et sett av institusjoner, delvis statlige, som i større grad enn før omfordeler fra de fattige til de rike. Et poeng i "Neo-liberalism and the Restoration Of Class Power" er at staten i denne epoken er en av de fremste agentene for omfordelingspolitikk.

Tre problem for kritisk teori

Jeg vil påstå at kritisk teori, og spesielt reguleringsteorien som Harvey benytter seg av i (1990), er relativt tungvint å jobbe med. Den er for det første vanskelig å måle empirisk. Den har mange referanser, og en god del generalisering, og det kan være vanskelig å kontrollere og avgjøre for en leser om alle eksemplene egentlig viser til det den kritiske teoretikeren påstår. Det brede utgangspunktet Harveys teori gir, gjør for det andre at det nødvendigvis vil finnes mange unntak. Det er mange steder og bransjer over hele verden som fremdeles baserer seg på en mer organisert type produksjon, og selv om velferdsstaten generelt svekkes på globalt plan, er den ennå ikke død og begravd. Unntakene er mangeartede og vanskelig å få en oversikt over. Og for det tredje, som de fleste teoretiske retningene som har fulgt i kjølvannet av Marx, har også kritisk teori og marxisme vanskelig for å forklare *handling* og *endring* på aktørnivå.

Krisebegrepet hos Marx henger nøye sammen med studiet av kapitalismen. Det bærer preg av at begrepet er konstruert i et forhold til kapitalismen som en prosess, med en begynnelse og en slutt. Det viktigste begrepsparet for å forklare handlinger i marxismen, er dikotomien mellom arbeid/kapital. Her ligger også de handlingsteoretiske begrensninger i marxismen, i og med at menneskene også relaterer seg til elementer som ikke har noe med kapitalismen å gjøre. Forståelsen som marxismen gir, har vanskelig for å tydeliggjøre omtanke for det globale miljøet, nærmiljøet, det estetisk-kunstneriske og familiære bånd som egne drivkrefter hos mennesket. Men det er ofte slike verdier menneskene selv legger til grunn i sine rettferdiggjøringer av argumenter.

To fordeler: Historisk kontinuitet og parallelle tendenser i samtiden

Imidlertid, i tråd med Meiksins Woods begrep om universalisering (McChesney 1998:45) og Harveys begrep om *Accumulation by dispossession* spiller den nyliberale kapitalismen i dag i økende grad en rolle i verdens politikk. Gjennom dette spiller den også en rolle i aktørens livsbetingelser og forutsetninger. Endringene skjer mange steder på en gang, og en fellesnevner er at de ofte skjer på kapitalens premisser. Sosiale grupper handler som regel lokalt, og begrenser ofte aktivisme til områder som er dem selv nære på et geografisk el-

ler et kulturelt plan. I *Neo-liberalism and the Restoration of Class Power* foreslår Harvey (2004) at kritikken mot kapitalismen derfor kan ta mange ulike former for aktivisme. Likevel kan denne aktivismen i følge Harvey forstås som en kritikk mot de større strukturene representert av den nyliberale kapitalismen. Harvey forutsetter dermed at endringene som foregår mange steder i den vestlige verden i dag følger planlagte strategier som er iscenesatt ut fra vidt ulike aktører med et bestemt økonomisk formål. Jeg vil også se platebransjens strategier i sammenheng med resten av den globale økonomien, og enkelt sammenligne disse med andre strategier som har vært i bruk av andre multinasjonale selskap og foretak.

Teorirekonstruksjon av Boltanski & Thévenots pragmatisme

Teorien om de pragmatiske regimene omhandler aktørers handlinger, men også om hvordan omgivelsene selv former og blir formet i tråd med aktørenes handlinger (Thévenot 2001a:58). Budgen (2000:152) skriver at Boltanski og Thévenot på dette punktet alluderer til Webers sosiologi¹³. Hovedargumentet til Boltanski og Thévenot kan oppsummeres som følger: Når individer rettferdiggjør sine handlinger, gjør de dette ut fra et historisk repertoar av verdier. Disse kaller jeg i min oppgave *verdiordener*. En verdiorden blir da et sett av prinsipper som individer legger til grunn for sine argumenter. Individene kan trekke på flere verdiordener til samme tid. Ifølge Boltanski & Thévenot vil det man synes er viktig eller verdifullt i partikulære eller private sammenhenger, til en viss grad korrelere med måter man rettferdiggjør ting på i generelle eller offentlige sammenhenger. Verdiordenene er skiftende historiske konstruksjoner i den forstand at individene aktivt endrer og vedlikeholder dem, men de er

13 Weber konstruerte fire grunnleggende idealtyper, som innebar at sosiologien skulle kunne føre analysene tilbake til individenes atferd. Idealtypene for handling var ifølge Weber *tradisjonelle handlinger*, *affektive handlinger*, *verdirasjonelle handlinger* og *målrasjonelle handlinger*. Ut fra disse idealtypene konstruerte Weber flere andre idealtyper, som han alltid brukte og refererte til i sine arbeider (Andersen et al. 2000:89-97). I et av sine viktigste verk, *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*, forsøkte Weber å forklare hvorfor det var nettopp i Europa kapitalismen brøt frem, og hvorfor Europa senere ble en dominerende faktor globalt sett, ved å bruke idealtypene. Dette spørsmål besvarte han på en annen måte enn Marx, som ville vist til egenskapene ved kapitalakkumulasjon og skapelsen av en fri lønns-mottakerklasse. Selv om disse strukturelle faktorene er viktige, forklarer de ikke hvorfor menneskene begynte å handle kapitalistisk, mente Weber (Sayer 1991:98). Derfor forsøkte han å sammenligne to ny idealtyper, *kapitalismens ånd*, med den *protestantiske etikk*. Disse konstruerte han ved hjelp av dokumentanalyse, nemlig den sveitsiske reformater Jean Calvins trosforkynnelse, og Benjamin Franklins bok *Advice to a Young Tradesman*. Disse brukte han så for å drøfte protestantismens rolle for utviklingen av kapitalismen i det vestlige samfunnet, og dessuten en stor komparativ undersøkelse av verdensreligionene (ibid:99-100).

likevel forholdsvis stabile. Ved en diskursanalyse av rettferdiggjøringene kan man finne mønstre og analysere disse historiske konstruksjonene i endring. Boltanski & Thévenots bok *De La Justification* ble et vendepunkt i utviklingen av en fransk politikk- og moralsosiologi, som både kritiserte de franske samfunnsfagene generelt og lanserte et perspektiv disse kunne fornye seg i. Den var derimot ikke et framlegg til en ny *helhetlig* teori om samfunnet (Wagner 1999). Verdiordenene ble konstruert ut fra et løst sammensatt utvalg av historiske tekster, og boka fikk mye kritikk når den kom ut i 1991¹⁴ på grunn av metoden (ibid:351-2). Boka har ennå ikke blitt utgitt på engelsk. I mellomtiden har Boltanski og Thévenot bygget ut teorien sin og prøvd å anvende i gjennom en serie artikler og senere arbeider. Boltanski har for eksempel gjennom sitt samarbeid med Eve Chiapello (Boltanski og Chiapello 2002) studert hvordan de pragmatiske regimene brukes til å analysere sosiohistoriske utviklinger. Her viser de hvordan verdiregimene, med fokus på framveksten av et nytt sjunde regime, kan brukes for å forklare endringene i den franske kapitalismen fra ca. 1968 til 1995. På *the conference of Europeanists*, som fant sted 14.-16. mars 2002 i Chicago, presenterte de et notat (ibid) med referanse til dette arbeidet. Essensen i notatet er hvordan nye, men historisk baserte, verdiordener vokser fram gjennom kompromisset mellom *kritikken* og *det kritiserte*. Thévenot har på sin side jobbet mest med komparative kulturelle studier. Et unntak er artikkelen ”Which road to follow” (2000), hvor Thévenot anvender teorien på et konfliktfylt tunnelprosjekt mellom Frankrike og Italia gjennom Pyreneene. Min redegjørelse for Boltanski & Thévenots sosiologi er konstruert ut fra mange av disse artiklene og notatene. Det finnes imidlertid også publikasjoner av andre forfattere som omhandler tematikk nært opp til rammeverket som Boltanski og Thévenot har lagt grunnlaget for. Av disse kan jeg trekke fram Michéle Lamonts *Money, Morals & Manners* (1993), en komparativ studie av middelklassemenn fra USA og Frankrike. Lamont har senere samarbeidet med Thévenot som redaktør for boken *Rethinking Comparative Cultural Sociology* (2002), som er et samleverk med åtte case-studier av forskjellige forskere. Peter Wagners bok *A Sociology of modernity: Liberty and discipline* (1994), kan også sies å være skrevet ut fra elementer som vi kan finne igjen i verdiordenene, men denne har igjen et sosiohistorisk perspektiv. Når jeg satte sammen dette, satt jeg derfor igjen med et ganske sterkt pragmatisk-basert metodeapparat. Jeg har rekonstruert teorien ved å bruke enkeltstående konkretiseringer. Underveis vil jeg vise hvordan teorien kan brukes i både den private og offentlige sfære, eller som Boltanski & Thévenot skriver, det partikulære og det generelle plan.

14 Boka ble også publisert som et notat 1987, med tittelen *Les économies de la grandeur*.

Tre regimer for handling

Til grunn for verdiordenene som kommer til å spille en sentral rolle i min analyse, ligger handlingsregimene til Boltanski og Thévenot. Thévenot reformulerer disse i "Pragmatic regimes governing the engagement with the world" (2001). Han deler disse handlingsregimene inn i tre, regimet for det familiære, regimet for målrettet handling og regimet for rettferdiggjøring (Thévenot 2001a:61-3, 68-71) (se tabell 1). Til felles med *De La Justification*, inneholder Thévenots fremstilling her ikke et regime for tvang eller vold. Med dette som utgangspunkt, vil jeg utvide de teoretiske rammene etter hvert.

Tabell 1:

	Det familiære	Målrettet handling	
Regulert av	Vaner og hensyn til seg selv og andre man lever med til vanlig	Vilje, planlegging, evnen til å tenke "fornuftig"	Argumentasjon, ved hjelp av verdiordner

Oversikt over handlingsregimene til Thévenot (Thévenot 2001a:61-63, 68-71).

Disse tre handlingsregimene gir ulike typer handlingsrom for praksis. Når vi er hjemme for oss selv, enten alene eller med våre nærmeste, blir våre handlinger ifølge Boltanski og Thévenot styrt i henhold til det de kaller det familiære regime. Hjemme er man gjerne på autopilot, man handler og interagerer med sin nærmeste i tråd med vaner og konvensjoner som tas for gitt. Handling i det familiære handlingsregimet kan kalles *nonrefleksiv*, siden man her svært sjelden reflekterer nærmere over handlingene sine. Slik handling er repetitiv, og gjentas ofte. Enten man bruker å ta seg en hvil eller en kaffe etter middagen, kan man leve et helt voksent liv uten å reflektere over hvorfor man gjør akkurat dette (gjerner til samme tidspunkt på dagen). Ting, eller objekter, som kaffetraktere eller divaner er nødvendige elementer i handlingen, de er med på å danne en ramme for praksisen. Ifølge Boltanski & Thévenot utgjør derfor *objekter* en del av handlingsregimene, de er med på å forme individenes handlingsgrunnlag. Objekter hos Boltanski & Thévenot er ofte fysiske. På denne måten er teorien om handlingsregimene delvis materialistisk. I det familiære regimet, handler man ifølge Boltanski & Thévenot ut fra at man ønsker å ha det bekvemmelig. For eksempel kan man ha som vane å høre på musikk eller radio mens man lager middag eller tar oppvasken. Dette slipper man vanligvis å argumentere for, og man rettferdiggjør vanligvis ikke at man vil høre radio mens man vasker opp.

I handlingsregimet for målrettet handling er det de mer planlagte og styrte handlinger som foretas. Når en handler i dette regimet må en være mer årvåken,

og skru av autopiloten fra det familiære regimet. Handlinger som typisk kan kategoriseres under dette regimet, er interaksjonshandlinger med mennesker som ikke er ens nærmeste. Slike handlinger krever en viss refleksjon, og regimet kalles derfor *refleksivt*. Når man handler innenfor dette regimet, ligger det en implisitt *vilje* bak handlingen. Når man legger strategier, eller planlegger handlinger fram i tid, må det man planlegger være mulig gjennom handlingsrammene *objektene* og *relasjonene* til andre mennesker legger. Eventuelle planer og hensikter må *koordineres* i relasjon til andre mennesker, man må passe seg så man ikke trækker andre på tærne. Å forflytte seg i et byrom, som å gå over Torgallmenningen, er en type handling som hører hjemme i regimet for koordinert handling. Man må passe på at man ikke kolliderer i andre mennesker, og man må også forholde seg til ulike objekter som kan være i ens vei, enten disse tar form av store blå steiner, trappetrinn, fontener eller lysreklamer.

Det tredje handlingsregimet kalles regimet for rettferdiggjøring. Her fins de nevnte verdiordenene. Dette er regimet for argumentasjon, rettferdiggjøring og disputer. Disse foregår på et meget aktivt og flytende felt, og alltid i et samspill med andre mennesker. Når man vil ha gjennomslag for sine meninger og argumenter, fins det en systematikk i måten vi rettferdiggjør disse på. Enten man diskuterer med venner, kolleger, bandmedlemmer eller fremmede, ønsker man i større eller mindre grad å få gjennomslag for sine meninger, og derfor forsøker man som oftest å legitimere sine argumenter på best mulig måte. Dette gjøres ved å legitimere sine argumenter ved å knytte dem opp til et sett av prinsipper, som knyttes opp til *objekter* og *relasjoner* – og kan sorteres i verdiordener. Verdiordenene består av historiske og allmenne kategorier, som man forutsetter at den man diskuterer med forstår, eller som man vil presentere.

Jeg skal forsøke å konkretisere dette helt enkelt, ved å skissere eksemplene mine rundt et bilde av et par som bor sammen. Når to mennesker lever sammen, blir disses vaner og konvensjoner gjerne så sammenvevd til slutt at de oppleves som like for begge to. Samtidig deler to samboere omtrent de samme materielle forutsetningene, de omgås de samme objektene. Dette bidrar videre til at de enklere kan leve sammen i det familiære handlingsregimet. Objektene styrer deres muligheter for handling i samme retning. Dette skjer gjerne med to samboere som har bodd sammen en periode, man blir vant til hverandres vaner, og danner selv nye vaner i tråd med handlingsmulighetene objektene tillater. Jo mer slike vaner får feste seg, jo mindre refleksive er aktørene i forhold til å utføre vanene i daglig handling. Men forholdet til paret jeg nå vil beskrive, har ikke vært slik hele tiden.

Da de først flyttet sammen, i en liten et-roms-leilighet for studenter, var det ingen av dem som hadde noen vaner knyttet til det nye stedet. De var dessuten ikke vant til å omgås hverandre til en hver tid på døgnet. Han kunne ikke lenger stå opp midt på natten og se litt på TV hvis han ikke fikk sove, for nå stod

TV-en på samme rom som de sov på. Samtidig kunne ikke hun lenger sove til langt ut på formiddagen på hverdager, fordi han måtte opp og spise frokost i det rommet, og så skulle han bruke det til å lese fag. De gamle vanene de hadde med seg inn i forholdet passet med andre ord dårlig overens med den andres vaner. Paret måtte danne en helt ny ramme for de daglige ting, og bli enige om hvem som skulle ha råderett over rommet vil hvilke tider. Kanskje fikk han det om formiddagen, og hun om ettermiddagen, siden dette passet best med til hvilke tider de hadde forelesninger. Når de ble enige om dette, handlet de i regimet for målrettet handling. Litt om litt fikk de tilpasset seg hverandre, og de falt tilbake i det mer nonrefleksive regimet for det familiære. Når den ene stod opp, tok den andre automatisk en bredere del av senga. Og mens den ene oftere lagde mat enn den andre, tok den andre seg oftere av vanning av planter. Den ene likte å se TV en time eller to om kvelden, mens den andre heller likte å surfe på Internett. Den ene hadde kanskje en tendens til å varme opp rommet til 30 varmegrader, mens den andre alltid glemte å lukke døra mellom leverommet og entreen. De handlet nå i et privat regime, og de snakket sjelden om preferansene og handlingene sine, så lenge disse ikke kom i konflikt med hverandre. Etter en stund fikk de til og med et større sted å bo.

Men noen ganger ble de uenige om ting, de begynte å krangle. Ikke store ting, og ikke lange krangler, men krangler like fullt. Hun sa for eksempel av og til at han kjøpte for mye og for dyr mat, og at det var synd for da måtte nødvendigvis deler av maten kastes. Når hun sa dette, begrunnet hun gjerne utsagnet med økologiske og økonomiske argumenter, som tok hensyn til global matfordeling, nord/sør-politikk og rettferdighet. Han syntes at det var vanskelig å motargumentere henne, men mente innerst inne at det måtte da være lov å ha det litt godt hvis man hadde råd til det, og at folk med mindre råd kanskje hadde syntes han var dum hvis han ikke brukte litt av pengene sine til å unne seg noe godt. Men dette kunne han ikke si rett ut til henne, for han følte på seg at hans personlige argumenter ikke ville måle seg med hennes brede argumentasjon om økologi, forbruk og økonomi. Hun argumenterte godt, og refererte til et vell av objekter og ting han rett og slett ikke kunne argumentere mot. Penger, kjøpekraft, jobber, økologi, transport, helsemessige konsekvenser av å spise for fet mat, likeverd for mennesker, alle disse tingene kunne han ikke måle seg opp mot, de var på et annet nivå. I begynnelsen ble det dermed til at han bare murret litt, og så gikk med på å spise et enkelt, men variert kosthold, ofte vegetarisk. I kjernen for disputten, ligger et objekt begge forholdt seg til på forskjellig måte – mat.

Kvinnens argumenter var refleksive, og henviste til andre objekter og relasjoner som hun brukte for å styrke argumentet sitt. Mannens kjøp av mat hører til i det familiære regimet hvor man handler etter bekvemmelighet. De egner seg egentlig ikke til å bli rettferdiggjort, siden de kun referer til personlige preferanser.

Gode intensjoner

Ifølge Thévenot skilte sosiologien lag med moralfilosofien allerede fra starten av. Med sine forestillinger om normer og verdier mangler den det som er essensielt for å snakke om praksis eller handling, et grunnlag for å erkjenne aktørers opptatthet med *det gode*. En argumentasjon forutsetter at den som argumenterer kan skille mellom godt og ondt, skriver Thévenot (ibid:59). Handlingsregimet for rettferdiggjøring forutsetter at aktørene har *gode* intensjoner med å løse en dispuitt. For det første, fordi handlingsregimet for rettferdiggjøring fordrer selvinnsikt og refleksivitet, blir den man diskuterer med sett på som en som likeverdige. For det andre, i en dispuitt argumenterer alltid individer ut fra forestillinger om mer allmenne verdier som er gode for flere enn bare en selv.

Et regime for vold

Det finnes også et annet handlingsregime, som Thévenot ikke nevner i teksten sin fra 1999, men som Boltanski har utdypet etter kritikken *De la justification* fikk. Dette ene handlingsregimet skiller seg fra de andre, i og med at det åpner opp for vold og usosial handling. Peter Wagner (1999) presenterer Boltanskis regimer (tabell 2). Her er også de forskjellige regimene skjematisert etter fire forskjellige egenskaper, om de er ekvivalente eller nonekvivalente, fredlige eller konfliktfylte. I tillegg har regimene litt andre navn. Thévenots regimenavn er satt i parentes.

Tabell 2

Koordinasjonsmoduser	Nonekvivalent/lav refleksivitet	Ekvivalent / større grad av refleksivitet
<i>Fredlige</i>	Kjærlighet (Thévenot: Det familiære)	Tilpasning (Thévenot: Målrettet handling)
<i>Konfliktfylte</i>	Vold	<u>Rettferdiggjøring</u>

Fra Peter Wagner (1999:349)¹⁵

Disse handlingsregimene er i utgangspunktet like de som Thévenot beskriver, men anerkjenner samtidig at den sosiale verdenen ikke alltid er god, forutsigbar eller rasjonell. Tabell 2 viser at teorien er både konsensus- og konfliktorientert, med et fokus på det konfliktorienterte (men refleksive) regimet.

Aktører kan skifte fra et handlingsregime til et annet. Dermed kan aktører hoppe fra regimet for rettferdiggjøring til regimet for vold. Et eksempel på det-

15 Wagner har hentet dette fra to bøker av Boltanski, *L'amour et la justice comme compétences* (1990), og *La souffrance à distance* (1993).

te kan være historien fra høsten 2003 med Martin Schancke i valgdebatt, hvor det hele kulminerte med at han fiket til en motdebattant. Martin Schancke skiftet her brått fra regimet for rettferdiggjøring til regimet for vold. Slike skifter følger som regel koordinasjonsmodus. Både regimet for rettferdiggjøring og regimet for vold er konfliktfylte. Eksemplet med Martin Schancke viser oss i praksis at mens regimet for rettferdiggjøring fordrer refleksivitet/selvinnsikt og er bygd på at motparten er likeverdig, er regimet for vold basert mer på reflekser og det å ta seg til rette, og blir ledet av en idé om at den sterkeste, eller den som tør gå lengst, har rett til å vinne disputten. De samme egenskapene gjelder for de konsensusorienterte regimene med planlegging og kjærlighet, det første krever en viss grad av selvinnsikt, mens det andre mer er basert på følelser og vaner enn fornuft.

Kritiske øyeblikk, den kritiske kapasitet og ekvivalens

I ”The Sociology of Critical Capacity” (1999) forsøker Boltanski og Thévenot og skildre det kritiske øyeblikk, moments critiques. Det kritiske øyeblikket utspiller seg i korte sekvenser og tidsrammer. Dette er ifølge Nicolas Dodier en av de store forskjellene på Boltanski & Thévenots sosiologi og andre typer sosiologi (Dodier 1993:561). Kritiske øyeblikk oppstår i relasjon mellom mennesker, når relasjonen på en eller annen måte blir truet av en krise. Eksempler på slike øyeblikk kan være der man koordinerer handlingene sine med andre mennesker (regimet for planlegging), for eksempel med kolleger, og man kommer til en konflikt som en av de involverte ikke kan akseptere. Slike tilfeller kan utvikle seg til en trette, eller en diskusjon (Boltanski & Thévenot:361-2). Dette er en dagligdags situasjon, som gjerne foregår i regimet for planlagte, målrettede handlinger, og som plutselig stopper opp i en uttalt konflikt, et kritisk øyeblikk.

For å konkretisere: To lærerkolleger, en faglærer og en klasseforstander, oppdager at de mener det motsatte av hverandre når det gjelder spørsmålet om en elevs standpunktkarakter i et fag. De er så uenige at det oppstår et kritisk øyeblikk, eller en krise. Samtidig kan de ikke ignorere den andre, eleven må ha en karakter, begge må skrive under på vitnemålet. I denne situasjonen er den eneste måten å komme seg forbi krisen på å komme til en slags enighet som gjør at de kan fortsette sitt virke sammen. Det vil være sannsynlig at de hadde dette som målsetning hvis de ville fortsette å jobbe som kolleger også i framtiden. En annen løsning hadde selvsagt vært å slåss om saken, eller å begynne å sanke stemmer for sine meninger blant andre kolleger for å få trumfet gjennom sin mening gjennom et flertall. Heldigvis fungerer ikke de fleste lærerkolleger på denne måten. Antageligvis vil de to lærerne være enige om at uansett hvor håpløs den andre parten er, så er den beste måten å få endt konflikten på – å

diskutere. I en diskusjon kan de kritisere den andres argumenter, og på samme tid få forståelse for sine egne. I en påfølgende diskusjon må det argumenteres, og det må rettferdiggjøres. Som vist i eksemplet med paret som bodde sammen, vil en diskusjon ikke inneholde bare språklige argumenter om verdier, for det ene eller mot det andre. Den vil også inneholde henvisninger til objekter og relasjoner, som skal styrke ens argumenter. Objektene kan i dette tilfellet være karakterbøker, prøver og anmerkninger. Ved at begge to aksepterer en slik diskusjon, og prøver å løse den oppståtte krisen ved argumentasjon og rettferdiggjøring, har de pr. definisjon anerkjent et felles diskusjonsgrunnlag. Og for at diskusjon skal fortsette, må de to kollegene være enige om mange referanser som er eksterne i forhold til dem begge to. Boltanski og Thévenot kaller denne felles referanserammen *collective conventions of equivalence*. Oppnåelsen av ekvivalens¹⁶ viser at kollegene faktisk er spillere på samme bane likevel. I forhold til *tabell 2* er regimene for målrettet handling og rettferdiggjøring regimer hvor ekvivalens spiller en større rolle, i disse handlingsregimene gir man sine medmennesker tillit og spillerom i form av ekvivalens. Boltanski og Thévenot beskriver dette som en balanse mellom partene, kollegene anerkjenner den andres kritiske kapasitet, evne til å forstå og kritisere den andres argumenter, og evne til å formulere sine egne (ibid:361-3). Hvis kreativitet og skaperevne kan sies å være den grunnleggende forutsetningen for handling i marxismen, er den kritiske kapasitet den grunnleggende forutsetningen for handling hos Boltanski & Thévenot.

Den kritiske kapasitet danner dermed grunnlaget for ekvivalens, og forestillingen om det felles beste. Den kritiske kapasitet gjør det mulig å erkjenne andre menneskers likeverdighet, og som dermed gjør at folk som regel ikke smokker til folk de er uenige med, *smokk*. Når aktørene benytter den kritiske kapasitet, handler de i de mer ekvivalente regimene. Ved å anerkjenne aktørers kritiske kapasitet, anerkjennes de også en sans for det rette, og en sans for det urette. Med andre ord innrømmes aktørene både innflytelse og evne til å styre og organisere sine egne liv. Men denne kritiske kapasiteten er ikke "rasjonell" eller "fri", for den er igjen koordinert i henhold til muliggjørende og begrensende objekter, subjekter, relasjoner mellom disse, institusjoner, ting som kan systematiseres og forklares. Og i regimet for rettferdiggjøring viser

16 Fra bokmålsordboka: **ekvivalens** *ekvilvalen's* (fra fr, av *ekvi-*) lik verdi; samsvar <<http://www.dokpro.uio.no/per/ordboksoek/ordbok.cgi?alfabet=n&renset=j&OPP=ekvivalens>> [25.11.2004]

man alltid til noe som er til beste ut fra en allmenn forestilling om godhet. Dette står i skarp kontrast til Rational Choice-baserte teorier¹⁷.

Den kritiske kapasiteten uttrykkes av individene gjennom det de anser som viktig i argumenter eller diskusjoner. Objekter og andre folk aktørene anser som viktig, blir tillagt en verdi. Gitte type personer kan og vil refereres til hyppigere fordi de tillegges høy verdi, mens andre typer personer sjeldnere blir trukket fram i argumenter, eller de blir trukket fram som dårlige eksempler fordi de tillegges lav verdi. En marxist vil derfor trekke fram Marx og sitere denne ofte fordi hun tillegger ham verdi. Mange liberalister unngår å trekke fram Marx, eller trekker fram hans teorier som dårlige eksempler, siden de tillegger ham lav verdi. Individene skaper konsistens og tyngde i sine argumenter, ved å knytte denne viktigheten og verdien opp til eksterne subjekter, objekter og relasjoner. Her ligger også nøkkelen til å forstå hvordan individene former ordener i det offentlige samfunnet; det man syns er viktig på partikulært nivå, vil gå igjen i argumenter på generelt nivå.

Evnen til å overflytte handlinger fra partikulært til allment nivå

Gjennom den kritiske kompetansen, er aktører i stand til å kritisk vurdere andre folk og objekter. Denne vurderingen gjør aktører ifølge Thévenot (2000:3) som et ledd i en koordinasjonsprosess, hvor de koordinerer sine egne handlinger og rammer for handling opp mot andres rammer. Det er nettopp denne prosessen, hvor ens egne og andres holdninger blir utprøvd gjennom legitimering og offentlig kritikk at lenken mellom det partikulære og det generelle blir skapt (ibid). Dette er det andre elementet som skiller Boltanski & Thévenot fra både teorier om rasjonelle valg og mer strukturorienterte teorier. Boltanski & Thévenot skaper en metodisk forbindelse mellom den partikulære og den

17 Rational Choice er en handlingsteori som foreslår at alle handlinger er rasjonelle og kalkulerbare. For mange samfunnsforskere, statsvitere og samfunnsøkonomer ble dette en forestilling som bidro til å revitalisere kunnskapen om samfunnet. Ved å forutsette at mennesker er motiverte av penger, behovstilfredsstillelse eller muligheten for begge disse, kunne forskerne danne formale og ofte forutsiende modeller av menneskelig handling (Scott 2000:1-2). I sosiologien har imidlertid Rational Choice blitt forholdsvis dårlig mottatt (Hechter & Kanazawa 1997). Ved å bruke økonomisk terminologi, blir man i stand til å diskutere hvorvidt aktører handler kostnadseffektivt, at de velger den billigste/beste løsningen mht. nytteverdi og risiko. Ifølge bytteteori kan et ekteskap sees på som en *investering* med fordeler og ulemper for begge partene, som i summen utgjør institusjonen ekteskap på samfunnsplan. Hvis *belønningen*, eller fordelene ved et valg, overveier *ulempene* for et individ, så velger individet løsningen med den beste belønningen (ibid 3-4). Bytterelasjoner er også maktrelasjoner siden forholdene mellom partene sjelden er like. Utfallet av bytterelasjoner vil derfor være avhengig av partenes relative makt i forhold til hverandre (ibid). Men teorien forsøker ikke å utfordre seg selv ved å finne ut hva som ligger bak handling annet enn det rasjonelle; den har gitt svaret på forhånd. Derfor får også Rational Choice store problemer på makronivå. Den kan verken forklare kollektiv handling, sosiale normer eller sosiale strukturer (Scott 2001:4-7).

generelle sfære (Wagner 1999:346). I dette offentlige rommet av kritikk og diskusjon, blir verdiordenene formet av aktørene selv. På det generelle planet er det mange sannheter, eller viktigheter, som aktørene hver for seg tror på og forsøker å bekrefte verdien av. Av disse formes kategoriserbare forestillinger på et offentlig og generelt plan, i egenskap av at mange vet om dem og mange refererer til dem.

De moralske/politiske forestillingene blir formet gjennom aktørenes bruk på mikronivå, mens de blir testet og utprøvd blant andre aktører på både mikro- og makronivå. Desto større og mer sammensatt forestillinger er, desto vanskeligere er de å kritisere i slike tester. Og disse testene, som jeg skal vise snart, henger sammen med verdien aktørene legger på andre aktører, objekter og relasjoner (ibid:3-9). Dette kan sees i eksemplet med paret (se side 36), hvor hun referer til nord/sør-politikk, global matfordeling og rettferdighet når hun argumenterer mot at han kjøper så mye mat. Forestillinger hun bruker lokalt for å styrke sine argumenter, realiserer hun også på et generelt plan. Hun viser til objekter og relasjoner som representerer et mål for mengde kastet mat, eller som representerer den sosiale ulikheten mellom folk i nord/sør.

Kategorier tillagt viktighet - regimet for rettferdiggjøring

Jeg vil nå gå over til å skrive utelukkende om regimet for rettferdiggjøring, altså regimet for refleksiv og ekvivalent handling. Det er her Boltanski & Thévenot har utviklet et metodisk apparat for å måle kategoriene av 'tillagt viktighet', verdiordenene. På engelsk har Boltanski & Thévenot kalt disse "orders of worth". På norsk har jeg sett at uttrykkene verdiorden og verdiverden vært i bruk. Av disse to velger jeg å konsekvent det første. Ordet *orden* har mange betydninger. Nynorskordboka¹⁸ foreslår blant annet orden m1 (gj lty fra lat. ordo) regelbunden tilstand; system ha god o- i sakene sine / lovlydnad syte for ro og o- / bilen er i o- i stand / saka gjekk i o- saka er ordna / det er i o- at du kjem på søndag

En verdiorden betyr en regelstyrt tilstand eller et system, som kan sees på som styrende i forhold til handling. Boltanski og Thévenot fant verdiordenene de bruker fra ulikt metodisk hold. Datamaterialet inkluderte empiriske data fra feltarbeid, diskursanalyse av henholdsvis filosofisk og politiske tekster og "how-to-guides" for atferd i moderne bedrifter (Boltanski og Thévenot 1999:365-9). De kom opprinnelig fram til seks typer verdiordener i *De La Justification*, men understreker i artikkelen (ibid) at dette tallet på ingen måte er uttømmende. Kildene ble, som nevnt, kritisert ganske kraftig for å være inkonsistente og lite egnet. I "The New Spirit of Capitalism" nyttiggjorde Boltanski & Chiapello i

18 Kilde: <<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=orden&cnynorsk=S%F8k+i+Nynorskordboka&ordbok=begge&alfabet=n&crenset=j>> [25.11.2004]

stedet tekster skrevet for å gi ”moralsk” utdanning i business-praksiser, nemlig to forskjellige sett med ”management studies”, skrevet av hovedsakelig konsulenter (Boltanski og Chiapello 2002:4). Boltanski og Thévenot definerer verdiordenene som historiske konstruksjoner, og noen av dem er mer egnet for å underbygge folks rettferdiggjøring enn andre, til forskjellige tid (ibid:369). I et komplekst moderne samfunn kan opp til flere verdiordener eksistere til samme tid i det samme sosiale rom (Boltanski & Chiapello 2002:7). Som aktørene kan skifte handlingsregimer, kan den samme aktøren også skifte verdiorden fra argument til argument, og videre rettferdiggjøre et argument ut fra flere verdiordener til samme tid (igjen som i eksemplet over med paret).

Evalueringsprinsipp

For å komme fram til verdiordenene utviklet Boltanski og Thévenot et sett med evalueringsprinsipper. Aktørene bruker sin kritiske kompetanse ut fra visse evalueringsprinsipper, som kan brukes til å identifisere de ulike typene verdiordener (Boltanski & Chiapello 2002:8). En verdiorden kan dermed sees på som et slags filter, som ekskluderer andre typer evaluering. Boltanski & Chiapello (2002) presenterer et utvalg av disse prinsippene. Det fins imidlertid også andre utvalg, som for eksempel presentert i Lamont og Thévenot (2002:182-3). Hvert evalueringsprinsipp hører til i spesielle verdiordener som utgjør ulike prinsipper for evaluering/rettferdiggjøring. For konkretiseringer, se tabell 4.

Tabell 3

	Evalueringsprinsipp	Kjennetegn
1.	Ekvivalensprinsipp	Henviser til et allment prinsipp som ting, personer og handlinger kan bli målt ut fra i en gitt verdiorden. Fungerer som referansepunkt for egne argumenter.
2.	Storhetstilstand (litenhet)	En ”stor” person er en som i stor grad bærer i seg de egenskapene og verdiene som blir regnet som bra å ha i en verdiorden. En ”liten” person er en som innehar få eller ingen av disse verdiene.
3.	Oppfatning av viktighet (kategorisert)	En definisjon på hva som synes viktig i hver orden. Kategorisert: Objekter (og innretninger), Subjekter (mennesker) og Verb (relasjonene mellom mennesker og objekter.) Disse viser forbindelser som er oppfattet som viktige i og spesifikke for diverse ordner.

	Evalueringsprinsipp	Kjennetegn
4.	Storhetsratio	Spesifiserer relasjonene mellom stor og små, spesielt hvordan de "store", gjennom sine bidrag til det felles beste, er til nytte for de "små".
5.	Investeringsformat	Dette forbinder storhet med offer, og viser hvor mye det "koster" å være stor i et gitt format. Man kan godt si at dette evalueringsprinsippet sier noe om hvilken plikt og moral som blir sett opp til.
6.	Paradigmatisk test	En test som best viser en persons storhet
7.	Harmonisk figur	Overfører idealtypene fra verdiordene til univers hvor det finnes mye "storhet", altså gode, men kanskje utopiske eksempler.

Evalueringsprinsipp for verdiordenene (Boltanski & Chiapello 2002:8-9).

Ved hjelp av disse evalueringsprinsippene fant Boltanski og Thévenot seks verdiordener i De La Justification. I artikkelen "The Sociology of Critical Capacity" (1999) summerer de opp disse. I denne oppgaven benytter jeg ikke de ulike evalueringsprinsippene i stor grad, og jeg referer mer til verdiordenene i sin helhet. Jeg anser det likevel som viktig å ta disse med som en del av teorigapet. Jeg vil videre presentere verdiordenene kort slik Boltanski & Thévenot presenterer disse (Boltanski & Thévenot 1999, Boltanski & Chiapello 2002), med fokus på hva de regner som objekter eller relasjoner for hver orden. Deres beskrivelse av evalueringsprinsippene og hvordan de bruker disse er ikke godt elaborert i denne relativt korte artikkelen, så jeg vil etterpå vise hvordan de bruker evalueringsprinsippene for å identifisere en ny orden, den såkalte prosjektorienterte verdiorden. Jeg bruker her norske navn på ordenene, med den opprinnelige engelske betegnelsen i parentes.

Verdiordener: seks eksempler

Den første verdiordenen kalte Boltanski og Thévenot *inspirasjonsordenen*, eller den *artistiske ordenen* (The world of inspiration). Denne verdiordenen referer til en ekstern kilde til verdighet, som man bare kan "føle". Mange religiøse argumenter blir underbygd ved hjelp av denne verdiordenen, med referanse til for eksempel Gud eller bibelen. I tillegg kan rettferdiggjøringer som viser til kreativitet, inspirasjon og fantasi kunne underbygges ved hjelp av denne verdiordenen. Verdige personer i forhold til denne verdiordenen vil for eksempel være barn som opptrer på en snål eller original måte (etter egen fri fantasi), kunstnere som bare følger sine egne idealer eller kunstneriske impulser, og religiøse ledere som "føler" at Gud er allestedsnærværende (Boltanski & Thévenot

1999:370). Folk med stor verdi er folk som gjør ting som er ”ektefølt”. Typiske objekter kan være religiøse skrifter, pensler og instrumenter.

Den andre verdiordenen kalte Boltanski og Thévenot *den hjemlige ordenen* (the domestic world). Denne blir kalt den hjemlige orden siden idealtypen er patriarkatet, hvor patriarken er overhodet i egenskap av at han er eldst. I denne ordenen blir verdi regnet ut fra et hierarki av tillit, basert på en kjede av personlige forbindelser. Denne verdiordenen blir typisk brukt for å underbygge argumenter om manerer, folkeskikk, respekt, og kontroll. Verdige personer er sjefer, ledere, eller ”de eldre” som man må respektere, og som i sin tur gir beskyttelse og støtte tilbake. Det blir ansett som viktig at disse opptrer ærlig og pålitelig, og at de har ”karakter”. Typiske objekter er visittkort, titler og eiendommer (ibid:370-1, Boltanski & Chiapello 2002:8).

Den tredje verdiordenen ble kalt *ordenen for berømmethet* (world of renown). Verdi regnes ut fra hvor kjent personen er, selskapet eller fenomenet som omtales er. Relevante personer er kjendiser, superstjerner, opinionsledere. Objekter kan være for eksempel varemerker og reklame. Viktige evner kan være evnen til å influere, å vise andre din egen identitet, å være appellerende (Boltanski & Thévenot 1999:370).

Den fjerde verdiordenen kalte Boltanski og Thévenot *den sivile verdiordenen* (the civic world). Denne verdiordenen baserer seg på forestillingen om et felles gode. Den blir ofte brukt for å underbygge mange politiske argumenter, lover m.m. Denne verdiordenen står i direkte opposisjon til den hjemlige ordenen. Individuer blir sett på som av mindre verdi når de velger å stå alene, enn når de velger å bli sett på som en gruppe. Verdige mennesker er representanter for større grupper. Relevante objekter er lovsamlinger, stemmebokser m.m. (ibid:371-2).

Den femte verdiordenen er *markedsordenen* (the market world). Her er verdi regnet ut fra markedsøkonomiske hensyn som profitt og avkastning. Verdige personer er kjøpere, selgere og folk med mye økonomisk kapital (ibid:372). Boltanski og Thévenot nevner ingen objekter. Store personers gode egenskaper kan være å være opportun, og at man ikke skal ha for mange personlige lenker (ibid.).

Den sjette og siste verdiordenen i *De la Justification* ble kalt *den industrielle ordenen* (the industrial world). Verdighet blir her regnet ut fra produksjon, effektivitet og nyttevirkning. Verdige mennesker er spesialister. Viktige objekter er verktøy, metoder, planer, grafer m.m. (ibid:372-3).

En ny verdiorden ble identifisert av Boltanski og Chiapello i *The New Spirit of Capitalism*. Denne blir kalt *Den prosjektorienterte ordenen*. Verdier i denne lister jeg opp i tabell 4 under (se tabell 3 for en forklaring på evalueringsprinsippene).

Tabell 4

	Evalueringsprinsipp	Kjennetegn
1	Ekvivalensprinsipp	Aktivitet, prosjektinitiativtaking, kontakter mellom folk
2	Egenskaper som blir høyt verdsatt	Tilpassningsevne, fleksibilitet, polyvalens, ærlighet, evne til å spre fordelene av å ha mange kontakter, å generere entusiasme og å inspirere andre (ansatte).
	Egenskaper som blir lite verdsatt	Udugelighet til å bli involvert, til å stole på andre, til å kommunisere. Det å være trangsynt, fordomsfull, intoleranse, stabil, rigid
3	Høyt verdsatte subjekter	Ledere, direktører, disponenter, innovatører
	Høyt verdsatte objekter	Datamaskiner og informasjonsteknologier, nye organisatoriske innretninger
	Naturlige relasjoner til andre	Å være tillitsfull, flink til å kommunisere, tilpassningsdyktig i forhold til andres behov
4	Storhetsratio	”Store” el. innflytelsesrike personer forhøyer ”små” individers anvendelighet i prosjekter
5	Investeringsformat	Klar til å gi opp alle planer, for å gå videre til neste prosjekt
6	Paradigmatisk test	Om man er ”stor” i denne ordenen kan man bevege seg fra et prosjekt til et annet og være fortsatt like flink
7	Harmonisk figur	Hvor verdens form ligner på formen til et nettverk

Den prosjektorienterte verdiordenen (Boltanski & Chiapello 2002:9).

Jeg har her nevnt sju verdiordener, men det fins som sagt ikke noe endelig antall. Verdiordenene Boltanski og Thévenot presenterer her er historiske konstruksjoner som de har kunnet identifisere på et makroplan. Jeg vil nå gå over til å beskrive dynamikken om hvordan enkelte store og små verdiordener til gitte tider kan dominere en måte å se ting på hos enkeltgrupper og samfunnet.

Legitimitetstester og forskyvninger

Testene er sentrale i modellen til Boltanski og Thévenot. Det er testene aktørene *braker*, når de argumenterer og rettferdiggjør. Det er også gjennom tester verdiordener kan få nytt innhold, og verdiordenene kan endres over tid.

Testene er også det som gjør at verdiordener kan forsvinne, at det kan eksistere lokale varianter, og som gjør at det kan oppstå helt nye verdiordener.

Boltanski & Chiapello beskriver to typer tester i forhold til de eksisterende verdiordenene, legitimitetstester og styrketester. Disse fungerer i et samspill, men har ulike egenskaper. Begge typene tester en egentlig en test som måler styrke, men en test er en legitimitetstest bare så lenge denne styrken er målt ut fra prinsippene til en gitt verdiorden. Legitimitetstesten blir brukt for å søke legitimitet/ikke-legitimitet for en visst type rettferdiggjøring eller et argument. Den kan både styrke eller svekke en rettferdiggjøring eller et argument alt etter hvordan den blir brukt. En legitimitetstest må videre teste *noe*, for eksempel industriell effektivitet eller valgdeltakelse i en avstemning. Testen må bestå en kvalifikasjons- og kategoriseringsprøve, den må kvalifisere og la seg kategorisere under en gitt verdiorden.

Man kan ikke teste inspirasjon eller kunstnerisk evne ut fra grafer eller verktøy, men disse evalueringsprinsippene kan man vise til ved argumenter innunder den industrielle ordenen. Til slutt må en legitimitetstest bli godkjent av andre, den må tåle offentlig kritikk i henhold til ekvivalensprinsippet i en gitt verdiorden (Boltanski og Chiapello 2002:11-2). Ergo blir legitimitetstesten bundet opp til sosiale konvensjoner, som igjen ligger nedfelt i subjekter, objekter og relasjoner. Legitimitetstesten kan også være nedfelt i lovverket (ibid:13).

En systematisering av Boltanski og Thévenots argument om legitimitetstest vil se slik ut:

Tabell 5

Testfase	Eksempel
Legitimitetstest	At en produksjonsmodell er mer effektiv en annen.
Kvalifisere (være gyldig). Den må høre til under en gitt verdiorden.	Må relateres av noen til ting i en gitt verdiorden, i dette eksemplet kan den ikke vise til følelser (som hadde kvalifisert under en inspirasjonsorden).
Kategorisere (vise til objekter/relasjoner i en gitt orden)	Den må vise til objekter eller relasjoner, i dette tilfellet som grafer og modeller som underbygger påstanden.
Tåle offentlig kritikk	Testen må tåle offentlig kritikk, dvs. anses å være gyldig av en kjernegruppe (som da er tilbøyelig til å ta i bruk samme test senere for å underbygge argumenter).

Systematisering av legitimitetstest

Kritikk

For å gå litt ned i det partikulære igjen, vil jeg repetere eksemplet fra samboerparet, og som vi sist forlot når de hadde en dispuTT om matvarer. Men denne gangen vil jeg anvende begrepene fra Boltanski & Thévenots teoriapparat. Mannens bedre halvdel lanserte en legitimitetstest med en kvalifisert kritikk, ut fra flere verdiordener (side 36). I denne henviste hun til globale sammenhenger, økologiske og økonomiske konsekvenser, og realiserte gjennom dette kritikken fra allmenne verdiordener som marked (lønnsomhet), økologi (sunnhet) og den sivile orden (rettferdighet). Hennes tester var valide, ut fra de gitte verdiordene, mens hans motargumenter om at det måtte da være lov å kunne seg litt godt, var personlige, og kunne ikke knyttes opp til evalueringsprinsipp i noen verdiorden. Derfor klarte han ikke å uttrykke en motkritikk.

Kritikken spiller en helt essensiell rolle for Boltanski og Thévenots legitimitetstestsystem. Testsystemet gir aktører en metode og arena for å fremme kritikk, og også en modell for å vurdere og forstå kritikk. Kritikkenes hovedoppgave på makronivå er å identifisere realitetstestene i et gitt samfunn, og få de "store" i verdiordenene her til å klargjøre prinsippene for hver test. Som det fins to testsystemer, fins det også to systemer for kritikk av tester. Boltanski og Chiapello skiller mellom korrigerende kritikk og radikal kritikk (ibid:14-5). Førstnevnte foregår innenfor verdiordenens egne vegger, og har den egenskapen at den kan forbedre legitimitetstesten. Denne kritikken fremmes gjennom objekter eller relasjoner som synes viktige for en orden, som for eksempel budsjett eller regnskap (med røde tall) i industriordenen.

På makroplan realiseres også legitimitetstester. På samfunnsnivå er mange av disse direkte observerbare, og målbare. Et eksempel kan være politiske valg. Disse blir utsatt for kritikk i stor grad, fordi de er åpenlyse, og fordi de er fundamentale for samfunnet vårt. Samtidig er de store og komplekse, og har derfor alltid et potensial for forbedring, eller i hvert fall for forandring (ibid). Valgdeltakelsen er en test på for eksempel demokrati (i egenskap av representasjonsmodellen) som kan kvalifisere under den sivile verdiorden. Studentvalgene ved UiB blir ofte kritisert på grunn av den lave valgdeltakelsen. Ifølge den sivile orden er det ikke et representativt demokrati når det er under 10 % valgdeltakelse, og studentvalget kvalifiserer derfor ikke som et demokrati ifølge den sivile ordenen. Det norske valgsystemet kan ifølge Boltanski & Thévenots kategorier også sees på som en måte å teste demokratiet i Norge. Store testsystemer som dette, er hele tiden utsatt for kritisk revisjon. Det var også noen endringer under valget høsten 2003. Noen steder var stemmebokse- ne erstattet med benker uten forheng, og systemet med konvolutter gjaldt bare for de som forhåndsstemte. Selv om dette kan virke som ubetydelige endringer, kan det være en indikator på at hemmelige valg ikke lenger er tillagt like stor vekt som før hos myndighetene.

Korrigerende kritikk som denne kan enten imøtegås ved å vise at den er feil, eller man kan forsøke å gi testen mindre verdi, forsøke å gå rundt den. Ved å gå rundt en test som blir utsatt for mye kritikk, kan man forskyve innholdet i en verdiorden fra innsiden, for å bedre forsvare egne interesser. Et eksempel fra industriordenen er bedrifter som har skilt ut produksjonen sin til land i Asia hvor arbeidskraften er billigere når testen for forholdet lønn/profitt, ikke svarer seg godt nok (ibid). Dette kan kalles en geografisk forskyvning, og sett ut fra den industrielle verdiorden er dette udelt bra, siden profittforholdet forbedret.

Det fins også en radikal kritikk, som er kritikk eksternt for verdiordene. Her er det validiteten til en gitt test som blir kritisert (ibid:14). Denne kritikken har som målsetning å fjerne verdiordenen, eller erstatte den med en ny. Radikale kritikker har kraft gjennom at de er eksterne for verdiordenene. De er derfor ikke basert på ekvivalensprinsippet. Utøvere av radikale kritikk kan mene at de som kritiseres ikke har grunnlag for å forstå eller svare på kritikken. Kritikken fra mange motstandsgrupper og aktivister kan kalles radikal kritikk. Eksempler kan være bønder og aktivister som ikke aksepterer WTOs krav til økonomisk lønnsomhet i landbruket, de kan mene at økonomiske argumenter ikke kan måles mot de økologiske. De forkaster økonomiske argumenter, og vil ikke diskutere. I stedet arrangerer de demonstrasjoner, aksjoner og streiker. Samtidig kan det finnes aktører hos aktivistene som konkretiserer kritikken gjennom media, og på den måten prøver å påvirke debatten gjennom korrigerende kritikk.. Aktivistene kan prøve å erstatte den økonomiske eller industrielle ordenen som ligger til grunn for en offentlig debatt med en grønn, økologisk verdiorden¹⁹. Det er altså en sammenheng her, og en flytende overgang, mellom korrigerende kritikk og radikal kritikk.

Styrketester

Styrketester relateres derimot ikke til en gitt verdiorden, men måles utenfor ordenene, i ren kraft. En hver form for styrke kan derfor mobiliseres i en styrketest (Boltanski & Chiapello 2002:11). Denne testen trenger ingen offentlig kritikk, og den refererer ikke til sosiale konvensjoner. Den appellerer heller ikke til et partikulært eller generelt plan. En styrketest er derfor fri fra begrensningene som ligger i en verdiorden, og brukes gjerne hvis en gruppe vil oppnå flere privilegier/goder (ibid:12-3). Styrketester hører i større eller mindre grad hjemme i de nonekvivalente, mindre refleksive handlingsregimene. En styrketest vil potensielt kunne forskyve området for en verdiorden, og danne grunnlaget for nye ordener. Jeg skal først illustrere dette med et eksempel på det partikulære nivå.

¹⁹ Denne har jeg ikke beskrevet, Thévenot (2000) presenterer den mer i detalj.

For å følge eksemplet med paret (fra side 36 og 47), kan en styrketest bli brukt av mannen som hadde en tendens til å kjøpe for mye mat, slik at deler av denne måtte kastes. For å utfordre de gode, valide argumentene til kjæresten sin, kan han finne opp en ny grunn til å kjøpe mye mat. En slik grunn kan være at det er helg, eller at han har fortjent det fordi han har jobbet mye, og så *bli* sint eller lei seg (som en strategi), hvis hans samboer kritiserer ham. På den måten kan han "sabotere" hennes gode argumenter og rettferdiggjøringer, som han egentlig ikke er uenig i, men som han vil komme seg unna for å oppnå et behagelig gode. Hvis han gjør dette nok, eller på en grundig måte, vil han kanskje greie å få gjennom at det kan være litt bedre middager i helgene enn i ukene. Han har i så fall foretatt en forskyvning, han har gått rundt hennes validitetstest. På sikt kan han utvikle en ny verdi, eller sannhet, for eksempel at det skal være lov å unne seg god mat i helgene. Dermed har han utvidet testsystemet, og selv om en økologisk verdiorden gjelder på ukedagene, vil denne (litt obskure) familiære hjemmehygeordenen kunne gjelde i helgene, i et samspill mellom det familiære regimet og regimet for rettferdiggjøring. De har kommet til et kompromiss, og paret kan fortsette å leve sammen i fred og fordragelighet.

I dette eksemplet kan vi se at hans styrketest begrenser hennes legitime tester. Styrketester står altså i et motsetningsforhold til legitimitetstester, i og med at de teoretisk formulerer virkelige begrensninger for de valide testene som er basert på ekvivalens (ibid:12).

På makronivå vil styrketester kunne måles i for eksempel militær styrke. Den som kommer seirende ut av en krig, kan på kort sikt få stor politisk oppslutning. Som for eksempel i Irak viser man at det tidligere styresettet ikke holdt mål, og man forsøker å erstatte det med et styresett og et økonomisk system etter vestlig modell. Før krigen var sanksjonene mot Irak også en styrketest i så henseende – i stedet for å prøve en diplomatisk løsning, utsatte man Irak for en handelsboikott. En styrketest kan altså plasseres i handlingsregimer hvor det er lite ekvivalens, og herunder regimet for vold (ibid). Hvis dette brukes i makrosammenheng vil aktøren som bruker en styrketest kunne påvirke det offentlige samfunnets testsystem. Vellykkede styrketester kan da utgjøre forskyvninger (*displacements*). En verdiordens stabilitet og varighet er derfor avhengig av at ens tester ikke lett kan imøtegå ordenens prinsipper.

Mulighet for ideologikritikk

Boltanski og Chiapello (2002:2-3) hevder at Boltanski & Thévenots kategorier for rettferdiggjøring kan brukes for å måle ideologier. I *The spirit of capitalism* prøver Boltanski & Chiapello å beskrive ideologien som rettferdiggjør

kapitalismen (ibid:2). Deres definisjon av kapitalismen²⁰ er på et sentralt punkt lik Marx definisjon, de ser på det kapitalistiske systemets behov for akkumulasjon som ubegrenset. *The Spirit of the new capitalism* er derfor mer radikal enn *De La Justification* var (Budgen 2000:156).

Boltanski & Chiapello (2002) hevder, som Harvey (1990), at kapitalismen er et system som så langt har blitt opprettholdt gjennom begrensningene som påføres fra andre hold i samfunnet, for eksempel velferdsstaten (Boltanski & Chiapello 2002:2-3). Dette har kritiske teoretikere hevdet lenge. Det som er nytt med Boltanski og Thévenots rammeverk som presentert i Boltanski & Chiapello (2002), er at det åpner analytisk for at det faktisk er aktørene som opprettholder systemet, at det er disse som utstyres kapitalismen med den moralen og samvittigheten som systemet trenger. Gjennom at kapitalismen har stått i mot, tålt og tilpasset seg kritikk, har systemet blitt *gjort* legitimt av aktørene (ibid:12).

Den sosiale virkeligheten blir da en ”smeltedigel” av verdiordener, som aktørene reproducerer gjennom språket i daglig bruk. Boltanski & Chiapello identifiserer at en ny variant av kapitalismen, som i enda større grad ligger i direkte konflikt med folks vanlige og komfortable liv, har fått installert seg i Frankrike (Budgen 2000:150-1). Det er denne de beskriver som den prosjektorienterte ordenen. Boltanski & Chiapellos måte å forklare transformasjonen som Harvey beskriver, blir å knytte de makroøkonomiske endringene som reguleringsteorien foreslår, til aktørenes språk, argumentasjon og rettferdiggjøring. Boltanski & Chiapello forkaster altså ikke de strukturelle endringene, men søker *samtidig* å forklare dem på aktørnivå (ibid). Etter denne terminologien har kapitalismen på systemnivå alltid vært avhengig av denne kritikken, for å tilpasse seg samtiden. Boltanski & Chiapello forklarer kapitalismen på et Webersk vis

[...] as a system driven by ‘the need for unlimited accumulation of capital by formally peaceful means’, that is fundamentally absurd and amoral.
(Budgen 2000:151)

20 Boltanski og Chiapello definerer kapitalismen som karakterisert av (Boltanski & Chiapello 2002:2):

a) *a minimal format stressing the need for unlimited accumulation by pacific means. Capital is cut off from material forms of wealth and can only be increased through continuous reinvestment and circulation. This endows it with a clearly abstract quality that contributes to the perpetuation of the accumulation process.*

b) *competition. Each capitalistic entity is constantly being threatened by the actions of competing entities. Such dynamics create a perpetual state of concern. Self-preservation is thus a very strong motivation for capitalists - it is a never-ending catalyst for the accumulation process.*

c) *wage-earning. Many of those who hold little or no capital make money from the sale of their labour rather than from the sale of the fruit of their labour. They own no means of production, and therefore depend upon the decisions of those who do own them.*

Verken materielle insentiver eller tvang kan forklare hvordan folk – de fleste med liten mulighet for å akkumulere profitt – selv har realisert disse endringene (ibid). Ifølge Boltanski & Chiapello er da rettferdiggjøringene, som lenker personlig vinning til en slags forestilling om felles verdiordener, det som kan forklare sammenhengen. Boltanski & Chiapello identifiserer grovt sett fire uttrykte kritikker av kapitalismen: Som et ønske om *frigjøring*, som en forkastning av det *inautentiske*, som en fornektelse av *egoisme*, og som en respons til *lidelse*. De knytter det første paret til en type artistisk kritikk, og det andre paret til en sivil (eller samfunns-) kritikk (Budgen 2000:150-1). Disse kritikkene har da bidratt til å forme kapitalismen til den ”varianten” vi kan finne i dag. Det kapitalistiske systemet blir da konstruert og rekonstruert i et foreløpig og stadig skiftende kompromiss mellom disse aktørrealiserte verdiordenene på makroplan. Men kompromisset på planet for rettferdiggjøring utelukker ikke andre skjulte eller maktstrategier fra aktører, realisert gjennom styrketester.

Problemer og fordeler med Boltanski & Thévenots pragmatisme

Boltanski & Thévenot presenterer et godt og elaborert apparat om rettferdiggjøring, tester og kompromisser, som åpner opp for aktørenes egen analyse og innsikt i situasjonen. Dermed blir det aktørene selv som står i sentrum for utvikling og endring, samtidig som det er klart at også begrensninger som kommer av fysiske objekter også spiller en rolle (Bénatouil 1999:386). Formulert på en annen måte kan man si at det er problematisk at teorien hovedsakelig omhandler de mer diskursive/ideologiske formasjoner (Silber 2003:437). Det er mange handlinger som foregår utenfor handlingsregimet for rettferdiggjøring. Likevel; forestillingen om styrketester og radikal kritikk åpner opp for å beskrive handlingsregimer som er nonekvivalente og lite refleksive. Dette er kanskje ikke godt nok utbygd i artiklene til Boltanski & Thévenot, men er likevel meget viktig fordi dette faktisk definerer en klar grense for punktet hvor rettferdiggjøring og debatt er mulig.

3 HISTORISK OVERSIKT OVER LOVERK, MUSIKKBRANSJE OG TEKNOLOGI

*Ideas, like wild animals,
are yours while they continue in your possession; but no longer.*

(Justice Yates I Milar v. Taylor, 1769. Sitert i May 2000:45).

Det norske lovverket og det internasjonale rammelovverket

Hvordan kan eiendomsretten til en idé sikres? Og er det mulig å skape noe som er genuint i kulturen, noe helt nytt som ikke har referanser til tidligere kultur? Begrepet om intellektuell eiendom er gammelt, og har vært anerkjent siden det syttende århundre. Frasen *intellectual property* kan i det engelske språket brukes om både immateriell eiendom og opphavsrett generelt, men jeg er mest opptatt av intellektuell eiendom i den norske betydningen åndsverk. I dette kapitlet vil jeg først presentere bakgrunnen for begrepet åndsverk. Deretter vil jeg presentere platebransjen og artistenes vilkår. Deretter følger en redegjørelse for det digitale, og for hva det digitale har betydd for fenomenet fildeling. Til slutt beskriver jeg motstrategiene musikkbransjen har benyttet etter at fildelingen begynte for alvor.

Skillet mellom åndsverk og materiell eiendom

Det store skillet mellom åndsverk og materiell eiendom, er selvfølgelig at mens den materielle eiendommen er fysisk, er åndsverket skilt fra sin fysiske form ved at innholdet som oftest lett kan overføres til andre former, som kopier, avtrykk, bilder, eller andre typer reproduksjoner. I fra et økonomisk perspektiv har den materielle eiendommen en naturlig knapphet, dens omfang og utbredelse er begrenset av antallet produserte enheter (May 2000:11, 42-7, 162-3). Åndsverket er derimot flyktig, og kan som regel enkelt overføres til andre former. Men det er ikke før nå i den digitale tidsalderen at denne overføringen kan automatiseres, og gjøres tilnærmet perfekt – i noen tilfeller helt perfekt.

Åndsverk og rettigheter

For både skaperen, eieren og brukeren, har rettighetene rundt et åndsverk vært definert ut fra to kilder; de lovbestemte og de implisitte. De lovbestemte ret-

tighetene er delt opp i rettigheter som man automatisk har rett til som skaper av et åndsverk (for eksempel copyright), rettigheter man må søke om å få (for eksempel patent), og transaksjonsrettigheter, som følger med når man kjøper eller selger for eksempel en bok. De implisitte rettighetene er definert av mediet selv, og innebærer hva som er fysisk mulig å gjøre med et medium (Rosenblatt, Trippe and Mooney 2002).

For opphavspersoner

Copyright er mest interessant for denne oppgaven, da den omhandler litterære og artistiske verker. Dette inkluderer alle skrevne verk, musikalske verk, kunstneriske verk (både to- og tredimensjonale (for eksempel reklame og barnetegninger), kart, tekniske tegninger, fotografier, og audiovisuelle arbeider (for eksempel filmer og CD-ROM). Copyright fungerer i Norge effektivt fra et hvert åndsverks unnfangelse fram til 70 år etter opphavspersonens død. Copyright forbyr reproduksjon uten eksplisitt tillatelse fra opphavspersonen. Dette er imidlertid i de fleste jurisdiksjoner begrenset til retten til å tjene penger på åndsverket. Det fins også moralske rettigheter forbundet med åndsverk, hvor opphavspersonen kan ønske å stoppe videre bruk av åndsverket. Disse er ikke anerkjent i alle jurisdiksjoner (May 2000:8-9).

Transaksjonsrettigheter og implisitte rettigheter

Implisitte rettigheter har med hva man fysisk kan og ikke kan gjøre med et medium. Dette endret seg radikalt ved overgangen til digital teknologi. Transaksjonsrettighet er en sånn implisitt rettighet, som gir rett til å overføre åndsverket til andre eiere. Et eksempel på denne typen rettighet er retten til å selge en brukt bok til et antikvariat, eller en brukt LP eller CD på en auksjon. Bokbransjen har ikke sett på det som en nødvendighet å forby kopiering av bøker og videresalg av brukte bøker, simpelthen fordi det ikke spiller noen rolle for bokbransjens fortsatte eksistens om folk gjør det. Problemet for platebransjen er, som jeg skrev i innledningen, at CD-er i dag enkelt kan kopieres som tilnærmet perfekte kopier, og attpåtil redistribueres fra én til det uendelige. Mulighetene, eller altså de implisitte rettighetene man har i dag for CD-baserte musikkverk, er dermed radikalt endret i forhold til hvordan de var med de analoge formatene LP og MC (Rosenblatt, Trippe and Mooney 2002).

Internasjonale avtaler som regulerer bruk av åndsverk

Den norske åndsverksloven er regulert i henhold til ulike multinasjonale konvensjoner. De viktigste er Bernkonvensjonen av 1886, som vi tiltrådte

i 1896, og Romakonvensjonen av 1961. Denne tiltrådte vi i 1978. Mens Bernkonvensjonen i hovedsak håndterer opphavsrettsspørsmål, omhandler Romakonvensjonen nærstående rettigheter²¹. Disse konvensjonene forplikter

i hovedsak det enkelte medlemsland å behandle åndsverk og arbeider fra andre medlemsland på samme måten som det behandler slike fra eget land. I tillegg fastsetter konvensjonene visse minimumskrav med hensyn til det vern av åndsverk og arbeider skal ha innen det enkelte medlemsland.

Kultur- og kirkedepartementet (2003:8)

Disse to konvensjonene er omarbeidet internasjonalt flere ganger for å tilpasses til den teknologiske infrastrukturen i samfunnet.

World Intellectual Property Organization²² (WIPO) er FNs spesialbyrå for intellektuell eiendom. WIPO administrerer i dag *the Patent Cooperation Treaty*²³, som utgjør deres økonomiske grunnlag. WIPO er et forum hvor hvert land har en stemme. Dette har vært et viktig demokratisk element i internasjonal rett. Land fra sør kunne gjennom WIPO blokkere moderniserings-offensiver i lovgivning og bestemmelser angående intellektuell eiendom, som land i nord tok initiativ til. Dette var viktig vedrørende saker som omhandlet universelle farmasøytiske patenter. De rikeste landene i nord flyttet så standarden for beskyttelse av intellektuell eiendom fra WIPO, og til opprettelsen av WTO og TRIPS. WIPO har likevel beholdt en del innflytelse, og det er blant annet to WIPO-traktater som ligger til grunn for opphavsrettsdirektivet fra EU. Disse kalles WIPO Copyright Treaty (1996), heretter omtalt som WCT, og WIPO Performances and Phonograms Treaty (1996), heretter omtalt som WPPT. WIPO-traktatene som ligger til grunn for direktivet og TRIPS overlapper hverandre på en del punkter (ibid:11). Norge har ikke signert eller ratifisert verken WCT eller WPPT, men velger likevel å innføre disse fordi disse ligger til grunn for EUs opphavsrettsdirektiv (ibid:10).

General Agreement on Tariffs and Trade²⁴ (GATT), opprinnelig fra 1947, er en handelsavtale som er ment å gjelde mellom stater og multinasjonale selskaper. Denne er justert flere ganger i ettertid, siste gang i 1995, noe som endte opp med opprettelsen av World Trade Organisation som siden da har fungert

21 Rettigheter som regulerer og beskytter plateselskaper, filmselskaper, kringkastingsselskaper m.fl. Disse blir ikke regnet som opphavsrettslige i seg selv, men reguleres likevel av åndsverksloven siden de har stor betydning for åndsverks utbredelse (Kultur- og kirkedepartementet 2003:6).

22 Kilde: <<http://en.wikipedia.org/wiki/WIPO>> [25.11.2004]

23 Kilde: <http://en.wikipedia.org/wiki/Patent_Cooperation_Treaty> [25.11.2004]

24 Kilde: <http://en.wikipedia.org/wiki/General_Agreement_on_Tariffs_and_Trade> [25.11.2004]

som et reguleringsorgan for GATT²⁵. I 1992 argumenterte GATT-sekretariatet for at verden trengte strengere regler for håndtering av intellektuell eiendom. Argumentene var at intellektuell eiendom måtte beskyttes bedre for å sikre kreativitet og oppfinnsomhet, man måtte ha verktøy for å bekjempe ”falske” kopier av merkevarer²⁶, beskyttelsen av intellektuell eiendom kunne hjelpe til nye investeringer og arbeidsplasser produkter (May 2000:80). Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) ble foreslått, og vedtatt av GATT, som en løsning på problemet med intellektuell eiendom i 1994. TRIPS²⁷ ble lansert som en obligatorisk avtale for medlemslandene som hadde underskrevet GATT. Norge har derfor vært forpliktet til å overholde punktene i TRIPS-avtalen fra starten av.

TRIPS

De sentrale grunnprinsippene i TRIPS er tatt fra WTO, og overført til også å gjelde for området som regulerer bruk av intellektuell eiendom. Dette gjelder hovedsakelig bestemmelsene om nasjonal behandling og favorisert nasjonal behandling (May 2002:69).

Nasjonal behandling fordrer at de underskrevne nasjonene anerkjenner at både nasjonale og utenlandske aktører skal ha like rettigheter og vern. Der hvor det før har vært rom for nasjonale unntak, sier avtalen eksplisitt at nasjonal behandling skal gjelde for utøvere, fonogramprodusenter, og kringkastningsorganisasjoner (ibid). Favorisert nasjonal behandling betyr at ”any advantage, favour, privilege or immunity granted by a Member to the nationals of any other country be accorded immediately and unconditionally to the nationals of all other members” (ibid). Som med nasjonal behandling, åpner TRIPS ikke for unntak når det gjelder favorisert nasjonal behandling.

Ved å inkludere intellektuell eiendom (og åndsverk) innunder bestemmelsene som ligger nedfelt i WTO, bestemte TRIPS-avtalen at klausuler som ”procedures shall be applied in such a manner as to avoid the creation of barriers to legitimate trade” (ibid:70), i styrende grad gjaldt over den nasjonale lovgivning. TRIPS gir dermed ikke så mye beskyttelse av åndsverk i seg selv, som beskyttelse av åndsverk i egenskap at de er salgbare varer.

En av de største implikasjonene av TRIPS-avtalen var ekspansjonen av private interessers rettigheter eller kontroll over åndsverk, som gikk på bekostning av allmennhetens kontroll over slike. Balansefeltet mellom private rettigheter og allmenne rettigheter ble forskjøvet i favør av førstnevnte. Dette var

25 Kilde: <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf> [25.11.2004]

26 For eksempel masseproduserte pirateksemplar av sko, filmer og CD-er, et sjeldent fenomen i Norge.

27 Kilde: <<http://en.wikipedia.org/wiki/TRIPS>> [25.11.2004]

den mest signifikante endringen som kom med TRIPS (ibid:76-7). Unntakene, nedfelt i TRIPS-avtalens artikkel 8, lød slik (ibid):

1. Members may, in formulating or amending their national laws and regulations, adopt measures necessary to protect public health and nutrition, and to promote the public interest in sectors of vital importance to their socio-economic and technological development, provided that such measures are consistent with the provisions of this Agreement.
2. Appropriate measures, provided that they are consistent with the provisions of this Agreement, may be needed to prevent the abuse of intellectual property rights by right holders or the resort to practices which unreasonably restrain trade or adversely affect the international transfer of technology.

Allmenne rettigheter og behov som blir anerkjent kan derfor bare tillegges lov-messig signifikans hvis de er konsistente med TRIPS-avtalens provsjoner. Men avtalen ellers utvider så og si utelukkende rettighetene til private interesser. Nasjonale unntak er dermed ikke et reelt alternativ. Beskyttelse av åndsverk, i henhold til TRIPS, er ikke bare et verktøy for fri handel, men heller hovedsakelig et verktøy for proteksjonisme for rettighetshaverne til åndsverk og annen intellektuell eiendom (ibid:83).

Den norske åndsverksloven

Lov av 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk (åndsverksloven) fastsetter de juridiske vilkårene for beskyttelse og utnyttelse av litterære, vitenskapelige og kunstneriske åndsverk av en hver art (Kultur- og kirke departementet 2003:6). I §2 fastslås det at det ikke kan disponeres over et åndsverk uten opphavspersonens samtykke. Dette inkluderer salg, utleie og utlån, og framføring utenfor det private område, og forstås som at rettighetshaver har *enerett* til å ha økonomisk utbytte av et åndsverk.

Samtidig regulerer åndsverksloven de nærstående rettigheter (kapittel 5, §§42-45b), som i seg selv ikke er opphavsrettslige. Disse fastsetter rettighetene til blant annet virksomheter som plateselskaper, filmselskaper og kringkasting. Ifølge Kultur- og kirke departementet gis i stadig større utstrekning det samme vern til nærstående rettighetshavere som opphavspersoner. Som et eksempel trekkes det fram at man må ha samtykke både fra opphavspersonen, musikerne og plateselskapet for å fremstille eksemplar av et utgitt musikkverk i kommersiell sammenheng (ibid).

Åndsverksloven regulerer også adgangen allmennheten har til å benytte seg av åndsverk uten opphavspersonens tillatelse. Disse forstås som unntak

fra eneretten. Kultur- og kirkedepartementet mener at slike unntak søker å skape en rimelig balanse mellom rettighetshavernes interesser og mer generelle samfunnsmessige hensyn som kulturarv, utdanning og forskning, allmennopplysning og privat bruk (ibid:7). Dette gjelder blant annet vederlagsfri kopiering av CD-er eller opptak av kringkastede programmer til privat bruk (§§11, 12), bibliotekers anledning til å låne ut åndsverk uten å ta vederlag (§16), å fremstille eksemplar for funksjonshemmede (§17), spredningsrett (§19), framføring i undervisningsøyemed (§21) og generell sitatrett (§22). Videre reguleres i visse tilfeller rett til bruk av åndsverk mot betaling. Disse reglene betegnes som tvangslisenser og avtalelisenser (§35-38a). Når tvangslisens anvendes, kan ikke opphavspersonen forhindre bruk av verket, men får et vederlag som kompensasjon. Eksempler på dette er aviser og tidsskrifters adgang til å kopiere og trykke kunstverk. Ved avtalelisenser gis anledning til bruk uten å spørre rettighetshaver, men det må inngås en avtale med en organisasjon som representerer en vesentlig del av rettighetshaverne på området. Det hadde vært svært tungvint hvis eksempelvis universitetsansatte skulle søkt hver opphavsperson og forlag om tillatelse hver gang de kopierte noe for en forelesning eller for å dele ut til studenter. Derfor har alle norske utdanningsinstitusjoner tegnet en avtalelisens med Kopinor²⁸, og betaler et vederlag for slik kopiering som fordeles kollektivt til rettighetshaverne (ibid).

Høringsutkastet – de viktigste endringene

Høringsutkastet (Kultur og kirkedepartementet 2003) tar for seg endringer som er foreslått etter opphavsrettsdirektivet (Europaparlamentets- og rådsdirektiv 2001), også kalt EUCD og INFOSOC. Direktivet åpner opp for nasjonale unntak i tråd med artikkel 5.5 (2001:15) og artikkel 10 i WCT. Dette har bakgrunn i tretrinnsstenen fra Bernkonvensjonen. Denne åpner for nasjonale unntak hvis tre forutsetninger fins: For det første må unntak kun dreie seg om særtilfeller. For det andre må den normale utnyttelsen av verket ikke skades, og for det tredje må opphavspersonens legitime interesser ikke settes til side på en urimelig måte. Tretrinnsstenen gjør at det er sjelden unntak kan komme til anvendelse. Direktivet ble foreslått implementert som en del av den norske EØS-avtalen, dette ble lagt fram for Odelstinget 29. oktober 2004, i stortingsproposisjon 6 (Kultur- og kirkedepartementet 2004) men har ennå ikke blitt godkjent pr. 29. november 2004. Det er derfor viktig å merke seg at Norge ikke var nødt til å implementere opphavsrettsdirektivet i 2003. Dette kommer ikke klart fram av høringsutkastet (Haugseth 2004). Norge har heller ikke signert WIPO-traktatene som ligger til grunn for forslaget²⁹. Selve lovimple-

28 Lenke: <<http://www.kopinor.no>> [25.11.2004]

29 Referanse: <http://www.iipa.com/wipo_treaties.html> [21.09.2004]

menteringen er utsatt flere ganger, men vil antageligvis trå i kraft fra desember 2004/januar 2005 (Hermansen 2004). Jeg trekker her fram bare de endringsforslagene som er viktigst for denne oppgaven, og som de interessante partene i høringsuttalelsene refererer til hyppigst.

Lovlig kopieringsgrunnlag

Høringsutkastet foreslår et krav om lovlig kopieringsgrunnlag i § 11 tredje ledd. Det er etter dagens åndsverkslov ikke noe krav til at bestemmelsene i åvl. er betinget av at brukeren har lovlig tilgang til det eksemplaret som skal kopieres (Kultur - og kirke departementet 2003:25). Dette betyr at det etter dagens lovgivning ikke utgjør noen forskjell om musikkverk som blir kopiert faktisk eies av brukeren som foretar kopien. Innføringen av et lovlig kopieringsgrunnlag innebærer en innskjerping av unntakene som gjelder privatbrukskopiering i § 12, og er ment for å redusere ”privatbrukskopiering av materiale som er lagt ut på Internett uten rettighetshavers samtykke [...]” (ibid:73). Forslaget til ny § 11 tredje ledd lyder (ibid:95):

Det er ikke tillatt å fremstille eksemplarer etter avgrensingsbestemmelsene i dette kapittel på grunnlag av et eksemplar av verket som er fremstilt eller gjort tilgjengelig for allmenheten i strid med § 2. Det er heller ikke tillatt å fremstille eksemplarer på grunnlag av et eksemplar som har vært gjenstand for eller er resultat av en omgåelse av tekniske beskyttelsessystemer i strid med § 53a.

Dermed vil det ikke være lov å kopiere et medium som har en eller annen form for kopibeskyttelse. Før var dette sikret gjennom § 12, som tillot privatbrukskopiering når det ikke skjedde i ervervsøyemed Kultur- og kirke departementet 2003:77-78). Fra dagens §12 (Åndsverksloven 1961):

Når det ikke skjer i ervervsøyemed, kan enkelte eksemplarer av et offentliggjort verk fremstilles til privat bruk. Slike eksemplarer må ikke utnyttes i annet øyemed.

Reguleringen av lovlig kopieringsgrunnlag er heller ikke foreslått direkte i verken WCT eller EUCD, men ifølge departementet må begrepet om lovlig kopieringsgrunnlag innføres for at den private kopieringen ikke skal være i strid med tretrinnsstenen. Innførselen av dette nye unntaket blir begrunnet med å motivere forbrukere til å kjøpe musikk over Internett eller på CD i stedet for å laste den ned. Danmark har innført en lignende avgrensning, og departemen-

tet viser også til ønsket om å harmonisere de nordiske landenes lovgivning (Kultur- og kirkedepartementet 25-6, 73).

Beskyttelse av tekniske beskyttelsessystemer i åvl.

I både WCT (artikkel 11), WPPT (artikkel 18) og opphavsrettsdirektivet (artikkel 6.1-3) er det bestemmelser som regulerer omgåelse av tekniske beskyttelsessystemer. Høringsutkastet foreslår å innføre et vern av tekniske innretninger som er ment å beskytte innholdet (Nye §§ 53a og 53b). Slike tekniske innretninger er imidlertid ikke et åndsverk i seg selv, og har også lovbeskyttelse fra andre lover. Forslag til ny § 53a med tilhørende overskrift skal lyde (ibid103):

Forbud mot omgåelse m.v. av effektive tekniske beskyttelsessystemer

§ 53a. For å muliggjøre bruk som er omfattet av enerettene angitt i § 2, jf. § 11a, er det forbudt å omgå effektive tekniske beskyttelsessystemer som har til formål å kontrollere tilgang til og bruk av et vernet verk, og som benyttes av rettighetshaver eller den han har gitt samtykke.

Det er videre forbudt for spredning til allmenheten å produsere eller innføre, fremby for salg eller leie, tilby tjenester eller for ervervsmessig formål besitte innretninger som

- a) frembys med det formål å omgå effektive tekniske beskyttelsessystemer,*
- b) kun har begrenset kommersiell nytte for annet formål enn å omgå effektive tekniske beskyttelsessystemer, eller*
- c) hovedsakelig er utviklet for å muliggjøre eller forenkle slik omgåelse.*

Bestemmelsen i første ledd gjelder ikke for den omgåelse av effektive tekniske beskyttelsessystemer som skjer i forbindelse med forskning i kryptologi.

For tekniske innretninger til beskyttelse av et datamaskinprogram gjelder i stedet det som er bestemt i § 53c.

I praksis betyr endringen at det skal bli forbudt å forsøke å bryte koder, kopisperrer, avspillingssperrer som måtte følge med et digitalt eksemplar. I dag er det lov å gjøre hva man ønsker med åndsverk man kjøper eller skaffer til veie på annen lovlig måte. Dette betyr at det er lov for privatpersoner å bryte DRM-en for å få tilgang til innholdet på en DVD og en CD som man disponerer. Det problematiske punkt med forslaget er at selv om det i utgangspunktet vil være lov å foreta private kopier etter § 12 på eksemplar man lovlig disponerer, vil denne handlingen likevel være forbudt hvis det blir ulovlig å omgå de tekniske beskyttelsessystemene. Det blir dermed opp til innholdsleverandøren, eller tilbyderer, å definere de private rettighetene, og hvorvidt disse skal kunne straffeforfølges eller ikke (Kultur- og kirkedepartementet 2003:53-66). Det vil altså etter forslaget kun være lovlig å fremstille kopier til privat bruk så lenge dette er mulig uten å bryte et teknisk beskyttelsessystem, og så fremt rettighetshaver mottar kompensasjon for det.

Departementet har søkt å formilde bestemmelsene i § 53 a gjennom § 53 b, hvor bakgrunnen er at kopisperrere ikke skal hindre bruk av ”verk etter §§ 13 og 13a (undervisning), 15 (bruk av verk i visse institusjoner), 16 (bibliotek, museer og arkiv og undervisningsinstitusjoner), 17 og 17a (funksjonshemmede), 21 (fremføring i undervisning), § 26-28 (offentlige forhandlinger, innsynsrett m.v.), 31 (efemære opptak) samt 39h fjerde, jf. femte ledd (databaser)” (Kultur- og kirkedepartementet 2003:92). § 53 b lyder (ibid:104):

§ 53b. Adgangen til bruk av verk når effektive tekniske beskyttelsessystemer er anvendt

Rettighetshaver skal påse at den som har lovlig tilgang til et vernet verk, uten hinder av effektive tekniske beskyttelsessystemer kan gjøre bruk av verket i henhold til §§ 13, 13a, 15, 16, 17, 17a, 21, 26-28, 31 og 39h fjerde og femte ledd.

Dersom rettighetshaver ikke oppfyller sin plikt etter første ledd kan han etter begjæring fra den som etter bestemmelsene ovenfor har adgang til å bruke verket, pålegges å utlevere eller på annen måte gi den berettigede informasjon eller nødvendige midler for å muliggjøre bruk av verket i samsvar med formålet. Begjæring rettes til nemnd opprettet av departementet etter regler som Kongen gir. Nemnda kan i tillegg til pålegg som nevnt, bestemme at berettiget etter nevnte bestemmelser uten hinder av § 53a kan omgå anvendte tekniske beskyttelsessystemer dersom rettighetshaver ikke overholder den frist nemnda setter for å muliggjøre bruk.

Bestemmelsene i denne paragraf gjelder ikke der vernet verk på avtalte vilkår ved overføring stilles til rådighet for allmennheten på en slik måte at den enkelte selv kan velge tid og sted for tilgang til verket.

Bestemmelsene i denne paragraf gjelder ikke for datamaskinprogram.

§ 53 b åpner ikke for kopiering, men for avspilling. Fjerde ledd avgrensner også § 53 b til å kun gjelde verk som er tidsavgrensede, noe som betyr at den ikke kommer til kraft ved CD-er eller filmer for private brukere. Alternativet for platekjøpere som ikke får til å bruke verket de har kjøpt, blir da å returnere det til butikken.

Forbud mot fremmed hjelp

Etter dagens åndsverkslov er det tillatt å bruke fremmed hjelp ved kopiering til privat bruk. Dette betyr for eksempel at ansatte på sykehjem, bibliotek og andre institusjoner kan hjelpe andre å kopiere musikk- og filmverk til privat bruk hvis du ikke har forutsetninger for å gjøre dette selv – så lenge de ikke mottar vederlag for det. Dette kan være praktisk for folk som har funksjonshemninger, som er gamle, eller som av andre grunner skulle trenge midlertidige kopier av åndsverksbeskyttet materiale, men ikke greier å foreta slike kopier selv. Unntaket som tillater bruk av fremmed hjelp er foreslått fjernet. Ny § 12 tredje ledd blir ifølge forslaget (Kultur- og kirke departementet 2003:95):

Bestemmelsen i første ledd gir ikke rett til å la fremstillingen utføre ved fremmed hjelp når det gjelder

a) musikkverk

b) filmverk

c) skulptur, billedvev og gjenstander av kunsthåndverk og kunstindustri

d) kunstnerisk gjengivelse av andre kunstverk.

Dermed vil det bli forbudt for en pleier på et sykehjem å ta opp et TV-program for beboere. Departementet begrunner dette med at den teknologiske utviklingen har kommet langt, og viser spesielt til digitale kopieringstekniker og at biblioteker og lignende har Internett-tilgang. Kultur - og kirke departementet mener at dette vil ”sikre enklest mulig tilgang til digitalt materiale, samtidig

som fremmed hjelp til slik tilgang ikke skal medføre økt kopiering til privat bruk” (2003:29).

En ny vederlagsordning

Privat kopiering har til nå vært tillatt uten at rettighetshaver har fått noe vederlag for det. Opphavsrettsdirektivet stiller krav om at rettighetshaverne må få en godtgjøring for lovlig privat kopiering (Europaparlamentets- og rådsdirektiv 2001/29/EF, artikkel 5.2b). Departementet ba derfor spesielt om å få tilbakemeldinger på to ulike forslag til kompensasjon av privatbrukskopiering. Begge forslagene innebærer fordeling på et individuelt og et kollektivt plan til rettighetshavere innen lyd og film i henhold til registreringer av kringkasting og salg. Det er i dag klart at kultur- og kirke departementet gikk for løsningsforslag B³⁰.

Den privatrettslige ordningen ville betydd at en privat organisasjon fikk ansvaret for å kreve inn og fordele godene. Dette ville lignet modellen med Kopinor og forlagsbransjen, men ville dreie seg utelukkende om mediene film, musikk og bildekunst. Den innsamlede potten ville blitt delt opp i en individuell og en kollektiv del, satt til henholdsvis 65 % og 35 %. Den individuelle potten ville blitt fordelt i henhold til registreringer over bruk av lydopptak og film i kringkasting og salg. Samtidig ville eksemplar lagt ut på Internett med eksplisitt samtykke om kopiering til privat bruk, eller musikk og lignende som er kopisikret (ikke mulig å kopiere), ikke ha krav på individuelt vederlag. Disse kunne da ha søkt om midler fra den kollektive potten. Den privatrettslige ordningen ville lovfestes som en del av § 12 (ibid:31-2). Vederlaget foreslås i alternativ A å oppkreves fra produsenter og importører av lagringsmedier.

Alternativ B skal ikke være fastsatt i loven. Fordelingen gjøres gjennom for eksempel fond for Lyd og Bilde, men størrelsen vil avgjøres av en årlig bevilgning fra statsbudsjettet. Også her vil fordelingen gjøres individuelt/kollektivt, og man vil potensielt kunne spare veldig mye penger på administrasjon og håndheving av reglementet (ibid:32). De nye begrensningene som lovpålegges, vil ifølge departementet føre til at kopiering er vederlagspliktig kun når den er lovlig. Platebransjen vil derfor ikke motta vederlag for kopihandlinger som regnes som ulovlige, som med fildeling (Kultur- og kirke departementet 2003:29-33, 74).

I tillegg er det en del endringer som har mindre betydning for min problemstilling. En del av disse går på rettighetene bibliotekene skal ha, noe som selvfølgelig har konsekvenser for kulturivaretagelse og folks tilgang til kultur-

30 Kilde: <<http://www.nrk.no/musikk/4149551.html>> [25.11.2004]

arv. Ellers er det en del endringer i tvangs- og avtalelisens-bestemmelser hos undervisningsinstitusjoner og kringkasting.

Endringer i opphavsrettspolitikken

Departementet viser til at utviklingen av datanettverk har ført til at mulighetene for misbruk av åndsverk har økt, spesielt når disse foreligger i digital form. Videre vises det til at dette kan gi store økonomiske tap for rettighetshaverne, og at dette allerede har vært et problem spesielt for musikkindustrien. Kontroll og kopieringsvederlag blir instrument for å stimulere til fortsatt kreativ innsats på området, og blir av departementet beskrevet som grunnleggende for videre samfunnsutvikling (ibid 6-9). Det later altså til at høringsutkastet som det foreligger medfører et rettighetstap i forhold til brukerne av åndsverk. Departementet anerkjenner dette, i og med at de skriver at visse forbrukerinteresser må ivaretas først og fremst av forbrukerlovgivning (ibid: 10). Selv om departementet skriver i høringsutkastet at åndsverkloven er ment å skulle balansere allmennhetens mot opphavspersonens enerett, tyder dette på at Kultur- og kirke departementet er enig i at lovforslaget på generelt plan innebærer en forrykning i denne balansen. Men hva er den historiske bakgrunnen for disse lovendringene? Jeg vil nå gå over til å beskrive platebransjen, databransjen og fildeling i en historisk kontekst, og forsøke å vise hvordan en del aktører bruker Internett og datateknologi som en katalysator for samfunnsendring.

Platebransjen i endring

Marked og salg

Platebransjen er kanskje den mest internasjonale av alle mediebransjer. Den representerer både noe av det mest kommersielle og internasjonale som fins, men også noe av det mest høykulturelle og nasjonale. Fonogrammer har alltid blitt omsatt internasjonalt, og er kanskje den mest identitetsskapende av alle medier (Schwebs og Østbye 2001:93-4). Norge har aldri hatt et stort marked for nasjonale plateutgivelser, til det er befolkningsantallet for lavt. Fram til midten av 1970-årene var det norske selskap som sto bak importen av internasjonal musikk til Norge. Dermed kunne deler av overskuddet på salget av importerte plater, brukes til markedsføring av norske artister. Mot slutten av syttitallet opplevde platebransjen en krise både internasjonalt og nasjonalt. Her hjemme tok de utenlandske selskapene etter hvert over importen selv, og den norske delen av plateindustrien fikk problemer (ibid) med å få inn penger. Profitten sank også på globalt plan (Alderman 2001:62).

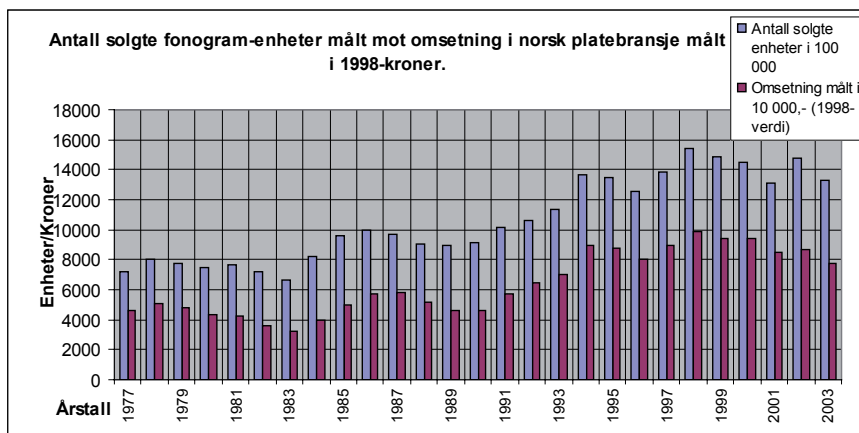
Tabell 6

Årsomsetning av fonogrammer i Norge (alle tall i millioner)		1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
CD									11	43	155	247	265	266	327	549	783	971	1317	1376	1319	1602	1688	1832	1923	1800	1880	1705
MD																		e					1					
LP		146	172	177	179	188	173	165	193	244	235	203	174	154	135	87	23	3										
MC		132	160	149	145	175	163	164	218	266	303	316	287	268	263	279	249	187	169	114	57	40	23	16	7	4	5	3
Tot. Album		278	332	326	324	363	336	329	422	553	693	786	726	690	725	915	1055	1161	1486	1490	1376	1642	1882	1846	1930	1804	1885	1708
singler		4	4	6	8	8	10	14	20	33	33	28	23	18	16	19	29	49	59	74	80	101	87	76	52	38	35	32
Totalt		282	336	332	332	371	346	343	442	586	726	794	747	708	741	934	1084	1210	1545	1564	1456	1743	1969	1924	1982	1840	1920	1740
Indekssammenlignet med året før		119 %	99 %	100 %	112 %	93 %	99 %	129 %	133 %	124 %	109 %	94 %	95 %	105 %	126 %	116 %	112 %	128 %	101 %	93 %	120 %	113 %	98 %	103 %	93 %	104 %	91 %	
Målt i 1998-kroner		681,25	971,1	917,13	825,87	813,6	681,1	622,5	754,27	946,69	1095	1101,2	973,99	880,6	885,3	1078,5	1220,5	1336,5	1681,2	1660,3	1527,8	1782,2	1969	1880,7	1876,7	1692,7	1743,6	1542,6
Indekssammenlignet med året før		110 %	94 %	90 %	99 %	84 %	91 %	121 %	126 %	116 %	101 %	88 %	88 %	90 %	101 %	122 %	113 %	109 %	126 %	89 %	92 %	117 %	110 %	96 %	100 %	90 %	103 %	88 %

Årsomsetning av fonogrammer i Norge 1977-2003. (IFPI 2004).

Som vi kan se av tabell 6 har platesalget gått ned siden 1999, men ikke særlig mye. Det er også verdt å notere at salget har gått mindre ned i perioden 1999-2003, enn det økte i perioden 1993-1999. Nå uttaler også IFPI på hjemmesidene sine at salget har gått bedre igjen i 2004.

Tabell 7

Antall solgte fonogram-enheter målt mot omsetning i norsk platebransje (IFPI 2004). Denne er omregnet til 1998-kroner av meg.

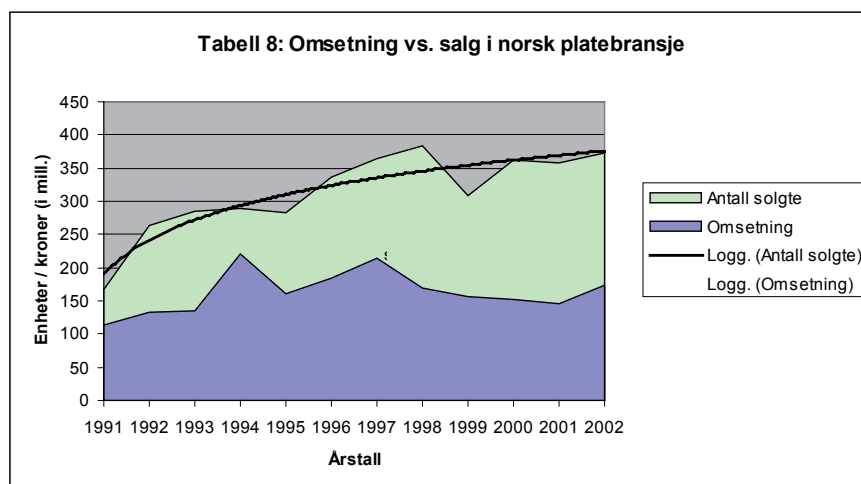
Ifølge statistikken fra IFPI (tabell 7) varte nedgangen på nasjonalt plan fra 1977-1983 i antall solgte fonogrammer, med 1983 som et bunnår. På samme tid førte regjeringene nasjonalt og internasjonalt en lavrentepolitikk, som antageligvis bidro til platebransjens minkende salg i denne perioden (Bergo 2002).

Verdensøkonomien var også i en nedgangskonjunktur mellom 2000 og 2003. De små svingningene platebransjen har opplevd i salget sitt, er altså godt mulig basert på konjunktursvingninger i tråd med resten av verdensøkonomien.

Tap av profitt, tap av kulturell bredde

Fra 1977 hadde antall solgte fonogrammer steget fra 7 240 000 til 13 490 000, mens omsetningen hadde steget fra 282 000 000,- til 1 564 000 000,- regnet i flytende kurs. Dette tilsvarer fra 90 240 000,- til 1 473 000 000,- justert til 1998-verdi. Samtidig hadde produksjonskostnadene pr. enhet hadde gått ned (tabell 6, 8).

Tabell 8

Omsetning vs. Salg i norsk platebransje 1991-2002

Omsetningen har økt fra 1991 til 2002, men profitten har ifølge bransjen ikke økt tilsvarende. En mulig grunn dette kan være at plateselskaper i dag bruker mer penger på strømlinjeforming av imaget til artisten, og markedsføring av dette. Markedsføringen av de største artistene skjer i dag globalt (McChesney 1998:12-20). Reklamekampanjer kjøres i de forskjellige regionale utgavene av MTV, men også i nasjonale tv-selskaper og aviser. Dette er såpass dyrt at plateselskapene velger å markedsføre artistene som mest sannsynlig vil skape inntekter. I tillegg har antallet CD-produksjoner gått ned 20% siden 1999,

samtidig som CD-prisen, og produksjonsantallet av konkurrerende medier som DVD, har gått opp (Lessig 2004:70-1, Oberholzer & Strumpf 2004).

Distribusjonsleddene har også prioritert å ikke opprettholde bredde. Det har i det siste vært en tendens til at utsalgsstedene for musikk har blitt flere, men smalere. Musikkbutikkene blir færre, men man får kjøpt fonogrammer og filmer på bensinstasjoner, postkontor og vanlige kolonialbutikker (Schwebs og Østbye 2001:92-3). Den kulturelle bredden og det fysiske utvalget har som et resultat av disse trendene blitt mindre. Dette har skjedd parallelt med, men ikke som et resultat av, at datateknologien har blomstret og gitt muligheter for en økt bredde i både produksjon og utvalget av musikk.

Produksjonen og artisten

Artistene er ikke ansatt hos plateselskapene, men de er ofte bundet til dem gjennom en kontrakt. Innspillingsstudio, miksestudio og mastringsstudio er ofte uavhengige av hverandre og plateselskapene. Fotografering, coverdesign og presentasjon gjøres ofte av andre igjen. Selve produksjonen hyres som oftest ut til profesjonelle CD-fabrikk. Store, velorganiserte organisasjoner har muliggjort en større og mer effektiv produksjonsprosess. Samtidig har bransjen ofte benyttet seg av arbeidskontrakter som har vært urettferdig mot musikerne, de som regel er de egentlige opphavspersonene til musikken (Alderman 2002, Bjørkegren 1992:121-34).

A&R (Artist og repertoar) utgjør kjernevirksomheten i de større plateselskapene. A&R-avdelingens oppgave er å finne og utvikle nye artister. Plateselskaper overstrømmes med demoer fra håpefulle artister, men det aller meste refuseres. Dette kommer ikke bare av at det innsendte materialet har dårlig kvalitet, men også at artister i dag forventes å ha en kommersiell idé og profil selv (Bjørkegren 1992:126). Videre spiller kontakter og anbefalinger en stor rolle, det skjer ytterst sjelden at plateselskap skriver kontrakt med artister ut fra ubestilte demoer (ibid:127). Når en artist likevel har fått platekontrakt, skrives ofte disse på korttidsbasis. Å fokusere på å få fram hitlåter har sterke økonomiske fordeler for plateselskapene, på grunn av stordriftsfordelene som karakteriserer plateproduksjonen. Musikkproduksjonen har tradisjonelt kostet mye, mens spredningskostnadene har vært lave. Når man først har spilt inn og markedsført en plate, er merkostnadene for å presse og distribuere den lave (ibid:130). Historisk sett har det ofte vært artistene selv har finansiert innspillingen gjennom lån fra plateselskapet, og tilbakebetaling gjennom såkalte royalties. Artistene har forpliktet seg til å betale penger til plateselskapet fra både platesalg og inntekter på turneer og lignende (ibid:132). Plateselskapet har håndtert distribusjon og markedsføring, og kontraktene har bare til en viss grad sikret varige arbeidsforhold for musikerne (ibid; Steen 2003). Distribusjon

og utsalg har tradisjonelt skjedd gjennom grossistledd, markedsføringsledd, og kjeder eller uavhengige plateforretninger.

I Norge er det Tono som håndterer norske og utenlandske komponister, tekstforfattere og plateselskapers rettigheter (Schwebs og Østbye 2001:95). Rettighetshavere som ønsker en inntekt fra radiospilling og annen offentlig bruk, er nødt til å si fra seg rettighetene sine til Tono. Rettighetsoverdragelsen vil bety at alle fortidige og framtidige verk av artisten skal forvaltes av Tono i medlemsperioden. Fordelene medlemmene får, er en årlig utbetaling før jul, som regnes ut etter hvor mye åndsverket har blitt spilt i medier. Men rettighetsoverdragelsen i Tono kan også skape bry. Et eksempel på en konflikt rundt dette, kan vi finne mellom Tono og det bergenske plateselskapet Tellé Records³¹. I mars 2003 la Tellé Records ut musikk som de selv hadde gitt ut, gratis på sine nettsider. Tono betraktet i dette tilfellet Tellé Records som en kunde som ønsket å formidle rettighetsbelagt musikk, og sendte plateselskapet en regning på 6000,-. Senere samme år, la Tono selv ut musikken de sendte Tellé Records regning for, for gratis nedlasting gjennom salgssiden til musikkdatabasen Phonofile. Denne gangen i forbindelse med 75-års-jubileet til Tono, og en reklamekampanje for nettbutikken musikkonline.no i samarbeid med VG og Phonofile. Dette fikk Tellé Records ifølge artikkelen ingen godtgjøring for, selv om platen lå ute til gratis nedlasting en stund før Tellé Records sa fra, og den ble fjernet.

Et annet eksempel er tekno-musikeren Per Martinsen³², som er Tono-medlem. Martinsen la ut samplingene til et av sporene på sin siste utgivelse på hjemmesiden sin, og åpnet samtidig for spredning via fildelingsnettverk. Tono mener dette er i strid med avtalen mellom Martinsen og Tono. Sitat fra NRK³³:

TONO tillater opphavsmenn fritt å bruke sitt eget materiale på sine egne hjemmesider. Men en opphavsmann kan ikke gi andre tillatelse til å spre sitt materiale via fildelingsnettverk.

Det er dermed ikke gitt at platebransjen eller rettighetsorganisasjoner som Tono alltid tar vare på artistenes ønsker og behov, ifølge eneretten. I tilfellet med Tellé og Tono ble førstnevnte ufrivillig en deltaker i Tonos reklamekampanje. I det siste tilfellet kan ikke artisten gjøre som han ønsker med sitt eget åndsverk.

31 Kilde: <<http://www.bt.no/kultur/musikk/article213218>> [25.11.2004]

32 Kilde: <<http://www.dagsavisen.no/kultur/article1349328.ece>> [29.11.2004]

33 Kilde: <<http://www.dagsavisen.no/kultur/article1350102.ece>> [29.11.2004]

Tabell 9

Selskap	2003	
	verdi (i 1000)	markedsandel
Universal	205 390	23,12 %
EMI Recorded Music	201 233	22,66 %
Warner	103 191	11,62 %
Sony	99 448	11,20 %
BMG	91 571	10,31 %
Norwave (nor)	10 229	1,15 %
Bonnier Amigo (skandinavisk)	23 787	2,68 %
Bare Bra Musikk (nor)	9 340	1,05 %
Master Music/Naxos	21 855	2,46 %
Tuba (nor)	26 838	3,02 %
Kirkelig kulturverksted (nor)	11 167	1,26 %
VME (nor/skandinavisk)	21 267	2,39 %
Playground (skandinavia)	21 491	2,42 %
Tylden (nor)	10 685	1,20 %
Andre	30 734	3,46 %
Sum	888 226	100,00 %

Markedsandeler i Norge i 2003 (IFPI 2004b)

Norske plateselskaper og norske markedsandeler

Siden 1997 har det vært en økning i antall norske plateselskaper. Dette har skjedd samtidig som de store internasjonale aktørene har blitt færre. Universal kjøpte for eksempel opp PolyGram i 1998, og de gikk sammen om å lage Universal Music Group. Aktørene i den norske platebransjen i 2003 kan summeres opp som i tabell 9.

Blant de store aktørene internasjonalt ser trenden ut til å være fusjonering og spleising av medieforetak. Dette har gitt rom for flere små aktører. I Norge har tendensen de siste årene altså vært en desorganisering av platebransjen i og med at mange nye suksessfulle selskaper har kommet til. Ifølge tabell 9 var seks av de fjorten største plateselskapene i Norge i 2003 multinasjonale selskaper. I 1997 var tallet åtte av ti (Schwebs og Østbye 2001). Vi har altså fått en del nye

uavhengige plateselskaper i Norge. De nye aktørene som har kommet til er små aktører som hovedsakelig har Norge eller Skandinavia som marked.

Det digitale, fleksibilitet og fildeling

Jeg skal i denne delen vise blant annet hvordan den digitale datateknologien var en løsning for platebransjen i en tid der utsiktene ikke så bare gode ut. Den digitale teknologien representerte en stor forskjell, som potensielt endret hele mediebransjen. Det er på en måte en forlengelse av den samme endringen bransjen står ovenfor i dag.

The Californian ideology

Databransjen blir gjerne regnet som en bransje hvor det fleksible og prosjektorienterte har stått i hovedsetet siden starten. Richard Barbrook (1995) skriver i "The Californian Ideology" at ideologien hos folkene i Silicon Valley, var basert på motsetningene mellom hippienes radikalisme (68-erne) og klassisk konservativ økonomi. Gründerne i Silicon Valley var en forholdsvis ensartet gruppe mennesker, som kom fra vestkysten av USA. De radikale 68-ernes samfunnssyn var egentlig liberalt, idealene de kjempet for var universalistiske, rasjonelle og progressive, opprøret var mot det moderne jernburet hvor byråkrati, seder og skikker rådet (ibid). Når syttitallet kom, og fremtiden skulle formes, ble prosessorer og datateknologi lansert som verktøy for å kunne fortsette den rasjonaliseringen som var nødvendig for å få fart på den økonomiske veksten. Bedrifter og fabrikker fant raskt ut at datateknologien var rasjonaliserende i sin natur, og tok i bruk datamaskinene. Hvis vi forutsetter at det sosiohistoriske teknologiske grunnlaget for informasjonsrevolusjonen ble lagt idet datamaskiner og digital teknologi ble masseprodusert og gjort tilgjengelig for vanlige brukere på det vestlige markedet, skjedde dette omtrent i skiftet mellom sytti- og åtti-tallet. Datamaskiner som ligner på dem vi har i dag, begynte ikke å dukke opp før på 1980-tallet. IBM PC var den første PC-en for hjemmebruk, mens den igjen var bygd etter en modell av Apple II³⁴. Både Apple og IBM kom fra Silicon Valley. På hele nittitallet var det 68-ernes filosofi som ble lagt til grunn for teknologien, og ble presentert og sett på som frigjørende. Dette har i økende grad vært en del av markedsføringen for datamaskiner, de er et kreativt verktøy for underholdning, valgfrihet og selvrealisering.

34 Kilde: <http://en.wikipedia.org/wiki/IBM_PC> [25.11.2004]

Proprietær programvare vs. åpen kildekode

Selv om det industrielle grunnlaget ble lagt i Silicon Valley, skjer i dag mye av de teknologiske nyvinningene og utviklingen av standardene i Singapore og andre land i Asia. I dag produseres programvare i både organiserte og desorganiserte former. Store aktører som Microsoft dominerer på den proprietære og organiserte siden. Fordeler med proprietær produksjon er at man enklere kan beskytte industrihemmeligheter. Men samtidig er man nødt til å ansette og lønne utviklerne som skal utvikle og vedlikeholde koden til det nivået som trengs for å holde koden oppdatert og brukbar. Produksjonstypen fordrer også en hierarkisk kontroll, for å lede utviklingen og drive fram prosjektene. Åpen kildekode-utviklere jobber derimot desorganisert. Utviklerne drar veksler på at kildekoden, eller altså oppskriften til programvaren, er fritt tilgjengelig for alle (open source). Alle som har muligheten kan gå inn og endre oppskriften til et program, og bidra til utviklingen av programmet. Studer (2004) beskriver relasjonen mellom programutviklerne bak åpen kildekode som en gaveøkonomi. Utviklerne mottar gjerne ikke lønn, men siden oppskriften på alt som er utviklet alt er publisert åpent, er terskelen for å lære og bidra lav. Fedora fra Red Hat er eksempler på et komplett operativsystem som er basert på åpen kildekode. Operativsystemet kan lastes ned gratis fra Internett, og kildekoden kan lastes ned samtidig. Med operativsystemet følger det en stor programvarepakke, med tekstbehandler, regneark, multimedieverktøy og billedredigering. Funksjonaliteten er omtrent den samme som på Windows, men brukergrensesnittet er litt annerledes. Verdens programvare produseres dermed både organisert og desorganisert.

Digital teknologi som en løsning for platebransjen

Etter lavkonjunkturkrisen på slutten 1970-tallet, var det den digitale teknologien som fikk platebransjen til hekte seg igjen. Dette kan forklares med at det digitale formatet som medium bød på mange fordeler for forbrukerne. I 1981 ble formatet Compact Disc (CD) akseptert av Digital Audio Disc Committee og Matsushita som en standard (Despain 1999). Mens LP-er ble støpt i dobbeltsidige presser av vinyl, ble masseproduserte CD-er støpt ensidig av plastikk og en tynn film av aluminium (Hansen et al. 1997:34,40). Prisen for CD-er ble satt en god del høyere enn for LP-er, selv om reproduksjonsteknikken for CD-er etter hvert ble billigere og enklere prosess enn den som gjaldt for LP-er, mye på grunn av råvaregrunnlaget. Dette gjorde at platebransjen ganske raskt sluttet å produsere LP-er, siden profitraten for CD-utgivelser var mye høyere (Alderman 2001:62). I 1990 tok antallet solgte CD-er igjen antallet solgte LP-er i Norge, mens året etter tok CD-salget også igjen salget av MC-er. I 1994 opphørte LP-salget i de vanlige platebutikkene (Tabell 6).

Publikum slo seg til ro med den relativt høye prisen for åndsverk distribuert på CD-plater. Dette kan kanskje forklares med brukervennligheten som det digitale formatet åpnet for. LP-er var store og tunge, og den fysiske kontakten mellom stift og vinyl gjorde at platene lett ble utsatt for hakk og slitasje. I tillegg ble LP-ene lett ødelagt av støv og fett, de ble påvirket av varme, og de kunne komme ut av fasong. De krevde med andre ord forholdsvis mye av brukeren hvis man ville holde platekolleksjonen sin i god stand. Den kompakte størrelsen på CD-platen blandet med krystallklar lyd kvalitet, gjorde formatet veldig attraktivt blant den jevne musikktilhører. CD-formatet hadde antageligvis litt dårligere lyd kvalitet enn LP-formatet, men dette kunne bare merkes i de dyrere hifi-anleggene. I tillegg kunne man etter hvert nyte den samme lyd kvaliteten på farten som hjemme i stua, i CD-spillere for bil. Bærbare enheter beregnet for bruk med hodetelefoner var også på full fart inn i markedet. Dermed fikk også MC-formatet konkurranse. MC-formatet hadde heller ingen fordeler som CD-formatet ikke hadde, og var også underlagt begrensningene som ligger i mekanisk kontakt mellom avspillingshodene og selve båndet, slitasje. CD-formatet tålte mer enn de andre musikkformatene. Det kunne avspilles et uendelig antall ganger uten slitasje, og hvis CD-en ble skitten kunne den bare tørkes av igjen. Det er nærliggende å tro at alle bruksfordelene med CD-formatet gjorde at kundene var villige til å betale merkostnaden i forhold til LP om MC, siden de fikk mer for pengene enn noensinne.

Både plateselskapene og forbrukerne var dermed fornøyde med det nye formatet, førstnevnte på grunn av den økte profitten denne ga, og sistnevnte på grunn av større fleksibilitet og brukermuligheter.

Den digitale musikkrevolusjonen - bakgrunn

I 1995 ble det første gang mulig å laste ned, eller streame, brukbar musikk over nettet for vanlige brukere. RealAudio³⁵ var selskapet som gjorde dette mulig, tre år før mp3 kom. RealAudio spesialiserte seg på lydkomprimering, og var egentlig ment for å brukes i internettradioer, og da hovedsakelig ved fremføring av tale. Platebransjen på sin side var lite interessert i det nye mediet, og viste liten interesse for lydformater for Internett. Platebransjen var fornøyd den distribusjonsformen og det kundegrunnlaget de hadde (Alderman 2001:39). I 1996 ble Liquid Audio lansert. Dette formatet hadde allerede da god lyd, vannmerking som kopibeskyttelse, kryptering og en fungerende løsning for kjøp/salg. Liquid Audio ble også dårlig mottatt av bransjen, selv om de hadde svaret på mange av spørsmålene bransjen ville stille seg to år senere. Liquid Audio lanserte sin egen salgsløsning med en forholdsvis liten kunde-

35 RealAudio skiftet navn til Real Networks i 1997.

masse (ibid:45-6). Både RealAudio og Liquid Audio hadde det til felles at de utelukkende brukte lukkede, eller proprietære formater. Det betyr at det bare var selskapene selv som hadde tilgang til kildekoden³⁶, eller oppskriften, til formatene. Dette sikret at ingen andre fant ut hemmelighetene bak programmene, men samtidig måtte all innovasjon med disse formatene skje internt i selskapene, ved hjelp av lønnet arbeidskraft.

Mp3 hadde eksistert som et undergrunnsformat siden 1990, og var basert på åpen kildekode, noe som gjorde at programutviklere kunne studere kildekoden, kopiere den og prøve ut egne ideer på den. Dette sikret innovasjon og interesse rundt mp3-formatet, og i 1997 økte interessen for digital komprimering av musikk veldig. Mp3 ble raskt et mye mer populært format enn Real og Liquid. Et vell av programmer, som både konverterte andre formater (for eksempel CD-er), og spilte av mp3-filer, ble lansert. Mp3-filer var små og ble derfor fort tilgjengelige i private databaser verden over (Jones 2000). Mp3-formatet, og dermed de fleste programmene som brukte det, var gratis og effektive, og forbrukerne kunne selv bestemme hvordan de ville bruke det. Ikke ulikt fordelene CD-en en gang ga platekjøpere, hadde også mp3-formatet mange fordeler. Det kunne enkelt kopieres, dermed kunne problemet med ødelagte eksemplarer bli eliminert for godt. Det kunne forflyttes elektronisk, siden en låts fysiske manifestering utelukkende dreide seg om digital kode som i en hvilken som helst annen fil. Det kunne sendes på e-post, legges ut på CD-er og hjemmesider, og den kunne deles fra FTP³⁷-servere.

Men det var ikke før Napster kom i 1999, at platebransjen virkelig ble klar over Internettets potensial. Napster var det første programmet som knyttet fildelere over hele verden sammen i søkbart program. Napster ble raskt meget populært og ble tatt i bruk over hele verden. Også i Norge, med et relativt høyt antall av befolkningen tilknyttet Internett, ble programmet veldig populært blant unge tenåringer, men også noen eldre; spesielt studenter med tilgang til Internett på lærestedet sitt. Med MTV, ZTV og P3 hørte ungdommene det meste av den hippe populærmusikken, og jo mer populær musikken var, jo mer ble den delt på Napster. Napster, som var gratis å laste ned, ble dermed

36 Kildekode: Kildekoden er oppskriften til programmet eller formatene, skrevet og forstått av mennesker. Denne kan kompiles (oversettes til programkode som bare forstås av datamaskiner). I åpne formater distribueres denne fritt på Internett for forsknings- og forbedringsformål.

37 FTP – File Transfer Protocol. En protokoll for filoverføring. En FTP-server er forholdsvis enkel å sette opp hvis man har en rask forbindelse til nettet, men er sentralisert (ligger et sted) og krever en viss mengde administrasjon hvis den skal holdes forsvarlig. Med FTP-servere kan man koble seg til med personlige brukernavn og laste filer opp og ned, alt etter hva FTP-eieren ønsker. Man kan også koble seg til anonymt (tilgang for alle), hvis eieren tillater det. Det er også lett å finne ut hvem som setter opp FTP-servere, og en FTP-eier som distribuerer ulovlig innhold i større skala, kan lett bli rettsforfulgt. Dette har skjedd i Norge i straffesak 03-019164MED-OTIR/01.

hovedverktøyet for ungdom som identifiserte seg med, og ville være en del av, samtidskulturen.

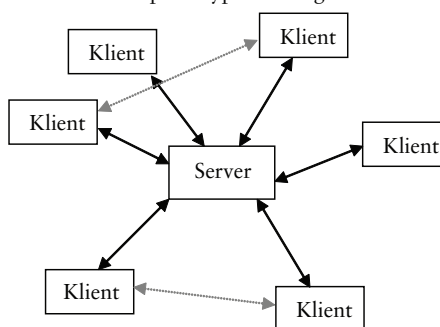
Men den raske omfavnelsen av Napster førte også til en relativt rask død. RIAA saksøkte Napster første gang i desember 1999. Dette førte til en et og et halvt år lang runddans inn og ut av rettssaler, og visa endte den 11. juli 2001. Napster ble da forbydd å dele filer gjennom sin hovedserver hvis de ikke kunne tilby filtre som 100 % sikkert filtrerte vekk alle artister som ikke ville være på Napster. Dette var umulig. I september samme år blir Napster-ideen solgt til tyske BMG, en av de fem store³⁸ i platebransjen (McCourt & Burkart 2003:341). Sommeren 2003 åpnet Napster 2 som betalingstjeneste for PC-er med Windows, som en konkurrent til den andre store betalingstjenesten, iTunes.

Fildeling

Selv om selve programmet Napster forsvant, overlevde konseptet fildeling. Grunnen til at det gikk an å saksøke Napster, var at selve programets fildistribusjon var avhengig av å bruke sentrale servere hos Napster. Dette hadde klare fordeler, med hensyn til hurtigheten vedrørende søking. Hver klient rapporterte til serveren hos Napster når den kom online. Her kunne man søke den sentrale databasen etter alt innhold hos klientene

som var online (sorte piler), og serveren distribuerte så kontakt mellom de andre klientene, hvor filoverføringen skjedde direkte fra maskin til maskin (grå piler). Men dette gjorde også at det var forholdsvis enkelt å stoppe tjenesten, ved å saksøke og til slutt kjøpe opp tilbyderne av den sentrale serveren (Modell 1). Det fins i dag mange forskjellige nettverk for fildeling, de mest kjente som er utviklet kun med tanke på fildeling er antageligvis Emule, WinMX, Grokster, Limeware, DirectConnect og Bittorrent³⁹. Disse fungerer på en desentralisert måte som kalles peer-to-peer eller P2P (likemann til likemann), og er dessuten heller ikke begrenset til musikkfiler. I tillegg fins det en

Modell 1: Napster-type fildeling:

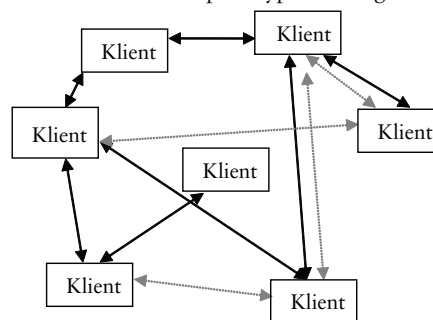
38 Disse har nå blitt de fire store, da BMG har blitt kjøpt opp og slått sammen med Sony Music.

39 Bittorrent: Overføringsformat som gjør overføring av filer mye raskere ved å automatisk laste ned fra mange ulike kilder på en gang, og så bygge delene sammen til en komplett fil når alle delene har blitt lastet ned. <<http://bitconjurer.org/BitTorrent/>> og <www.torrensny.com> [25.11.2004]

del andre eldre protokoller som ofte blir nyttiggjort til fildeling. IRC er en variant som er søkbar fra verdensveven⁴⁰. FTP-servere kan settes opp hos vanlige folk med fast tilgang til nettet, men disse er sentraliserte, og vil dermed være konstant overbelastet (trege og utilgjengelige) hvis de har populært innhold. De kan også lett identifiseres og eieren kan enkelt rettsforfølges. De eksisterer likevel i ulike datamiljøer, ofte blant grupper hvor man har egne brukere og passord. Det fins også en del løsninger hvor man søker etter innholdet på FTP-servere via IRC-protokollen.

Jeg har forsøkt å illustrere virkemåten til de fleste peer-to-peer-programmene til disse i modell 2. Her fins det bare kommunikasjon mellom klienter, det fins ikke en sentral server. Både filseekingen, informasjonsutvekslingen og nedlastingen foregår her kun mellom klienter. De fungerer omtrent likt, men har små individuelle variasjoner. Brukerne deler mapper eller filer på sin harddisk, som er søkbare for andre brukere. Vil man laste ned en fil, settes man automatisk i kø, og man laster så ned etter tur.

Modell 2: Peer-to-peer-type fildeling:

Fildelerne – hvem er de?

For folk med tilgang til både datateknologi og Internett, har utvilsomt en mye større mulighet for kontroll over egen hverdag enn de har hatt før⁴¹. Men hvor mange fildelere fins det, og er det trolig at "alle" kan bli fildelere? Lawrence Lessig (2004:82-3) har delt inn brukerne av P2P-nettverk i fire grupper:

- A. *De som laster ned musikk i stedet for å kjøpe den.*
- B. *De som laster ned musikk for å teste ut hva de vil kjøpe.*
- C. *De som laster ned musikk som er vanskelig tilgjengelig – enten fordi den ikke lenger selges, eller fordi transaksjonskostnadene er for høye.*

40 <<http://www.ircspe.com/>> og <<http://www.packetnews.com/>> [25.11.2004]

41 Det å nyttiggjøre datateknologien effektivt fordrer et visst kompetansenivå, men kan bedres gjennom en læringsprosess. I forhold til erfarne brukere av Internett, finner nye brukere at nettet er et tungvint felt å ferdes på. Nybegynnere surfer ofte mer formålsløst rundt, de bruker mye lengre tid på å finne informasjonen de søker etter, og føler oftere en følelse av at teknologien er vanskelig og fremmedgjørende, enn de erfarne brukerne (Dimaggio Et Al. 2001:311).

D. De som laster ned musikk som er lovlig, enten ved at den ikke er kopibeskyttet eller ved at artisten selv ønsker å gi bort musikken, eller at de eier eksemplarer fra før.

Alle de tre første er ulovlig ifølge Amerikas Digital Millennium Copyright Act (DMCA), mens ingen av disse er ulovlige i Norge etter dagens lovgivning. Etter lovforslaget vil de tre første punktene bli ulovlig, gjennom formuleringen at det vil bli ulovlig å laste ned såkalte ulovlige kopier.

Hvor mange er det som deler filer? Teknologien og nettet er ikke en døråpner, en informasjonskanal som kan styrke ressursvake folks posisjon i informasjonssamfunnet, skriver DeMaggio Et Al. (2001). Teknologien bidrar heller til å forsterke tendenser og atferdsmønstre som allerede er der. De som søker politisk informasjon på nettet er gjerne politisk orienterte fra før, og de bruker ofte andre medier i utgangspunktet. De som bruker nettet for å få tilgang på musikk er på samme måte allerede interessert i musikk (ibid:319-20). Fildelingsnettverkene hvor musikk deles fungerer dermed best for folk som allerede har en del erfaring med data fra før, og som allerede er interessert i musikk. Terskelen for å benytte seg av et fildelingsnettverk er likevel ikke særlig store for de som har tilgang på teknologien, og antagelig er musikken en ekstra motivasjonsfaktor. I løpet av de to årene Napster var i drift, fra sommeren 1999 til sommeren 2001, hadde tjenesten 50 millioner registrerte brukere (Alderman 2001:170). Ifølge en Rainee & Madden (2004) stiger antallet brukere som benytter fildelingsnettverk til å laste ned musikk enda i USA, på tross av plateindustriens siste mottiltak. I denne undersøkelsen blir det anslått at det nå er omtrent 100 millioner mennesker som benytter seg av fildeling bare i USA. I Europa rapporteres det også at fildelingen er økende (Parker 2004). En ting som gjenspeiler dette, er at en del av fildelingsprogrammene i dag faktisk er reklamebaserte. Utviklerne gir bort programmene gratis, men selger samtidig reklameplasser som hvem som helst kan kjøpe seg inn i⁴². Jeg tror bransjens frykt for tap av inntekter er legitim, i hvert fall på sikt. Det er lite trolig at tendensen til å dele filer vil stoppe uten mottiltak. Det er imidlertid også slik at problemet vil være størst for selskapene og artistene som har størst kommersiell interesse.

Lovlig bruk av komprimerte musikkfiler

Digitale musikkfiler har også mange muligheter som ikke har med fildeling å gjøre. Mp3-formatet tilbyr også muligheter for artister å vise seg fram uten å gå veien gjennom plateselskapene. NRK Urørt⁴³ tar i bruk mp3 for å presentere

42 Kilde: <<http://www.itavisen.no/showArticle.php?articleId=1304840>> [25.11.2004]

43 Lenke: <<http://www.nrk.no/urort/>> [25.11.2004]

usignerte artister fra hele landet. Det samme kan sies om Turmusic⁴⁴. Artister, og langt flere av dem, får gjennom mp3 en mulighet til å eksponere seg for et langt større publikum enn de ellers ville gjort. Selv har jeg digitalisert meste-parten av min CD-samling til ogg/vorbis (et alternativ til mp3), og har dermed et CD-arkiv som jeg lettvisst kan flytte rundt på og ta med meg omkring når jeg reiser til andre kanter av landet om sommeren osv. Det er mye lettere å håndtere en harddisk med musikk enn en platesamling med 500 album. Å overføre platesamlingen min til et annet medium tar en times tid.

Musikkbransjens motstrategier

I artikkelen "When Creators, corporations and consumers collide: Napster and the development of on-line music distribution" argumenterer Tom McCourt og Patrick Burkart (2003) for at musikkbransjens utspill angående piratbruk av musikk egentlig er et uttrykk for at bransjen forsøker å sikre kontroll over alle ledd i musikkdistribusjonen. Bransjen i dette tilfellet, er de fem største internasjonale plateselskapene (EMI, Universal, Sony, Time Warner og BMG) men flere aktører i mediebransjen støtter slik argumentasjon eller har lignende strategier selv. Mens jeg skrev denne oppgaven, har de fem store blitt til de fire store i plateverden. Sony og BMG slo seg sammen, og ble da verdens nest største plateselskap⁴⁵. I artikkelen går McCourt og Burkart gjennom bransjens strategier for å sikre denne kontrollen og konkluderer med at bransjen søker en internasjonal utvidelse av den amerikanske copyright-lovgivningen (DMCA), og at målet deres er full kontroll over distribusjonsleddene gjennom lovgivning, rettstvister, fusjoner og overtakelser og kopierings/avspillingssperre (ibid:351-2). Disse strategiene vil ifølge artikkelforfatterne kunne sikre det markedsoligopolet som platebransjen allerede har opprettet.

DRMs sentrale komponent

Nøkkelkomponenten i DRM er unik identifisering. Enten kan personer, avspillere eller avspillingsobjekt bli utstyrt med en unik identifikator eller et sertifikat, som trengs hvis mediet skal la seg avspille. Slik er det for eksempel med musikkfiler man laster ned med iTunes. Medier kan også vannmerkes, noe som gjør at det for eksempel vil være et fysisk merke i for eksempel i lydsporene på en musikk-CD. Dette merket vil avsløre identiteten til eieren av mediet, hvis denne er registrert i et sentralt register. Dataene kan også krypteres slik at de vil trenge en nøkkel for å leses (Rosenblatt, Trippe and Mooney 2002:79-103).

44 Lenke: <<http://www.turmusic.no/>> [25.11.2004]

45 Kilde: <<http://www.dagbladet.no/kultur/2004/07/27/403972.html>> [25.11.2004]

Digital Rights Management (DRM)

Det er de implisitte egenskapene til CD-mediet, altså muligheten til å kopiere tilnærmet like kopier og massedistribuere disse i søkbar form, som har endret seg som et resultat av den moderne digitale teknologien (Barbrook 2002). Derfor er det først og fremst disse egenskapene platebransjen må forsøke å kontrollere. DRM-teknologien er mediebransjenes, og delvis databransjens, strategi for å hindre uønsket bruk av digitale medier. Sett i fra et medieøkonomisk perspektiv kan man si at det viktigste ved DRM er målsetningen om å beholde knapphet som en "naturlig" faktor ved transaksjoner av medieinnhold. Det er imidlertid ikke så enkelt som å bare innføre DRM over natten. Det gamle, men gode CD-formatet er lite kompatibelt med DRM. Samtidig er det uvisst når salget av musikkfiler på nettet vil ta igjen salget av fonogrammer i butikken, eller om dette i det hele tatt vil skje. Platebransjen er derfor i en situasjon hvor de er nødt til å fortsette å trykke opp CD-er, men de må også få etablert et enkelt, men sikkert og velfungerende, system for salg av fonogrammer på nettet. Det fins i dag ingen velfungerende DRM-løsninger, men jeg vil beskrive to som allerede er i bruk.

Eksempel på DRM i dagens fonogrammer

Mange større plateselskaper har valgt en DRM-løsning som kalles *Copy Control* for CD-ene de fortsatt selger i platebutikkene. Copy Control-CD-er følger ikke den originale Compact-Disc-standarden, men er en egen standard som emulerer Compact-Disc-standarden, og som dermed lar seg spille av i de fleste eldre CD-spillere. Men dette er en utilfredsstillende løsning for både platebransjen og forbrukerne. En del forbrukere klarer ikke å spille av disse fonogrammene på sine CD-spillere, og siden de som vil med enkelhet kan rippe⁴⁶ CD-ene – det tar bare litt lenger tid enn å rippe en vanlig CD – vil sporene fremdeles kunne deles via fildelingsnettverk.

Gjennom blant annet nettstedene www.napster.com, www.itunes.com og music.msn.com selger platebransjen nå musikk som er beskyttet av en enkel form for DRM. *Itunes* har begrenset rettighetene slik at sanger man kjøper får med en lisens til å spille av sangene på fem datamaskiner. Man kan også brenne sangene på CD, de får da de samme egenskapene som sanger på en vanlig CD, dvs. fonogrammet mister DRM-sperren sin. Dette innebærer at disse igjen kan rippes og kopieres og deles i fildelingsnettverk igjen. Nye *Napster* og *MSN-music* fungerer omtrent likt. Også denne typen DRM har begrensninger for brukerne og plateselskapene. For å kjøpe en låt over nettet må man først passere en test, hvor man må bruke riktig nettleser, man må gjerne ha riktig medi-

46 Rippe: Kopiere CD-ens innhold til et annet medium.

eavspiller og maskinen må være konfigurert på riktig måte. Deretter må man fylle ut skjema for å registrere personlige opplysninger til nettbutikken. Det fins også mange ulike typer og standarder når det gjelder DRM, og få av disse kan egentlig kommunisere sammen⁴⁷. På mange brukere virker dette tungvint og vanskelig. DRM-løsningene bransjen hittil har valgt å ta i bruk, tilfredsstillende derfor verken brukernes eller plateselskapenes interesse på en god måte.

Effektiv DRM – Next Generation Secure Computing Base (NGSCB)

En større DRM-løsning som søker å løse problemet med de begrensede sperrerne som er implementert i nettbutikker for filer og i nyere fonogram-utgivelser, er NGSCB-initiativet til Microsoft. Sammen med medlemmer i The Trusted Computing Group⁴⁸ (TCG) prøver de å lage en standard DRM-plattform som skal virke i alle enheter som kan koble seg til nettet i framtida. Etter planen skal nye PC-er utstyres med en intern unik identifikasjonschip som kan brukes i forhold til framtidens DRM-beskyttede medier. Denne identifikasjonschipsen vil da sørge for at innholdet på maskinen teoretisk sett ikke kan brukes av andre enn den som er registrert som eier. NGSCB kan brukes for å forholdsvis effektivt forhindre mediefiler lisensiert til en PC-identitet ikke vil kunne spilles av på andre PC-er, når de først er installert og avspilt på en gitt PC (Hannemyr 2003). Et av problemene med dette er blant annet at PC-en effektivt kan hindre brukere i å gjøre ting som faktisk er lovlig i forhold til nasjonal lovgivning. En effektiv DRM vil gjøre at selv om det etter lovendringen vil være lovlig å foreta private kopier per definisjon, vil det bli umulig på grunn av NGSCB. Hannemyr skriver videre at PC-er utvilsomt vil miste mye av sin nytteverdi og funksjonalitet hvis en bruker ikke lenger kan behandle egne datafiler, og bruke datamaskinen opp mot egne medier man har lagret på den fra før. NGSCB vil per definisjon føre til at man ikke kjøper musikkfiler slik man en gang gjorde med CD-ene – man leier dem. Og om det skjer noe galt med medieavspilleren de er knyttet til, må man laste ned hele den digitale musikk-samlingen sin på

47 Dette ser vi nå hos musikkhandelsportalene itunes, msn.com og napster.com; filene lar seg bare i begrenset grad overføre til andre medium. Man kan ikke spille av filer kjøpt på MSN og Napster, som er sperret med Microsofts DRM-løsning, på I-poden, verdens mest populære mp3-spiller. I-poden er laget av Apple og håndterer kun Apples DRM-format (og åpne mp3-filer). Kilde: <<http://beta.music.msn.com/help/ipod>> [25.11.2004]

48 Kjernen i TCG er AMD, Hewlett-Packard, IBM, Intel, Microsoft, Sony, og Sun Microsystems, alle tunge aktører på enten hardware-, software- eller innholds-siden i databransjen. I tillegg bidrar over 40 mindre aktører til å skape bredde for plattformen. Disse inkluderer selskaper som Wave Systems, VIA Technologies, ATI Technologies, Gemplus, Infineon, Legend Limited Group, Gateway, ARM, Toshiba, Fujitsu, Philips, NVIDIA, Phoenix, RSA Security, Seagate, Utimaco Safeware AG, og VeriSign (referanse: <<http://subscriber.acumeninfo.com/uploads2/0/A/0AFC7F759F71BF2C4E80FAE3CFD19DCF/1079105225453/SOURCE/4643tsg.html>> [25.11.2004]

nytt for å få tilgang til den, med en eventuelt ny medieavspillers unike ID. For brukerne av musikk betyr effektiv DRM et mer arbeidsomt og vanskeligere brukergrensesnitt for bruk av framtidens fonogrammer – med langt færre transaksjonsrettigheter. Den effektive DRM-en er altså en tungvint løsning for brukerne, men er samtidig den eneste løsningen som virkelig kan sikre platebransjens interesser.

Rettstvister

Programmene, tjenestene og protokollene for fildeling, har også mange andre, og lovlige, nyttefunksjoner. Alle kan brukes til mer enn bare deling av opphavsrettsbeskyttede musikkfiler, og dermed kan det være vanskelig for musikkbransjen å stoppe utviklerne bak disse. Problemet for mediebransjen (og andre aktører som taper på dette), er at det er de selv om sitter med bevisbyrden, ikke utviklerne bak programmene og formatene som muliggjør fildeling. I 2003 så man som en følge av dette at Recording Industry Association of America (RIAA) i USA saksøkte selve fildelerne av musikkfiler, hvor de brukte personlig informasjon oppgitt av internetttilbydere for å finne lovbrøtterne. Denne strategien fikk blant moren til en 12 år gammel fildeler til å inngå et forlik med RIAA verd 2000\$⁴⁹. Før jula i 2003 satte RIAA i gang andre runde med saksøkinger, og de er nå i gang med en tredje⁵⁰. Men metoden har fått mye kritikk. SBC Communications Inc. (en internetttilbyder) og the American Civil Liberties Union (borgerrettsorganisasjon) har uavhengig av hverandre saksøkt RIAA over framgangsmåten mht. internett-tilbydere. Men RIAA har før vunnet fram i en lignende sak, den gangen ble de saksøkt av internetttilbyderen Verizon Internet Services Inc⁵¹.

I USA har DMCA gjort at misforholdet mellom de store medieaktørene og vanlige folk er påfallende stort, og rettsapparatet er ikke i stand til å beskytte enkeltpersoner, skriver Lawrence Lessig (2004). Platebransjen har i over et år nå saksøkt privatpersoner som i praksis er tvunget til å inngå forlik på selskapens premisser, da de ikke har råd til å verken tape eller vinne en rettsrunde (ibid:64). Denne nye praksisen har også allerede hatt innvirkning på norske privatpersoner. Økokrims sak mot Jon Johansen var for eksempel initiert av interesser fra mediebransjen i USA. Johansen ble saksøkt av Økokrim for å ha bidratt til å offentliggjøre informasjon om hvordan man bryter en kopiering på DVD-filmer, men ble frikjent to ganger. Han ble siste gang tiltalt etter både Åndsverksloven §§ 4, 12 og 39i og Straffeloven § 145, men Borgarting Lagmannsrett fant ham ikke skyldig. Økokrim prøvde å anke en tredje gang,

49 Kilde: <http://itavisen.no/art/1301855.html>. [25.11.2004]

50 Kilde: <http://zdnet.com.com/2100-1104-5177933.html?tag=nl>. [25.11.2004]

51 Kilde: http://www.infoworld.com/article/03/12/03/HNriaalegal_1.html. [25.11.2004]

men anken ble forkastet (Straffesak nr. 03-00731 M/02, domkjennelse). Jon Johansen ble frikjent, men har tilbrakt mange måneder av sin ungdom i avhør og rettssaler. Hele hans familie har lidd økonomisk på grunn av saksøkingen, og dette får de ikke igjen hvis de ikke selv går til det skritt og krever et erstatningssøksmål av Økokrim. Hvis de nåværende endringene fra høringsuttalelsen hadde vært lovfestet, ville han også antageligvis bli funnet straffeskyldig.

Fusjoner og overtakelser

Problemet til de største aktørene i platebransjen har ikke vært at de har gått med underskudd. Når BMG lånte Napster 50 millioner dollar etter dommen i 2001, sikret de seg en aksjemajoritet på 58 % i nye Napster, som så dagens lys sommeren 2003 (McCourt & Burkart 2003:340).

Vivendi kjøpte opp MP3.com, et nettsted hvor usignerte band kunne presentere musikken sin, for senere å legge den ned, og nettstedet er nå relansert som en portal for ulike betalingstjenester. McCourt og Burkart konkluderer dermed med at fusjoner og overtakelser er et ledd i platebransjens strategi for å skaffe seg kontroll over alle deler ved mediedistribusjonen, for å utnytte den økonomiske verdien som den nye teknologien og distribusjonsmulighetene kan gi (ibid:340-46). En liste over fusjoner og overtakelser de siste seks årene finnes i tabell 10:

Tabell 10

År	Fusjoner og overtakelser
1998	Universal / Polygram
2002	EMI / Virgin
2004	Sony / BMG

4 IGJENNOM PRAGMATISMEN OG MARXISMEN

Music is a thread tightly woven within the fabric of time. While social forces play a huge and celebrated role in its history, and equally rich story lurks behind the developments of the electric guitar, the microphone, the distortion pedal, and the recording studio— each has played an impressive role in shaping the sounds of our culture.

John Alderman i Sonic Boom (2001:33).

En kritikk av metodevalget – og et forsvar for komplementær metodebruk

Boltanski & Thévenots metodikk kan si noe om aktørenes argumenter i forhold til eksterne objekter, som for eksempel tilgjengelig teknologi. Som i sitatet over, er det klart at oppfinnelsene som er nevnt alle har vært viktige for den musikkhistoriske utviklingen. På samme måte har jeg vist at det digitale, med for eksempel den helt unike egenskapen at knappheten på varer kan fjernes, er svært viktig for utviklingen på det opphavsrettslige området. Oppfinnelser og teknologi spiller altså en stor rolle i meningskonstruksjonen. Jeg vil i dette kapitlet beskrive hvordan jeg har gått fram metodisk for å knytte høringsuttalelsenes innhold til Boltanski & Thévenot begrep om verdiordener. Jeg kritiserer først metodevalget mitt, diskuterer fordeler og ulemper med datamaterialet mitt, og introduserer kort de høringsinstansene som spiller størst rolle i analysen og drøftingen min.

Å kombinere kritisk teori med diskursanalyse er ikke noe nytt, men det er utradisjonelt å ”blande” pragmatisme med marxisme og kritisk teori. Det som først slo meg da jeg begynte å lese om kritisk teori og marxisme, var hvordan teoriretningene på et epistemologisk plan kunne ”utfylle” pragmatismen til Boltanski & Thévenot. Jeg mener at disse to teoriene ikke nødvendigvis bør oppfattes som to uforenlige motpoler. Tvert i mot vil jeg heller argumentere for at de kan dra veksler på hverandres innsikter. Innledningsvis i teorikapitlet presenterte jeg en epistemologisk forskjell mellom marxisme og kritisk teori på den ene siden og pragmatisme på den andre, hvor forskjellen lå i teoriens evne til å utstyre *aktørene* med innsikt eller refleksivitet (se side 21). Gjennom hele teorikapitlet viste jeg at marxismen og den kritiske teorien slik jeg bruker den, faktisk utruker aktørene med innsikt og refleksivitet. Det er heller snakk om to ulike typer refleksivitet. Kritisk teori praktiserer refleksivitet gjennom selvkritikk. Boltanski & Thévenots pragmatisme søker heller en balanse mellom

forskeren og aktørene ellers, ved å ha som teoretisk utgangspunkt at aktørenes egen logikk og argumentasjon er den sentrale komponenten for å forstå sosial endring (Boltanski & Thévenot 1999:342-3). Begge typene teori deler også en type epistemologisk tillit til at sosiologien kan forstå den sosiale virkeligheten (Dodier 1993:566), og de er også fundert på avvisningen av metodologisk positivisme, og på en epistemologisk granskning av de ulike betingelsene for alternativer (Bénatouïl 1999:388). Roseberry bruker Gramscis hegemonibegrep for å beskrive en tilstand som ikke er statisk, men som et resultat av aktørers aktive kamp om mening. Dette er meget interessant i forhold til Boltanski & Thévenots teori. Chiapello & Fairclough (2002:194) skriver:

The political concept of 'hegemony' can usefully be used in analysing orders of discourse [...] – a particular social structuring of semiotic difference may become hegemonic, become part of the legitimizing common sense, which sustains relations of domination, but hegemony will always be contested to a greater or lesser extent, in hegemonic struggle. An order of discourse is not a closed or rigid system, but rather an open system, which is put at risk by what happens in actual interactions.

Boltanski & Thévenots verdiordener kan brukes for å beskrive hvordan enkelte diskurser dominerer i ett gitt sosialt rom, men samtidig hvordan det samtidig er rom for motdiskurser, eller alternative diskurser (Chiapello & Fairclough 2002:194). Det er aktørenes bruk og rekonstruksjon av verdiordenene gjennom ulike former for tester, som konstituerer og opprettholder det vi kan forstå som hegemoniet (ibid:196). Boltanski & Thévenots rammeverk setter samtidig en grense for *hvor* rettferdiggjøring og debatt er mulig i forhold til å opprettholde dette hegemoniet. Selv om både kritisk teori og Boltanski & Thévenots pragmatisme åpner for at det ligger planlegging og strategier bak handling, i tillegg til argumenter og rettferdiggjøringer, er det den kritiske teorien som er mest anvendbar for å forklare hva som skjer utenfor diskursen. Derfor vil jeg bruke marxisme og kritisk teori til å utvide drøftingen i det Boltanski & Thévenot kaller *regimet for planlegging og styrketester*.

I forhold til de tre problemene jeg presenterte hos kritisk teori, om *empirisk målbarhet*, mange *unntak* fra teorien og manglende forklaring på hvordan *handling* og *endring* skjer på aktørnivå (side 30), har Boltanski & Thévenots rammeverk som formulert i denne framstillingen, forslag til hvordan man kan løse to. For det første utgjør Boltanski & Thévenots rammeverk en metode hvor man til en viss grad kan måle ideologier empirisk/analytisk (Budgen 2000, Boltanski & Chiapello 2002:1, 10-11). For det andre foreslår Boltanski & Thévenots rammeverk en løsning på hvordan man kan knytte det partikulære

til det generelle på et sosiohistorisk plan (Boltanski & Thévenot 1999, Wagner 1999, Thévenot 2000). Jeg vil komme tilbake til dette i drøftingskapitlet.

Datamaterialet

Bakgrunn

Min analyse vil bestå av en diskursanalyse av et utvalg av høringsuttalelsene til høringsutkastet åndsverksloven (Kultur- og kirke departementet 2003)⁵². Dette lå ute for kritikk fram til 26. juni i 2003, og i alt 55 instanser leverte høringsuttalelser. En høringsuttalelse er en skriftlig kommentar eller uttalelse. Metoden min er derfor også en dokumentanalyse. Dokumentanalyse er en teknikk Boltanski & Thévenot har brukt en del selv, på omtrent den samme måten som jeg gjør her ved å lete etter ekvivalensprinsipp i form av ord og uttrykk i tekster. De har imidlertid i større grad fokusert på å telle ord, og regne ut resultater statistisk enn hva jeg gjør (Boltanski & Thévenot 1999, Boltanski & Chiapello 2002). Helge Østbye (2004) skriver at en forsker kan bruke kildene på to ulike måter, som levninger og som beretninger. Som levninger gir kildene innsikt i situasjonen som var da de oppsto, i egenskap av at de er ”rester, virkninger eller produkter”. Som beretninger gir kildene informasjon i form at de er saksframstillinger fra tenkende personer. Alle kilder kan dermed betraktes som levninger, mens en del i tillegg kan være berettende (ibid):

I motsetning til beretninger, kan levninger ikke lyve, men forskeren kan godt misforstå dem.

Høringsuttalelser kan sees på som både levninger og beretninger, men metoden til Boltanski & Thévenot ser først og fremst på kildene som levninger. Høringsuttalelser kan si forskeren noe ut fra ordene og konteksten disse er satt sammen med, i forhold til høringsuttalelsene. Dette gjelder uansett om aktøren som har skrevet høringsuttalelsen selv har lagt alle kortene på banen. Om en aktør argumenterer taktisk, eller praktiserer strategier som ikke nevnes i høringsuttalelsene, blir da uinteressant for metodeapparatet til Boltanski & Thévenot. Metoden brukes til å finne verdiordener ut fra aktørenes evne til å tillegge objekter og relasjoner viktighet i debatter. Når aktørene tillegger viktighet, eller utøver sin kritiske kompetanse gjennom offentlige argumenter og rettfærdiggjøringer, vil forskeren kunne finne spor etter verdiordenene. Enhver offentlig diskurs eller debatt er derfor egnet til å finne verdiordener. For mange aktører utgjør situa-

52 Pressemeldingen fra Kultur- og kirke departementet ang. høringen: <<http://www.odin.dep.no/kkd/norsk/aktuelt/pressem/043031-070113/index-dok000-b-n-a.html>> [25.11.2004]

sjonen med denne lovendringen et *kritisk øyeblikk*, som Boltanski & Thévenot beskriver situasjoner hvor aktører blir nødt til å rettferdiggjøre og legitimere argumenter. For mediebransjen oppstod det en krise når digital distribusjon muliggjorde spredning som ikke var naturlig begrenset av knapphet. For databransjen vil det bli en krise om lovendringen tar fra digitaliseringens fortrinn, nemlig muligheten til å foreta perfekte kopier i så å si ubegrenset omfang.

Framgangsmåte

Jeg har ikke vært i stand til å finne en utfyllende beskrivelse av hvordan Boltanski & Thévenot har gått fram for å sortere ut verdiordener fra forskningsmaterialet sitt. Det nærmeste jeg har kommet er beskrivelsen i Boltanski & Chiapello (2002), hvor de har laget kart med oversikt over de forskjellige evalueringssprinsippene de har funnet (det er disse jeg har framstilt i teorigapitlet på side 42). Tilnærmingen jeg har brukt er forholdsvis lik. Jeg fant mine verdiordener ved å lese gjennom og analysere argumentene, markere disse og fylle ut disses respektive plass i et svært skjema for evalueringssprinsipp, som inneholdt alle verdiordenene og alle argumentene. Argumentene og rettferdiggjøringene sorterte jeg etter verdiorden (x-akse) og type indikator (y-akse), og hadde i tillegg fargekode på hvilken gruppe aktøren hørte til. Etter hvert ble dette skjemaet ganske stort og uoversiktlig. Dette var likevel et fint verktøy for å sortere typer argumenter fra hverandre, men for komplisert og stort til å fremstille på en lesbar måte. Jeg lagde derfor et nytt skjema for hver verdiorden, og delte opp disse i de fire gruppene jeg presenterte over, mediebransjen, databransjen, kunstnere og sivile. Disse skjemaene var nyttige for å sortere og klassifisere innholdet i høringsuttalelsene i følge metoden til Boltanski & Thévenot. Også disse ble imidlertid for store til å kunne fremstilles på en lesbar måte. Kapitlet under er derfor en skriftlig redegjørelse for innholdet i skjemaene mine.

Kildebruk og kildekritikk

Når jeg valgte kildematerialet for oppgaven, tenkte jeg først at høringsuttalelser ville være en god kilde å bruke Boltanski & Thévenots diskursanalytiske modell på. Høringsuttalelser inneholder argumentasjon fra en lang rekke parter, og har bred plass til rettferdiggjøringer i og med at det ikke er noen størrelsesbegrensning på formatet. I tillegg legger departementet ut alle høringsuttalelser og høringsaker på Internett i digitalt, søkbart PDF-format. Derfor er det en kilde som er lett å etterprøve for andre. Men høringsuttalelsenes omfang er blant annet begrenset ut fra at Kultur- og kirke departementet inviterte et utvalg av organisasjoner og instanser til å skrive høringsuttalelse. To av høringsuttalelsene som har vært viktig for denne oppgaven, fra Elektronisk Forpost (2003) og

Produksjonsnettverk for Elektronisk kunst (2003), ble levert på eget initiativ. Verdiordenene som kan realiseres ut fra høringsuttalelsene er dermed begrenset til aktørene som mottok Kultur- og kirkedepartementets invitasjoner, og videre ut fra de som hadde informasjon om at det var en lovendring ute til høring, og at grupper eller parter kunne sende inn høringsuttalelse uten invitasjon.

Etter en del arbeid med høringsuttalelsene, ble jeg også bevisst på at høringsuttalelser representerer en egen sjanger – som innebærer et visst type språk. Dette virker antageligvis inn på hvilken type argumentasjon aktørene bruker, eller om de argumenterer i det hele tatt. En del av høringsuttalelsene inneholder derfor i liten grad rettferdiggjøring eller argumentasjon. Et eksempel kan være følgende formulering (Den norske advokatforening 2003:5):

Det bør også i lovens § 43 presiseres at eneretten til eksemplarfremstilling gjelder "varig eller midlertidig eksemplar". Dermed bringes lovtteksten i samsvar med § 2, og det blir sammenheng med henvisningen til 11 a i § 43 femte ledd.

Mange høringsuttalelser består av denne typen argumentasjon, hvor det ikke er mulig å finne noen spesielle evalueringsprinsipp som er lagt til grunn. Det fins også en del juridiske, eller lovtekniske evalueringsprinsipp⁵³. Noen aktører har leid inn advokatfirma til å skrive høringsuttalelsene for seg. Advokatfirma kjenner lovverket nasjonalt og internasjonalt, og kan dermed argumentere "bredere" i høringsuttalelsene enn lekmenn kan, siden de kjenner den lovtekniske diskursen. Jurister bidrar til, for aktørene som har råd til å ansette dem, å gjøre høringsuttalelsene bredere på et juridisk/legitimt grunnlag. Noen aktører konsentrerer den juridiske argumentasjonen, og bruker anledningen som et argument for å invitere seg selv til å påvirke utenfor offentlighetens rom. Et eksempel kan hentes fra høringsuttalelsen til IFPI (2003:6):

§ 53a – Forbud mot omgåelse av tekniske beskyttelsessystemer. Både høringsnotatet og den etterfølgende debatt synes å avdekke mye usikkerhet på dette nye feltet. Både rettighetshavere og lovgiver kunne ha mye å vinne på å ta en grunnleggende gjennomgang av området – både teknologisk og juridisk – før offisielt lovforslag legges fram. IFPI bidrar gjerne på området og vil ta særskilt kontakt med departementet om dette tidlig på høsten.

For denne oppgaven som sådan er juridiske rettferdiggjøringer og direkte henvendelser som den over lite aktuelle. Jeg bruker ingen lovteknisk verdiorden, og har derfor valgt å se bort fra juridisk type argumentering. I forhold til

53 Lamont & Thévenot (2002:170-209)

Boltanski & Thévenots metode er jeg dermed først og fremst interessert i å finne ut hvilke evalueringsprinsipp aktørene benytter gjennom argumentasjonen i høringsuttalelsene, og hvordan de relaterer visse objekter og relasjoner i forhold til argumentene sine. Denne informasjonen kan jeg så bruke til å si noe om hvilke historiske verdiordener som er i bruk i høringsuttalelsene, og se hvordan disse står i forhold til hverandre i diskursen.

Det er mulig jeg ville funnet flere evalueringsprinsipp ved intervjuer av personer, eller ved en analyse av kronikker og avisdebatter. Det er likevel en del parter som opplever denne lovendringen som en krise. Elementer i lovendringen er sentrale for musikkbransjen, og databransjen har også store interesser i denne lovendringen. Mange andre forbrukere og organisasjoner mener også at denne lovendringen er meget viktig. Jeg har derfor valgt å avgrense denne oppgaven til høringsuttalelsene, da jeg har funnet argumenter fra alle de sju verdiordenene i Boltanski & Thévenot (1999) og Boltanski & Chiapello (2002). Av disse er det fem som utmerker seg. Disse er den sivile verdiordenen, den markedsorienterte ordenen, industriordenen, den prosjektbaserte ordenen og den hjemlige ordenen.

Et nytt eksempel fra Den Norske Advokatforeningens høringsuttalelse kan brukes til å vise hvordan jeg har lett etter evalueringsprinsipp, eller referanser til verdiordener, i teksten (2003:10):

Advokatforeningen mener at den foreslåtte bestemmelse om at eksemplarfremstilling i henhold til lovens "avgrensingsbestemmelser" (for eksempel ved kopiering til privat bruk) er betinget av at det kopieres fra et "lovlig eksemplar", reiser prinsipielle spørsmål om kontroll og håndhevelse av opphavsretsreglene. I betydelig grad vil virkeområdet for denne bestemmelsen være privat kopiering av verk som ulovlig er lagt ut eller kopiert på Internet, og hvor kopieringen skjer av privatpersoner ved nedlasting til private PCer mv. Det kan reises spørsmål om lovforbudet i det hele tatt lar seg håndheve, og hvis det håndheves kan det oppleves av mange som et urimelig inngrep i privatsfæren. Det er et tankekors at en bestemmelse som er begrunnet i ønsket om å beskytte rettighetshavere mot piratkopiering mv, kan ha den konsekvens at respekten for opphavsretsreglene blir svekket. Spørsmålet er så vidt omtalt i høringsnotatet side 26, og departementet legger der avgjørende vekt på at bestemmelsen kan ha en oppdragende effekt. Det er imidlertid ikke lett å se at en lovbestemmelse som ikke lar seg håndheve i praksis, kan ha preventiv virkning overfor de brukergrupper man her i stor grad retter seg mot.

Dette eksemplet referer til den faktiske effekten av lovendringen. Denne vil jeg først og fremst ha plassert i en tenkt meta-juridisk verdiorden, siden den refe-

rer til nytteverdien av lovendringen, og forenklet foreslår at det kan fungere mot sin hensikt å ha lover man ikke kan håndheve i praksis. Samtidig referer den også til evalueringsprinsipp i den sivile verdiorden, når den formulerer at ”hvis [lovforslaget skulle bli håndhevet], kan det oppleves av mange som et urimelig inngrep i privatsfæren” (ibid). Relasjoner i form av verdier som rettferd og demokrati er evalueringsprinsipp i den sivile verdiorden (Boltanski & Thévenot 1999:371-2). Den norske advokatforening stiller seg dermed skeptisk til at subjektet *mange* gjennom lovforslaget kan bli utsatt for relasjonen *inngrep ved eventuell håndheving*.

For folk som er ukjente med Boltanski & Thévenots tankesett, kan det være lett å misforstå forestillingen om verdiordene, og tro at aktører gjerne holder seg innenfor samme kategori i sine rettferdiggjøringer, eller at aktører som har ulike interesser gjerne også benytter ulike verdiordener. Et eksempel på en orden som refereres av så å si alle typene aktører, er den industrielle ordenen. Ifølge Boltanski & Thévenot regnes statistikk som en gyldig henvisning i den industrielle ordenen. Men så å si ”alle” sider i debatten om lovendringen, henviser til statistikk i sine rettferdiggjøringer. Dette betyr at kritikk og tester som henviser til evalueringsprinsipp fra den industrielle verdiorden i dag regnes som anerkjent i diskursen. Dette indikerer likevel ikke at partene er enige, for de bruker de industrielle rettferdiggjøringene i forhold til ulike verdiordener. Verdiordene gir da bare mening gjennom at de anvendes i relasjon til andre verdiordener.

Kategorisering av høringsinstansene

Høringsuttalelsene er skrevet av forskjellige organisasjoner og grupper som har ulike perspektiv på lovendringen. Disse har jeg for ordens skyld delt opp i fire kategorier alt etter hvilket syn de hovedsakelig fremmer. Kategoriene har jeg kalt *medie-/platebransjens* perspektiv, *databransjens* perspektiv, *artistiske/kunstneriske* perspektiv, og perspektiv som ivaretar forsvar for *allmenne rettigheter* (hovedsakelig rettigheter allmennheten har i dag).

Høringsuttalelser som forsvarer mediebransjens økonomiske perspektiver og ønsker en skjerping av åndsverksloven er mange, og spenner fra ulike rettighetsorganisasjoner som skal ta vare på artistene eller utøverne sine grunnsyn, til organisasjoner sammensatt av de største mediehusene. I tillegg kommer en høringsuttalelse fra senter for medieøkonomi (BI). Databransjens perspektiv kommer fram i uttalelser fra bransjeorganisasjoner, som IKT-Norge og Elektro- og elektronikkbransjen. Allmenne rettigheter, eller en generell opprettholdelse av åndsverksrettighetene som vi har i dag, blir argumentert for av en lang rekke aktører. Argumentene blir presentert av private aktører som EFN og NHO, og gjennom statlige aktører som NRK, konkurransetilsynet,

justisdepartementet, handels- og næringsdepartementet, utenriksdepartementet, nasjonalbiblioteket og kommunenes sentralforbund. Organisasjonene som forsvaret samfunnets rettigheter er antageligvis ikke i et flertall, men presenterer likevel det bredeste repertoaret av definerbare evalueringsprinsipp. Mye av dette er organisasjonen EFN sin fortjeneste, i egenskap av at organisasjonen leverte en høringsuttalelse som argumenterer ved hjelp av et bredt sett av evalueringsprinsipp realisert ut fra forskjellige verdiordener. Kunstneriske perspektiv blir ivaretatt av noen få utøvende kunstnere, og i hovedsak gjennom høringsuttalelsen fra Produksjonsnettverk For Elektronisk Kunst. Ved første gjennomlesning merket jeg meg at forholdsvis få aktører relaterer argumentene sine til en artistisk eller inspirasjonsorden. Jeg tenkte på forhånd at for eksempel organisasjoner som representerer for eksempel musikere, ville gjøre dette. Det kan se ut som de fleste slike organisasjoner heller argumenterer på samme måte som mediebransjen ellers.

Integritet og etikk

Jeg har også vært i kontakt med aktører fra feltet jeg studerer utenfor selve studien av høringsuttalelsene. Dette gjelder i hovedsak gjennom mer uformelle e-poster til Kultur- og kirkedepartementet, rettighetsorganisasjonene Kopinor og IFPI, og e-post-listen til EFN. Denne kontakten har i hovedsak foregått gjennom at jeg har presentert enkeltfunn fra analysen min, eller at jeg har spurt spørsmål som jeg har lurt på. Min forskerintegritet har jeg forsøkt å ivareta ved å klargjøre at jeg skriver en hovedoppgave, og kort hva den dreier seg om. Jeg har også klargjort at jeg ikke er medlem av EFN, selv om jeg står på e-post-listen deres.

5 OPPSUMMERING OG TOLKNING AV FUNN

Nowhere is civilisation so perfectly mirrored as in speech. If our knowledge of speech, or the speech itself, is not yet perfect, neither is civilization.

Mario Pei (Delany 1999).

Ekvivalensprinsipper, legitimitetstester og styrketester

Mediebransjens argumenter – patriarkat og profitt

Mediebransjen realiserer hovedsakelig legitimitetstester fra den markedsorienterte og den hjemlige ordenen i sine høringsuttalelser. De viser til at det har vært et fall i avkastningen, og argumenterer for at mediebransjen i sin helhet er truet av dette. Motion Picture Association (MPA) legger til grunn at profitt er det mest sentrale for både innovasjon og produksjon. Redusert, og i verste fall bortfall av lønnsomhet vil i det lange løp føre til redusert innovasjon og produksjon av åndsverk, skriver MPA i sin høringsuttalelse (2003:11). Dette har jeg sortert som et ekvivalensprinsipp ut fra *markedsordenen* (Boltanski & Thévenot 1999:370). Tono tillegger videre fildelingstjenestene meget lite verdi, og hevder at disse undergraver de lovlige musikkdistribusjonstjenestene (Tono 2003:4). MPA og Senter for Markedsøkonomi viser til at åndsverk er viktig i egenskap av å være en vare som kan selges, og at dette er egenskaper som bør beskyttes (MPA 2003:18, Senter for Medieforskning 2003:1-4).

I den *hjemlige ordenen* vet patriarken eller overhodet hva som er riktig for andre i familien, og er den figuren som tillegges mest verdi. Boltanski & Thévenot skriver at denne ordenen står i direkte opposisjon til den sivile ordenen, som EFN og andre viser til (Boltanski & Thévenot 1999:371-2). Verdige "patriarkalske" personer er gjerne sjefer, ledere, eller "de eldre", som man må respektere, og som i sin tur gir beskyttelse og støtte tilbake. Den hjemlige ordenen underbygger argumenter om manerer, folkeskikk, respekt og kontroll (Boltanski & Thévenot 1999:370-1, Boltanski & Chiapello 2002:8). Verdi regnes ut fra et hierarki, hvor den mest verdige er på toppen. Mange av argumentene fra mediebransjen sorterer under denne ordenen. Det er verdier fra denne ordenen rettighetshaverorganisasjonene forsøker å realisere når de omtaler forbrukerne som misbrukere (Norsk videogramforening 2003:2), og at DRM er et nødvendig tiltak for å begrense massekopieringen

(Antipiratgruppen 2003:3). Et av argumentene bak dette er at "forbrukere må bli moralsk rustet til å selv ta stilling til [...] sine handlinger" (Norsk forfatter og forleggerforening 2003:4), underforstått at de må oppdras. Noen foreslår direkte at en skjerping av loven vil eller bør ha en "oppdragende" effekt (Norsk Journalistlag 2003:2, Kopinor 2003:22). Videre ønsker MPA og IFPI Norge strengere straffer for å "motivere" forbrukere (MPA 2003:18, IFPI 2003:9) til å forstå dette. Senter for Markedsøkonomi (2003:2-4) er interessante da de kobler sammen argumenter som referer til markedsordenen og den hjemlige ordenen. De argumenterer direkte for å sikre verks grunnleggende økonomiske egenskap som salgbare fellesgoder gjennom å innføre DRM. Flere aktører er enige i at det er viktig å møte ufordringene i samtiden med strengere straffer (MPA 2003:18, IFPI 2003:9). Flere artistorganisasjoner støtter den større mediebransjens krav om lovbeskyttelse av DRM (Fono 2003:4, Gramart 2003:9).

Mediebransjen legitimerer DRM-bruken hovedsakelig gjennom å vise til den hjemlige ordenen. Flere representanter fra mediebransjen skriver at de langt på vei mener at forbrukerne trenger ytre tvang i form av lovbeskyttet DRM og strengere straffer for å forstå at kopieringen er forbudt. Forbrukerne blir da de som har lav verdi, fordi de utnytter musikk- og filmbransjen, og som trenger verdige personer som sjef, ledere eller "eldre" som kan oppdra dem og i sin tro gi beskyttelse og støtte tilbake (Boltanski & Thévenot 1999:370-1).

Realitetstester fra andre verdiordener

I den industrielle ordenen henviser man til eksperter, statistikk og kostnader forbundet med produksjon. Flere viser til at produksjonskostnadene har gått ned på grunn av den digitale teknologien. Dette gjøres på to ulike måter. For det første for å vise at folk kan kopiere enkelt og billig, samtidig som resultatet blir like bra som originalen. For det andre for å vise at kopi- og formidlingskostnadene har gått ned for bransjen i seg selv (Senter for Markedsøkonomi 2003:2-3, Norsk videogramforening 2003:1). De fleste ser ut til å fremstille konsekvensene av dette som negativt, det er bare Norsk komponistforening som skriver at den digitale teknologien også har åpnet for mulighetene til en enklere og billigere distribusjon. Norsk komponistforening fremhever at elektronisk spredning av åndsverk er raskere og mer effektivt, og at det sparer produksjonstekniske og logistiske kostnader (Norsk komponistforening 2003:1). Dette perspektivet deler de med Senter For Markedsøkonomi, som viser til at overgangen til digital teknologi bringer kopi- og formidlingstilstandene nedover (Senter for Markedsøkonomi 2003:2-3). Framveksten av filmverk lagret digitalt gjør kopiering enkelt og billig samtidig som resultatet blir like bra som originalen (Norsk Videogramforening 2003:1).

En del aktører fra mediebransjen viser også til ordenen for berømmthet, når de argumenterer med at andre land for eksempel har innført en avgift for privat kompensasjon (Norsk Skuespillerforbund 2003:2, Norwaco 2003:5, Norsk forening for industriens patentingenriører 2003:2), eller innført lovgivning på en forbilledlig måte (Musikernes Fellesorganisasjon 2003:3). Argumentet er at vi bør innføre loven fordi andre kjente, og større land, allerede har innført lovgivningen. Land med høy verdi vil da være de landene som har et regelverk eller system som er kjent, og som de mener fungerer veldig bra. Underforstått her er det altså at man må gi slipp på lokale særegenheter for å gjøre som de andre landene det vises til. MPA (2003:18) viser til massekommodifisering som en verdi til det beste for hele samfunnet. Dette argumentet hører til i den sivile ordenen.

Databransjens argumentasjon – med et utgangspunkt i at alt endrer seg

Aktører i databransjen snakker også om DRM som en mulighet for musikkbransjen, men de rettfærdiggjør ikke dette ut fra evalueringsprinsipp i den hjemlige ordenen. Databransjen som en helhet er heller opptatt av mindre regulering fra det offentlige, og mindre skatter og avgifter. Dette er argumenter som hører til i den prosjektorienterte ordenen hvor egenansvar, fleksibilitet og evne til å endre seg er egenskaper som tillegges høy verdi (Boltanski & Chiapello 2002:8-10). Elektro- og elektronikkbransjen viser til et ekvivalensprinsipp i den prosjektorienterte orden, når de skriver at man ikke bør lovfeste vederlagsløsningen, siden *teknologien endrer seg så raskt at en sannhet i dag [ikke er] en sannhet i morgen* (Elektro- og elektronikkbransjen 2003:2). IKT-Norge mener mediebransjen må ta selvstendig ansvar, og viser dermed til en manglende ansvarstaking når de sier at mediebransjen retter baker for smed, og avgiftsbelegger en annen bransje for problemer de egentlig er skyld i selv (IKT-Norge 2003:5). Dette hører også inn under en prosjektorientert orden hvor selvstendig ansvar blir høyt verdsatt. Databransjen er opptatt av at DRM ikke skal beskyttes i lovverket og at kopieringsvederlaget ikke skal bli vedtatt, og i hvert fall ikke løsningsforslag A.

Den industrielle ordenen er også påkalt hyppig i høringsuttalelsene fra aktører i databransjen. IKT-Norge viser til statistikk for å underbygge sine påstander, og Business Software Alliance (BSA) framhever at deres medlemmer er ledende utviklere av programvare og elektronisk handel (BSA 2003:1), og viser dermed til eksperter som verdige personer. IKT-Norge viser til en undersøkelse fra Forrester om at platebransjen *ikke* har tapt inntekter de siste årene (2003:3-4). EFN viser til en undersøkelse fra MMI (2003:26-7), som viser at CD-salget ikke er skadet av fildeling og piratkopiering (ibid 24). Det private vederlaget vil slå ut skjevt, og slå ut på lagringsenheter som ikke vil

kunne brukes til lagring av åndsverk og lignende (Norsk Spill og Multimedia Leverandørforening 2003:1-3). BSA mener også at innføring av et slikt vederlag vil kunne få negative konsekvenser for IT-industrien og samfunnsøkonomien (BSA 2003:3).

Andre verdiordener

Databransjen realiserer også tester fra andre ordener for å underbygge sine argumenter. IKT-Norge argumenterer med at offentlige avgifter vil kunne spise fra deres egne inntekter (IKT-Norge 2005:2-5). Dette har jeg kategorisert under en markedsorden, siden det henviser til tap av profitt. Mediebransjen er opptatt av å sammenligne med land i EU fordi de har innført en privat vederlagsordning, mens databransjen er opptatt av å sammenligne med Asia og USA, hvor det *ikke* fins noe form for teknologiavgift. Dette vil jeg plassere under ordenen for berømmhet, siden de her tillegger landene verdi som opinionsledere eller "gode eksempler til etterfølgelse" (Boltanski & Thévenot 1999:370). I den grad databransjen nevner DRM som en god løsning, skriver de at DRM vil kunne få problemet med vederlag til å forsvinne (Elektro- og elektronikkbransjen 2003:2). De mener altså at hvis mediebransjen implementerer DRM går hele problematikken med kopieringsvederlag bort.

Det fins også referanser til den sivile ordenen blant databransjen. IKT-Norge skriver at vederlagsløsningen vil kunne befeste det digitale skillet⁵⁴ i Norge (IKT-Norge 2003:5). IKT-Norge viser også til at teknologiavgiften vil være konkurransevridene, og for eksempel at den vil kunne dempe fremveksten av digitale produkter (IKT-Norge 2003:2-5). Andre skriver at det private vederlaget vil bety merarbeid for næringslivet, og at dette vil slå skjevt ut og ramme de som bruker lagringsenheter som ikke skal brukes til lagring av åndsverk (Norsk Spill og Multimedia Leverandørforening 2003:1-3). BSA skriver at dette vil kunne få negative konsekvenser for IT-industrien, brukerne og samfunnsøkonomien (BSA 2003:3).

Forsvarere av allmennretten – en brokete allianse

Organisasjonene som forsvarer allmennhetens rettigheter, eller som ønsker å videreformidle åndsverksloven som den er i dag, presenterer samlet det bredeste repertoaret av evalueringssprinsipp. Valgfrihet, demokratiske rettigheter, like rettigheter og mulighet for tilgang til åndsverk for blinde og døve er argumenter lansert av EFN (EFN 2003:38-39). Disse har jeg sortert som ekvi-

⁵⁴ Det digitale skillet er da mellom de som har eller ikke har en plassering i det sosiale og geografiske rommet som gjør at de kan delta i den digitale utviklingen, ha nett-tilgang og pc-utstyr m.m.

valensprinsipp under den sivile ordenen, hvor argumenter om like rettigheter og rettferdighet hører til (Boltanski & Thévenot 1999:371-2). EFN fastslår at selvråderett over bruk av kunstverk er en grunnleggende rettighet i samfunnet, og dette er en forutsetning for demokratiske rettigheter, også for blinde og døve (EFN 2003:38-9). Nærings og handelsdepartementet støtter denne retten til omgå sperrer (Nærings- og handelsdepartementet 2003:8-9). De skriver at det er et viktig prinsipp at alle skal kunne delta i informasjonssamfunnet, og regjeringen har i den forbindelse et uttalt mål for IT-politikken om å redusere de "digitale skiller" i samfunnet⁵⁵ (ibid:4). EFN skriver også at i et fritt samfunn bør brukere ha krav til valgfrihet i forhold til hvordan han/hun skal bruke eller benytte åndsverk (EFN 2003:38). Kartellvirksomhet og store medieselskaper som beriker seg på samfunnet for øvrig blir tillagt lite verdi (ibid:1). Frihet er et objekt i den sivile ordenen, mens medieselskapene som subjekter blir tillagt lite verdi i ifølge den sivile ordenen. EFN kaller for eksempel medieselskapenes strategier for kartellvirksomhet, og at de store beriker seg på de smås bekostning (Boltanski & Thévenot 1999:370-1, EFN 2003:1). De ser på DRM som et problem og en begrensning, sammen med flere andre (Konkurransetilsynet 2003:1-2, Nasjonalbiblioteket 2003:9, NRK 2003:1-2,8). Nasjonalbiblioteket viser til at Kultur - og kirke departementet i for liten grad ivaretar den enkelte brukers interesser til fordel for rettighetshaverne (Nasjonalbiblioteket 2003:9). Andre skriver at håndhevingen av loven i praksis lett vil kunne krenke privatlivets fred, fordi det ofte vil være svært vanskelig for brukeren å bringe på det rene om kopieringsgrunnlaget er lovlig eller ikke. Dette må unngås slik at innføringen av en slik regel ikke begrenser den lovlige adgangen til kopiering (NHO 2003:2). EFN viser også til at en teknologiavgift vil kunne skade små industrielle aktører, at dette vil bli en skjev skattelegging, og at de små vil betale en skatt til de store (ibid 2003:12-13). Kopisperrer begrenser også lovlig utnyttelse av verkene, skriver EFN (ibid:1). Dette er også klart argumenter som underbygger tester i den sivile verdiordenen.

Teknologiske sperrer vanskeliggjør teknologien, og hindrer demokratisering av kunstproduksjonen, skriver EFN (2003:2). EFN ser ingen konflikt mellom forbrukerrettigheter og opphavsretter, og hevder det er få skapende mennesker som er motstandere av forbrukerrettigheter, og impliserer at mediebransjen selv ikke har skapt verdiene de profitterer på (ibid). Disse argumentene viser til både den artistiske ordenen og den sivile ordenen, siden de viser til demokrati og til kreativitet.

Konkurransetilsynet fremhever at en felles teknisk standard er en viktig forutsetning for effektiv og rettferdig konkurranse på markedet, og at proprietære løsninger for tekniske beskyttelsessystemer derfor bør unngås

55 Blinde må ha tilgang til å overføre bøker og annet til lydformater, dette gjelder selvfølgelig også for bøkene som bransje eller bibliotek ikke kan skaffe til veie på slike formater.

(Konkurransetilsynet 2003:2). Nærings- og handelsdepartementet argumenterer også noenlunde likt. (2003:5). Dette viser til en type prosjektorientert logikk, hvor konkurranse blir ansett som positivt (Boltanski & Chiapello 2002:8-10).

EFN viser også til en industritypelogikk i sin høringsuttalelse, hvor priser og kostnadskalkyler gjøres til en del av argumentasjonen. Mange norske bedrifter bruker CD-er og andre digitale lagringsmedier, og EFN sier spør hvorfor disse skal betale en avgift som vil gå til artister og mediebransjen (EFN 2003:12). Et annet argument som referer til industriordnen, er deres argument mot kopieringsvederlag. En vinylplate kostet 30,-40,- kroner å lage, men ble solgt for 100-lappen. En CD koster 5-10 å lage, men koster 200,- (EFN ibid:16).

Nærings- og handelsdepartementet uttrykker bekymring for at hvis databrukere og -utviklers interesser forrykkes, vil dette kunne få konsekvenser for den kreative og nyskapende innsats generelt (Nærings- og handelsdepartementet 2003:5). Dette passer inn ifølge det Boltanski & Thévenot kaller artistisk rettferdiggjøring.

Artistiske organisasjoner – *l'art pour l'art*

Organisasjonene som representerer artister eller som består av artister, har jeg kalt artistiske. Denne gruppen er todelt, og består av de som argumenterer og rettferdiggjør hovedsakelig etter den artistiske verdiordnen, og de som argumenterer hovedsakelig som mediebransjen. Sistnevnte presenterte jeg blant andre medieaktører (på side 90). Norsk produksjonsnettverk for elektronisk kunst (PNEK) er den eneste artistiske grupperingen som argumenterer hovedsakelig i forhold til det Boltanski & Thévenot kaller den artistiske verdiorden (Boltanski & Thévenot 1999:370). PNEK henter også evalueringsprinsipp som jeg assosierer med den prosjektorienterte ordenen.

I sin høringsuttalelse skriver PNEK at kunst bør være produsert ut fra kunstneriske motiver, og tillegger folk som prøver å eie eller begrense andres bruk av kunsten lite verdi (PNEK 2003:2-4). Følgelig er de i mot lovbeskyttelse av DRM. Her forbinder de selve kunstproduksjonen som mer verd hvis den er produsert ut fra kunstneriske impulser. PNEK viser til at flere aktører i kunstfeltet i dag beveger seg mot en friere omgang med opphavsretten, og mot en større grad av deling og bearbeidelse av tidligere verk (ibid:1). PNEK ligger til grunn at all kreativ kunst er laget i referanse til tidligere kunst, og bygges opp i relasjoner og referanser til denne (ibid). De skriver at historisk er deling av kunstneriske uttrykk ikke annet enn en deling av den kulturelle kapital, eller repertoar, et samfunn besitter. Den kulturelle flyt og utvikling er tuftet på denne fritt tilgjengelige kunnskapsbasen, hvor bruk av tidligere kunstners verk i fremstillingen av nye uttrykk er en av grunnsteinene (ibid:3).

Her kombinerer argumentasjonen elementer fra den kunstneriske og den sivile ordenen, når de henviser til et felles kulturelt repertoar som alle bør ha tilgang på (Boltanski & Thévenot 1999:371-2).

I den prosjektorienterte orden verdsettes relasjoner mer om de er fleksible og praktiske, enn om de er tungvinte og lovfestet (Boltanski & Chiapello 2002:8-10). PNEK mener at den norske åndsverksloven er en av verdens beste slik den er i dag, fordi den ivaretar kunstnernes interesser, samtidig som den er fleksibel nok til at brukerne har en stor grad av frihet. Videre legger den opp til en generell holdning omkring god skikk og respekt. PNEK er av den oppfatning at høringsutkastet fra departementet tar fra *kunstnerne* mange av disse gode sidene ved loven. Samtidig tar loven ikke høyde for arbeidsmetodene og distribusjonskanalene i nye kunstformer og uttrykk (ibid:5). Dette argumenter med referanse til den prosjektorientert orden. God skikk og respekt er bra nok, vi trenger ikke loven til å regulere dette, skriver PNEK (ibid).

Fraværet av artistisk argumentering ellers

Ellers er det et fravær av artistisk rettferdiggjøring blant organisasjoner som representerer artister. I forhold til antallet som fins av artistorganisasjoner, synes jeg det er rart at ikke flere argumenterer ut fra den artistiske ordenen. Dette kommer antageligvis av at Fono, Norwaco, Musikernes Fellesforbund, Gramart og de andre norske organisasjonene som representerer artister først og fremst er opprettet for å sikre økonomiske rettigheter. Hvis økonomisk kompensasjon er målet er ikke inspiratoriske objekter eller relasjoner fra den inspiratoriske verdiordenen valide. Andre musikerrettighetsorganisasjoner som Gramo (2003) og Norsk Komponistforening (2003) stiller seg mer nøytral til DRM, ved å ikke nevne argumenter verken for eller i mot.

Strategier og faktorer som ikke nevnes i høringsuttalelsene

Boltanski & Thévenots teorier foreslår at lovforslaget, hvis platebransjens rettferdiggjøring får oppslutning, i større grad referer til patriarkalske og kontrollerende verdier enn før, og at staten skal være den autoriteten som håndhever disse reglene. Men hvordan kan dette forstås i forhold til praksisen mediebransjen utøver ellers? Boltanski & Thévenots begrep om styrketester er interessant i denne sammenhengen. Begrepet om styrketester er ikke utbrodert i den teorien jeg har hatt tilgang til. Det Boltanski & Thévenot imidlertid er klar på, er at styrketester for det første måles utenfor ordenene (Boltanski & Chiapello 2002:11), for det andre at disse ofte lanseres og brukes utenom offentlig kritikk, og for det tredje at disse ikke referer til sosiale konvensjoner (ibid:12-13). Disse karakteriseringene av begrepet om styrketester passer også bra for å be-

skrive rollen kritisk teori har hatt innenfor sosiologisk teori. Det er også andre forhold som spiller inn i denne lovendringen, og som egner seg å drøfte ut fra kritisk teori, for eksempel kulturdepartementets troverdighet og åpenhet i det opprinnelige høringsutkastet. Jeg vil nå anvende kritisk og marxistisk teori for å belyse det området som Boltanski & Thévenot kaller styrketester.

Økonomisk fleksibilitet

Platebransjen bruker flere strategier for å forsøksvis opprettholde markedet sitt, og ikke alle er nevnt i høringsutkastet. Å påvirke lovgivning, inngåelse av rettstvister, fusjoner og overtakelser og kopierings/avspillingssperrer er alle strategier som platebransjen har brukt i de siste årene (McCourt & Burkart 2003:351-2).

Å gjøre nytte av sin økonomiske fleksibilitet er å utøve styrketest som man kan ta i bruk for å komme seg rundt kritikk. Av de fire strategiene som er nevnt i avsnittet over, forutsetter tre av dem at platebransjen har forholdsvis stor økonomisk frihet, eller handlekraft. Å påvirke lovgivningen internasjonalt krever juridisk kompetanse og egne interesseorganisasjoner som er opprettet for å påvirke styresmaktene⁵⁶. Virksomhet som dette koster platebransjen veldig mye (Lessig 2004:218). Rettstvistene som er inngått mot konkurrenter og private aktører er også meget dyre for alle parter, noe som bidrar til at mange som har blitt saksøkt i USA faktisk ikke har hatt råd til å prøve saken sin for retten gjennom at de ikke kan garantere saksomkostninger ved eventuelt tap – forlik blir eneste reelle utvei (ibid:64). Samtidig har det vært tre større fusjoner og overtakelser de siste seks årene. Den siste ble gjennomført nå i høst når Sony Music og Bertelmanns Group slo seg sammen og ble Sony BMG. Dette betyr at platebransjen, eller mediebransjen, faktisk har en god del likvid kapital – og at det i deres tilfelle ikke er snakk om noen egentlig krise.

Kultur- og kirke departementets rolle

Andre styrketester kan realiseres gjennom språkutøvelse, og definisjonskraft. En aktør som har makt nok til å bruke orddefinisjoner og språkutøvelse som styrketester er selvsagt Kultur- og kirke departementet selv. Hvilken rolle spiller Kultur- og kirke departementets i denne lovendringen? For det første har Kultur- og kirke departementet utelatt å opplyse om informasjon som antagelig var sentral for mange høringsinstansers innstilling til lovendringen. For det andre er hele høringsutkastet formulert på en sånn måte at det ikke i stor grad åpner opp for hvem og hva som står bak disse endringene.

56 (Internasjonale) IFPI er hovedsakelig en interesseorganisasjon.

I høringsutkastet unnlot Kultur- og kirkedepartementet å skrive klart at Norge ikke var forpliktet til å implementere EUCD gjennom EØS, siden direktivet ennå ikke var gjort til en del av EØS-avtalen. Norge har pr. 15. november 2004 heller ikke ratifisert de to WIPO-traktatene som det ofte blir henvist til i EUCD og i høringsutkastet. Det er trolig at mange av tilbakemeldingene departementet fikk fra høringsinstansene ville vært annerledes hvis de visste at Norge ennå ikke var bundet til innholdet i EUCD, og at bare deler av EUCD kunne vedtas. Det er derfor godt mulig at departementets sakshåndtering på dette punkt kan ha hatt innvirkning på den endelige lovformuleringen når den nye åndsverksloven trer i kraft – sannsynligvis fra vinteren 2005 (Hermansen 2004). Departementet fremskynder en sak som det lov- og avtalemessig ikke er noen grunn til å fremskynde, og det kan se ut som de prøver å skjule dette i høringsutkastet. Fra høringsutkastet (Kultur- og kirkedepartementet 2003:8):

EU har siden 1989 utvist stor aktivitet på opphavsrettsfeltet, og det er vedtatt en rekke direktiver for å harmonisere reglene innenfor det indre marked. Disse direktivene er gjort til en del av EØS-avtalen og gjelder dermed for Norge på samme måten som for EU-landene. Den 22. mai 2001 ble det vedtatt et nytt direktiv om harmonisering av visse aspekter av opphavsrett og nærstående rettigheter i informasjonssamfunnet (opphavsrettsdirektivet).

Dette er det eneste stedet i høringsutkastet hvor direktivene og EØS-avtalen er kommentert sammen, og det er her formulert sånn at man kan tro direktivet allerede er en del av avtalen. Men EUCD er faktisk enda ikke formelt innlemmet i EØS-avtalen. Dette har tatt lengre tid en først planlagt siden endringene må godkjennes av stortinget fordi det norske lovverket må endres "jevnfør Grunnloven § 26 andre ledd og EØS-avtalen artikkel 103 nr. 1" (Stortingsmelding 2004/6). Mange aktører argumenterer i sine høringsuttalelser som om de tror Norge allerede var forpliktet av EØS i 2003. NRK (2003:8) skriver for eksempel at de er klar over "Norges forpliktelser til å være lojal mot direktivforslaget[...]", i en høringsuttalelse som ellers er sterkt kritisk til det som fremstilles som en forskyvning av balansen mellom rettighetshavere og forbrukere i favør av førstnevnte. EFN har også skrevet hele sin høringsuttalelse i denne troen, og ble veldig overrasket når jeg postet informasjon om dette på deres e-post-liste. Det er rimelig å tro at både NRK, EFN og flere ville argumentert annerledes hvis de hadde hatt informasjon om at det ikke fins noen forpliktelser.

Den andre begrensningen i høringsutkastet er det synet Kultur- og kirkedepartementet presenterer som grunnlag for lovendringene. I høringsutkastet forfekter departementet gjennomgående at det er den teknologiske utviklingen

som foranlediger traktatene og det nye direktivet (Kultur- og kirke departementet 2003). Departementet gir ikke rom for tolkningen at det er menneskelige handlinger og ideer som ligger bak både teknologien, mulighetene og begrensningene den gir – og som til sist formulerer lovverket. Det er vanskelig å argumentere mot en prosess som fremstilles som utenfor menneskelig rekkevidde og innflytelse, og som allerede har skjedd eller er i ferd med å skje.

Oppsummering

I tillegg til høringsuttalelsene, og diskursene som ble tatt i bruk der, har jeg i analysen presentert flere elementer som spiller en viktig rolle for å forstå lovendringen og implikasjonene i kjølvannet av den. Strategier fra plate- og mediebransjen, som ikke nødvendigvis ble nevnt i høringsuttalelsene, spiller en viktig rolle. Viktig er også selve ordleggingen og sakspresentasjonen i høringsutkastet fra Kultur - og kirke departementet, som legger begrensninger for hvordan høringsinstansene kan svare i høringsuttalelsene sine. Både det at viktig informasjon om EUCD og EØS ikke kommer fram, samt selve perspektivet departementet legger til grunn, vanskeliggjør den grunnleggende forståelsen for endringene.

6 DRØFTING

What indeed, is Justice other than an equal balance between forces?

Pierre-Joseph Proudhon (May 2002:177)

Implikasjoner – inngjerding av kulturelle allmenninger

Åndsverksloven regulerer adgangen allmennheten har til å benytte seg av åndsverk uten opphavspersonens tillatelse. Selv om departementet skriver i høringsutkastet at åndsverkloven forsøksvis skal balansere allmennhetens enerett og opphavspersonens enerett er det klart at lovforslaget, gjennom lovbeskyttelsen av DRM på et generelt plan, innebærer en forrykning i denne balansen. Med andre ord foregår det i dag en endring i maktforholdene, som er mulig å beskrive og analysere med en type narrativ, historisk diskursanalyse. Jeg vil i dette kapitlet først forklare hva følgene av lovendringen er for ulike grupper, før jeg drøfter endringene ut fra teorien jeg har presentert over. Jeg diskuterer først styrketestene, og drøfter funnene fra analysen. Underveis forklarer jeg funnene med begrepsapparatet fra kritisk teori og marxisme. Jeg presenterer så tre punkter hvor jeg mener Boltanski & Thévenots teorirammeverk kan utdype marxismen, med eksempler fra drøftingen. Til slutt hevder jeg at artistenes vilkår i dag ikke nødvendigvis blir bedre som en følge av lovendringen, og skisserer enkelt opp linjene for en opphavsrettlovgivning som jeg mener bedre ville ivaretatt balansen mellom rettighetshavere og allmennheten.

Eneretten – et solid fundament

Denne oppgaven er skrevet med det perspektivet at eneretten til opphavspersonen er en forutsetning for kulturproduksjon. Det er bare opphavspersonen selv som kan og bør bestemme hvordan ens åndsverk skal brukes, og om hun/han vil kreve vederlag for en overdragelse av eneretten. Men i hvilken grad kan vi si at åndsverksloven slik den vil bli foreslått, vil ivareta artistens perspektiver? Norske artister som ønsker seg inntekt fra radiospilling og bruk av verk på kafeer og andre offentlige steder, er nødt til å gi fra seg eneretten til organisasjonen Tono. Som i eksemplet med Tono og Tellé (side 68), er det ikke gitt at rettighetsforvalterne handler slik de uavhengige plateselskapene eller artistene selv ønsker. Hvis DRM blir en industristandard for platebransjen, kan ikke artistene selv velge om de vil gi ut fonogram med eller uten DRM. Avgjørelsen

blir opp til hvert enkelt plateselskap. I tillegg er tendensen i dag at de store plateselskapene gir ut færre artister, følgelig med tettere markedsføring, lavere produksjonskostnader og større profittmargin. Også andre artister og bransjefolk har gått ut mot DRM⁵⁷. Mens det kulturelle tilbudet fra de fire store blir smalere, blir det vanskeligere for artister å komme gjennom nåløyet for å få en platekontrakt med de store selskapene.

Musikkjøperne

For platekjøperne representerer lovendringen heller ikke bredere handlingsbetingelser. Både før og etter lovendringen, vil det ifølge åndsverksloven være lov å dele musikk man har kjøpt lovlig med venner og familie, og man kan ta så mange kopier man vil til eget bruk. Dette har vært ansett som rimelig bruk av åndsverk. Paradokset er at dette likevel i stor grad vil bli ulovliggjort i den nye åndsverksloven, gjennom formuleringen om at DRM-sperrene blir ulovlige å bryte. Ergo blir kulturelle områder som før har vært allmenne blir appropriert av private interesser, og underlagt markedslogikk (McCourt and Burkart 2003:345). Hvis lovendringen blir vedtatt som den ble forelagt, vil det bli forbudt å fjerne eller gå rundt DRM-sperrene for forbrukerne. For platekjøpere vil denne lovendringen dermed føre til at man i mindre grad kan styre med sin egen musikkamling. Det vil ikke bli lov å dele DRM-beskyttet musikk blant venner, selv om man fortsatt har lov til dette ifølge åndsverksloven. Det vil heller ikke være lovlig å konvertere lovlig kjøpt musikk til et filformat uten digitale sperrer, noe som ulovliggjør bruk av en god del mp3-spillere. Sikring av musikkamlingen sin i form av backup eller harddiskkopier vanskeligjøres og i noen tilfeller gjøres den også ulovlig.

Omfordeling

På kort sikt vil lovbeskyttelsen av DRM ikke bety mye i praksis for verken forbrukerne eller fildelere, da det ennå vil være mulig å gå rundt kopisperrer for de som ønsker det. På tross av at DMCA og EUCD nå er innført i mange land, ser fildelingen ut til å øke totalt sett i Europa (Parker 2004). Hvis fildeling er så vanlig blant nettbrukere som Parker (2004) foreslår, vil det faktisk si at flesteparten av nettbrukerne deler filer, og det er på det rene at svært mange av disse filene er beskyttet av opphavsrett. Lovbeskyttelsen av DRM er derfor problematisk da den kriminaliserer handling som egentlig er lovlig – samtidig som den gjør lite for det problemet den er ment å løse – nemlig sikre artister og rettighetshavere mot fildeling. Samtidig institusjonaliserer lovendringen en

57 Kilde: <<http://www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2004082013181883235980>> [25.11.2004]

omfordeling av rettigheter, hvor rettigheter begrenses hos uavhengige artister og forbrukere, og gis til de større selskapene. På sikt kan konsekvensene bli store for kulturutvikling og kulturivaretagelse. Følgene i praksis, er det vi med det marxistiske begrepsapparatet kan forstå som en inngjerding av de kulturelle og økonomiske allmenningene, som digitaliseringen og Internett en gang åpnet for. Harvey definerer den nyliberale epoken som preget av at private økonomiske aktører får større frihet til å løsrive seg fra, eller makt til å selv definere, nasjonal lovgivning. *Accumulation by dispossession*, utgjør et sett med praksiser som har blitt mer vanlig under nyliberalismen enn under den mer organiserte kapitalismen. Lovendringen kan dermed forstås som en omfordeling, da kontrollen over bevaring, ivaretagelse og videreføring av den kommersielle kulturen blir flyttet fra allmennheten og folk flest, til platebransjens private regulering gjennom kopisperrer.

Styrketester og radikal kritikk

Hvorfor DRM og lovbeskyttelsen er så sentral for mediebransjen

Noe av grunnen til at fildelingen av opphavsrettighetsbeskyttede filer oppfattes som legitim av mange, kan være at handlingen er et lovbrudd uten offer, eller en *victimless crime* (May 2000:132-3). Det er vanskelig å finne noe direkte offer for kopieringen, siden rettighetshaveren, som ofte har tjent penger på førstesalg, ikke nødvendigvis taper på at eksemplaret viderekopieres, da det slettes ikke er sikkert at "lovbryteren" ville kjøpt eksemplaret til markedspris uansett (ibid). En fersk dom foreslår imidlertid også at norsk rettspraksis er å kreve erstatningsutmåling ut fra faktisk utnyttelse av materialet som ble tilegnet⁵⁸.

58 Dommen dømmer to fildelere (av programvare) for brudd på åndsverksloven. Det er naturlig å tro at domspraksisen kan ha betydning for fildelere av musikk. Dette er sitert fra dommen (Dom av 12. november 2004 i straffesak nr 03-019164MED-OTIR/01):

Fra rettspraksis utenfor kontrakt kan det for eksempel vises til "Trollheimendommen" i Rt 1981 s. 1215. Saken gjaldt bl.a. erstatning/vederlag for ulovlig tamreindrift. Skadelidte hadde ikke påvist et konkret tap. Likevel ble det tilkjent et vederlag. Førstvoterende uttalte bl.a.:

"Utgangspunktet må være at den som bruker en annens eiendom med kjennskap til at han ikke har rett til det, må betale vederlag for bruken.

Begrunnelsen for dette er som fremholdt av Nygaard s. 77:

"Det legislative grunnlaget for vederlagsansvaret er at den som med vitande og vilje bruker eller tileigner seg annan manns ting, ikkje bør sleppa billegare enn om han hadde brukt eller tileigna seg den på lovleg vis".

Etter dette er det ikke grunnlag for å problematisere hvorvidt programvarene ville ha blitt lastet ned dersom dette ikke hadde skjedd på ulovlig måte idet dette forutsettes i relasjon til erstatningsspørsmålet.

En annen grunn til at fildeling er populært, kan være at fildeling og nedlasting foregår i det Boltanski & Thévenot kaller det private handlingsregimet. Å dele filer er dermed noe man gjør fordi det er bekvemmelig. Barbrook (2001) hevder at vi kan se fildelingen som en dekommodifisering, altså som at varer gjøres om til goder. Fildelere tenker ikke først og fremst på filene de deler som varer. Dette kan bety at fildelerne måler fonogram i en type kulturell verdi, og ikke økonomisk verdi. Samtidig har det nok mye å si at det faktisk er mer bekvemt for pc-brukere med litt erfaring å søke etter filer på fildelingsnettverk, enn å kjøpe musikken på musikkportalene. Musikkportalene krever tungvint registrering og innlogging, og fungerer dessuten bare med visse typer operativsystemer og nettlesere.

I den grad det er de mest kommersielle låtene og albumene som drar inn penger til platebransjen, er det også disse som i størst grad vil bli delt på fildelingsnettverk. Fildelingen er dermed ikke til rettighetshavernes beste, som EFN og andre aktører påstår. Det er rimelig å tro at en slags form for DRM er nødvendig, hvis det på sikt skal være lønnsomt for platebransjen å masseprodusere og selge åndsverk. Men DRM-teknologien har, som jeg skrev på side 79, mange svakheter. Den eneste måten DRM kan bli sikker på, er at den gjøres effektiv i form at den bygges inn i både avspiller og medium, og at den blir beskyttet av nasjonal lovgivning. Det er derfor helt sentralt for platebransjen, og for øvrig mediebransjen generelt, å få gjennomført lovendringene som er foreskrevet i EUCD i alle europeiske land. DRM og lovbeskyttelsen av DRM blir da verktøy som er nødvendig for å sikre først fonogram, og deretter andre digitale mediers salgbarhet på nettet.

Ifølge marxistisk teori er kapitalen nødt til å gjerde inn allmenninger, for å opprettholde knappheten som trengs for at profitt kan opprettholdes. Internett ble tidlig i 1990-årene formet og presentert nettopp som en allmenning, som et miljø hvor knapphet i den klassisk-økonomiske forstand ikke eksisterer (Barbrook 2001). DRM og lovbeskyttelsen av denne blir ifølge Lindenschmidt en måte å innføre en kunstig knapphet på, når mange fildelere synes å bruke fonogrammer som dekommodifiserte objekter i en gavekultur (Lindenschmidt 2004, Studer 2004). Platebransjens strategier kan dermed sees på som forsøk på å endre de digitale kulturrelasjonene ifølge imperativene til kapitalistisk akkumulasjon med den hensikt å sikre videre profitt. Platebransjens praksis de siste årene har likheter med praksisen beskrevet av Meiksins Wood og Scholte som universalisering (McChesney 1998:45-8, Scholte 2000:44-50). Som jeg skrev i analysekapitlet, er platebransjens strategier i stor grad muliggjort gjennom deres økonomiske fleksibilitet. Å ha likvid kapital for kapitalintensive og raske investeringer er en faktor som er viktig under nyliberalismen (Harvey 2004:30-2). Noen av strategiene til platebransjen er kapitalintensive, det vil si at de krever mye kapital for å kunne gjennomføres. Alle strategiene kan anses

som det Boltanski & Thévenot kaller styrketester. Styrketester relateres ikke til en gitt verdiorden, de måles utenfor ordenene i ren kraft. En hver form for styrke kan derfor mobiliseres i en styrketest (Boltanski & Chiapello 2002:11). Platebransjens strategier for å endre lovgivning, inngå rettstvister, foreta fusjoner og overtakelser, og innføre DRM (McCourt & Burkart 2003:351-2), kan da alle forstås som styrketester for å unngå den radikale kritikken som blir lansert fra fildelerne, og virkelighetstesten som eventuelt blir lansert ved et fallende platesalg. Platebransjen utnytter da sin økonomiske fleksibilitet, i et forsøk på å ”gå rundt” den radikale kritikken lansert fra fildelerne. Både det å drive store interesseorganisasjoner, gjennomføre lovtvister og foreta fusjoner og overtakelser koster enorme summer, og er klart viktige strategier for platebransjen. DRM og lovbeskyttelsen av denne blir likevel nøkkelelementet som skal klargjøre banen for effektiv DRM.

Moderniseringsoffensiver og epoke

Noe av grunnen til at lovendringen innføres såpass raskt i det norske lovverket, kan skyldes Kultur- og kirkedepartementets egen rolle i lovendringen. For å gjenta; ved å utelate opplysninger som antageligvis har vært viktig for mange høringsinstansers innstilling til lovendringen, gis et upresist bilde av bakgrunnen for lovendringene. Men hele høringsutkastet er også formulert på en slik måte at det ikke i stor grad åpner opp for hvem og hva som står bak disse endringene. Å modernisere er å tilrettelegge institusjoner og strukturelle rammevilkår i tråd med moderne teknologi. Dermed gir det mening å kalle mediebransjens og departementets arbeid for å endre åndsverksloven en moderniseringsoffensiv. Moderniseringsoffensiver kjennetegnes ved at de i sin konsekvens kan ha effekter som går utover samfunnets rettigheter og maktrelasjoner, samtidig som de ikke blir motarbeidet fordi majoriteten mangler tilstrekkelig kunnskap om emnet, eller mangler makt og anledning til å sette sin kritikk ut i live (Wagner 1994:24-5). Departementet bidrar gjennom høringsutkastet til at høringsinstansene ikke får anledning til å motargumentere på et sant eller riktig grunnlag, siden informasjon om at Norge ennå ikke er forpliktet av EUCD ikke kommer fram og siden de ikke skriver at Norge faktisk har både vetorett og mulighet til å selv definere hvilke deler av EUCD som skal implementeres i Norges EØS-avtale. Dermed foregriper Kultur- og kirkedepartementet muligheten høringsinstansene har til å imøtegå moderniseringsoffensivene som ligger til grunn for lovendringen.

I både høringsutkast og høringsuttalelser fremgår det at både Kultur- og kirkedepartementet og aktører i mediebransjen er klar over, og mener at det er legitimt, at den politikken de ønsker seg, fører til et rettighetstap for andre parter (Kultur- og kirkedepartementet 2003:10). Begge argumenterer også ut

fra at dette rettighetstapet er nødvendig for at kulturproduksjon skal kunne fortsette (MPA 2003:1, Kultur - og kirke departementet 2003:6-10). Dette ideologiske hovedpunktet fra høringsutkastet finner vi også i EUCD, WPPT, WCT, og i TRIPS-avtalen fra 1994. Selv om det er en forskjell i og med at direktivet og traktatene i større grad enn TRIPS dikterer hvordan lovgivningen skal tolkes av hver enkelt nasjon, er essensen er den samme.

Ifølge David Harvey er den kapitalistiske verden i dag inne i en nyliberal epoke. Harvey definerer nyliberalismen som en epoke hvor større private aktører får større frihet, og løsriver seg fra, eller i større grad får makt til å definere nasjonal lovgivning. Harvey beskriver dette gjennom begrepet *accumulation by dispossession*, som ifølge ham ligger nært opp praksisene knyttet til nyliberalismen. Dispossession, som oversatt til norsk betyr berøvelse, fradragelse eller fordrivelse, innebærer et tap av rettigheter for noen (Harvey 2004:37). Ifølge Harvey er Kultur- og kirke departementet dermed selv en nyliberal aktør som omfordeler rettigheter fra lavere til øvre klasser.

Endringens språk – hegemoni og meningsdannelse

Lovendringen er omstridt, og som analysen viser er det mange aktører som debatterer om endringene som skal innføres i norsk lovverk gjennom EØS og EUCD. Det er likevel ingen høringsinstanser som reiser kritikken opp på et politisk-økonomisk nivå, og for eksempel drar inn Norges forpliktelser i forhold til TRIPS-avtalen. I følge Chiapello & Fairclough (2002:194) er hegemoniet legitimisert av en 'common sense' som vedlikeholder dominansrelasjoner. Gjennom denne forståelsen blir det slik at noen av de handlingsbetingelsene til Kultur- og kirke departementet fastsetter, blir beskyttet av et hegemoni som blir ivaretatt gjennom internasjonale avtaler og regler, og som beskytter tradisjonelle måter å profitere på. I forhold til Gramscis hegemonibegrep som definert av Roseberry (1996:80), er hegemoni et resultat av aktørers aktive kamp om mening. Dette kan også forstås gjennom Chiapello & Fairclough (2002:194):

An order of discourse is not a closed or rigid system, but rather an open system, which is put at risk by what happens in actual interactions.

Ifølge Boltanski & Chiapello (2002) har kapitalismen av i dag utviklet seg gjennom at den som ideologi har stått i mot, tålt og tilpasset seg kritikk på makroplan. Dette hegemoniet er til en viss grad legitimert og vedlikeholdt av aktørene selv. For å legitimere et slikt hegemoni i den digitale tidsalder, går det imidlertid ikke an å prate om frihet og åpenhet. Diskursene som blir brukt taler heller for en type disiplinering.

Det kan virke som at visse verdiordener passer bedre enn andre for å rettferdiggjøre denne disiplineringen, eller omfordelingen av rettigheter. Som jeg beskrev i forrige kapittel (side 90), realiseres mange av rettighetshavernes argumenter gjennom evalueringsprinsipp fra den hjemlige orden, eller verdier som historisk oppfattes som patriarkalske og kontrollerende (MPA 2003:18):

Det gir et viktig signal å markere alvoret gjennom å knytte strengere straffer til det å påføre rettighetshaverne store tap.

Slike argumenter støttes av flere rettighetshavere. Det argumenteres av flere rettighetshaverorganisasjoner for at lovforslaget heller må skjerpes ytterligere. Samtidig realiserer rettighetshaverne også evalueringsprinsipp fra markedsordenen, og industriordenen, som også tradisjonelt har vært forbundet med rettferdiggjøring om profitt, markedshensyn osv. Når MPA (2003:18) skriver at

en utbredt nedlasting av verk uten at rettighetshaverne har gitt tillatelse til eller får betalt for det, vil være ufordelaktig for forbrukerne og samfunnet som en følge av redusert nyskapning og valgmuligheter

foreslår de at nyskapning eller kreativitet forutsetter inntjening. Dermed testes evalueringsprinsipp fra markedsordenen om profitt og inntjening, på relasjoner som tradisjonelt tilhører den sivile og den inspiratoriske ordenen. Dette gir oss en forståelse av hvordan omfordelingen blir rettferdiggjort av bransjen selv, og fungerer som en konkretisering av hvordan verdiordener som den sivile verdiordenen og den inspiratoriske ordenen i praksis blir testet mot de økonomiske imperativene til mediebransjen. Logikken fra denne legitimitetstesten kan skjematiseres slik:

Tabell 11

Argument	Evalueringsprinsipp
Nedlasting er ufordelaktig for forbrukerne og samfunnet	handling som tillegges (negativ) verdi
gjennom reduksjon av nyskapning og valgmuligheter	subjekter i den sivile verdiordenen
	objekt i den inspiratoriske verdiordenen

Eksempel på legitimitetstest (MPA 2003:18)

Denne virkelighetsrepresentasjonen bruker subjekter fra den sivile verdiordenen, og foreslår en relasjon til objekt som (vanligvis er tillagt) viktighet ut fra den inspiratoriske ordenen. Virkelighetsrepresentasjonen blir også tatt inn og reformulert gjennom høringsutkastet til departementet. Senter for markedsø-

konomi fungerer som en ideolog for platebransjens syn, siden de kobler platebransjens argumentasjon opp mot en markedsdiskurs, hvor varer tillegges verdi ut fra om de er salgbare eller ikke (Senter for Markedsøkonomi 2003:2-4). Argumentasjonen kan oppsummeres som:

Tabell 12

Argument	Evalueringsprinsipp
Lovbeskyttelse av kopisperrer	<i>objekt</i> i den hjemlige ordenen
bidrar til å sikre verks grunnleggende egenskap	handling som tillegges (positiv) verdi
som salgbare fellesgoder	<i>relasjon</i> i markedsordenen

Eksempel på legitimitetstest (Senter for Markedsøkonomi 2003:2-4).

Her sier Senter for Markedsøkonomi at lovbeskyttelse av kopisperrer er nødvendig for å kunne selge digitale åndsverk. De henviser til objektet lovbeskyttelse av DRM, som jeg har plassert i den hjemlige eller patriarkalske ordenen, siden målet er å kontrollere hva forbrukere kan og ikke kan gjøre ovenfra.

En annen sentral legitimitetstest som underbygges i høringsuttalelsene, er platebransjens forsøk på å fremstille sin situasjon som en krise gjennom bruk av statistikk (Oberholzer and Strumpf 2004). Men som tidligere omtalt (side 65) kan ikke platebransjens statistikk tillegges mye vekt i Norge. Platesalget har gått marginalt ned siden 1999, og faktisk mindre ned enn det gikk opp i perioden 1993-1999. Nå uttaler også IFPI på hjemmesidene sine at salget har gått bedre igjen i 2004, samtidig med at fildelingen har gått opp (Parker 2004). BI-økonom Espen Andersen (2004) sier at platebransjen opplever sterk konkurranse med andre markeder.

Platesalget har gått noe ned. [...] men platebransjen konkurrerer om folks underholdningspenger med andre selskaper. Særlig ungdommens underholdningspenger. Omsetningen på det norske markedet for SMS-meldinger, har endret seg fra null i 1997 til 2,5 milliarder i 2003. Og det er ikke usannsynlig at en del av de pengene ungdommene ville brukt på cd-plater tidligere nå brukes på mobiltelefon, digitalkamera, dvd-spillere, dataspill og sms-meldinger.

Svingningene platebransjen har opplevd i salget sitt, er altså i større grad basert på konjunktursvingninger i tråd med markedsøkonomien, og konkurranse med andre markedssegmenter, enn fildeling.

Disse eksemplene foreslår at legitimitetstestene til medie- og platebransjen kan bli institusjonalisert fordi en type hjemlig, eller patriarkalsk logikk, kom-

binert med en markedslogikk, blir tillagt mer viktighet enn andre typer logikk fra for eksempel EFN, NRK, og IKT-Norge, hos Kultur- og kirkedepartementet. En legitimitetstest kan være nedfelt i lovverket (Boltanski & Chiapello 2002:13), og på den måten være nedfelt i sosiale konvensjoner. Sagt med Boltanski & Thévenots språk blir lovverket, eller legitimitetstesten som lovverket utgjør, opprettholdt fordi en viss type logikk (med sine objekter og verdiordener) blir tillagt en større grad av viktighet i forhold til andre typer logikk hos den politiske maktghaveren. Jeg vil hevde at TRIPS skisserer antydningene av den legitimitetstesten som motstanderne av lovendringen må klare å enten argumentere mot eller gå rundt, for å påvirke politikken på opphavsrettsområdet. Den kulturelle og økonomiske omfordelingen som mest sannsynlig blir lovfestet i den nye åndsverksloven, nyter egentlig et hegemoni på opphavsrettsområdet som ble grunnfestet i retningslinjene til TRIPS-avtalen i 1994.

Andre økonomiske interesser

Selv om validitetstestene til mediebransjen og rettighetshaverne får gehør hos Kultur- og kirkedepartementet, har også andre aktører innflytelse gjennom legitimitetstester og styrketester. Databransjen har for eksempel økonomiske interesser i endringen av åndsverksloven, men motsatt av mediebransjen: Mye av databransjens inntekter har basert seg på resultatet av digitaliseringen, den fleksible omgangen til forskjellige medier. Hvis fildelingen har vært negativ for platebransjen, har den antagelig vært tilsvarende positiv for aktører i databransjen. Spesielt gjelder dette maskinvareprodusentene, som har produsert og solgt teknologien som har gjort kopieringen mulig. Men det gjelder også programvaremarkedsledere som Microsoft⁵⁹, og andre programvareprodusenter som allerede har opphavsrettsbeskyttelse for sine produkter gjennom åndsverksloven. Databransjen samlet, som samfunnsøkonomisk sett er mye større enn musikkbransjen, vil neppe tillate særlig tap av profit hvis de kan unngå det. Det er ikke plausibelt at brukere vil kjøpe nytt datautstyr som både yter dårligere og er vanskeligere å bruke, enn utstyret de allerede har (Barbrook 2003). Derfor er det tvilsomt at de vil samarbeide med musikkbransjen om å

59 Fildelingen har hjulpet Microsoft med å sikre markedsdominansen de nyter i dag. Dette skyldes at det har vært mulig å skaffe tilveie nærmest ubegrensede mengder med piratversjoner av programvare, spill, og medieinnhold, og har trolig også bidratt til å øke salget av PC-er og relatert utstyr. Et eksempel kan være Microsoft Windows XP, og Office-pakken, som svært mange benytter. Disse har, på tross av DRM som baserer seg på aktivisering av produktet hos Microsoft, vært enkle å bruke ulisensiert. Med en gang brukere må betale 6000,- hvert annet år for å benytte operativsystemet Microsoft Windows XP og den siste versjon av Office-pakken, vil de sannsynligvis prøvd ut andre løsninger, for eksempel Linux-baserte Fedora og OpenOffice.org (Barbrook 2003). Den generelle holdningen til piratkopier som mediebransjen her må kjempe i mot, kommer dermed store deler av databransjen til gode.

bygge inn effektive kopisperrer som fratår brukere rettighetene de hadde i går, og gjennom dette ødelegge sitt eget marked. Argumentasjonen til aktører i IT-bransjen i Norge viser at de ikke uttrykker samme verdier som mediebransjen og rettighetshaverne. Fra IKT-Norge (2003:5):

IKT-Norge er også av den oppfatning at musikkbransjens problemer i forhold til digitale lagringsmedia er selvforskyldt. Man har sovet i timen, og så ønsker man å dytte sine problemer over på en annen næring. Det er faktisk musikkbransjen selv som har utviklet de patenter og løsninger de nå ikke har klart å administrere.

Her er det ikke mye sympati å spore for rettighetshaverne. IKT-Norge går inn for løsninger som ikke favoriserer mediebransjen på noen spesiell måte. Mediebransjen taler for en kontrollerende skjerping av lovverk og økte skatter og avgifter, mens databransjen heller vil bygge ned slike, både private så vel som offentlige. Men det vil likevel være fildelernes test Kultur- og kirkedepartementet og rettighetshavernes hegemoni vil bli utfordret av. Siden etikken bak fildelingen er såpass ny, er den også vanskelig å beskrive ut fra verdiordenene. Fildelerne utfordrer dermed hegemoniet med en meget kraftfull styrketest. Fildelerne lever i sin egen verden som er basert på deling av goder, hvor objekter og relasjoner ennå er nye. Trumfkort deres er den frie informasjonsflyten, og at datateknologien gjør fri informasjon lett tilgjengelig og omtrent gratis. Veldig lite kan i dag true denne verdenen. Fildelerne trenger ikke rettferdiggjøre noe som helst for verken rettighetshavere eller mediebransje, og den radikale kritikken fra fildelerne vil på sikt være umulig å omgå for rettighetshaverne.

Hva kan teoriene tilføre hverandre?

Boltanski & Thévenots modell gjør det mulig å definere grensene for selve diskursen rundt lovendringen, og gjennom dette forstå grensene for deres egen diskursanalytiske metode. Gjennom begrepet hegemoni og andre faktorer som ikke rettferdiggjøres i høringsutkastene, kan man likevel forstå hva styrketestene innebærer. Som jeg har vist fins det en del områder som antagelig spiller inn for lovendringen, men som ikke har blitt tillagt særlig viktighet i diskursene rundt endringen. Spesielt gjelder dette makten som ligger i de kapitalintensive strategiene fra platebransjen, måten Kultur- og kirkedepartementet tilsynelatende tar det for gitt at EUCD skal innføres som en del av den norske EØS-avtalen, og hvorfor Kultur- og kirkedepartementets forklarer nødvendigheten i lovendringene med reifikasjon, eller teknologisk determinisme. Dermed åpner Boltanski & Thévenots metode opp for å inkludere perspektiv som ser videre utover begrensningene som ligger i teorien om verdiordenene. Her har jeg an-

vendt både marxisme og kritisk teori, men man kan se for seg at Boltanski & Thévenots teori også kan benyttes med andre sosiologiske retninger.

Boltanski & Thévenots modell viser rekkevidden av Kultur- og kirkedepartementets og platebransjens argumentasjon. Argumentasjonen rundt DRM og lovbeskyttelsen av denne viser at platebransjen og Kultur - og kirkedepartementet søker å løse konflikten ut fra en økt kontroll og skjerpete straffer. Eneretten i Åvl. § 2 gir opphavspersonen eksklusiv rett til å råde over åndsverket

ved å fremstille eksemplarer av det og ved å gjøre det tilgjengelig for almenheten, i opprinnelig eller endret skikkelse, i oversettelse eller bearbeidelse, i annen litteratur- eller kunstart eller i annen teknikk (Åvl § 2).

Beskyttelse av åndsverk, i henhold til TRIPS, er et verktøy for proteksjonisme for rettighetshaverne til å profitere på åndsverk og annen intellektuell eiendom (May 2000:83). Dermed har lovendringen ikke så mye å gjøre for eneretten og rettighetshavers rett til å selv råde over opphavsverket, som å slå fast at kulturen først og fremst er verdifull i den egenskap at den kan selges som varer på et marked. DRM og lovbeskyttelsen av denne er ikke nødvendigvis til beste for verken artisten eller kulturdannelsen for øvrig. Sett fra kunstneriske perspektiv som for eksempel de som er realiserte av PNEK, vil det etter lovendringen bli vanskeligere å skape nye kulturuttrykk (siden kulturen alltid er laget med relasjoner og referanse til tidligere kunst (PNEK 2003:2-4)).

Boltanski & Thévenots modell gir en konkret måte å forstå hvordan mening blir definert og konstituert i lovverket ut fra ulike interesser. Motstanden som blir lansert gjennom høringsutkastene kan forstås ut fra tre grupper. Analysen viser at representantene for databransjen på den ene siden, og mediekonsernene og rettighetshaverne på den andre, langt fra uttrykker en felles holdning eller en felles argumentasjon på tross av at de alle har økonomiske interesser. Databransjen bruker argumenterer hovedsakelig ut fra den prosjektorienterte ordenen og den industrielle ordenen. Databransjen fikk for eksempel gjennomslag for sin prosjektorienterte logikk vedrørende det sentrale spørsmålet om vederlag⁶⁰. Kultur- og kirkedepartementet vedtok til slutt vederlagsmodell B (regjeringsbestemt vederlag over statsbudsjettet, som bestemmes på årlig basis), som IKT-Norge og Elektro- og elektronikkbransjen skrev at de foretrakk i stedet for løsningsforslag A (privat vederlag administrert av rettighetshaverne selv, og finansiert ved avgift på lagringsmedia). Konfliktnivået er derfor forholdsvis stort, og interessene synes å være forskjellige.

Den klassiske marxistiske analysen, ser på motstanden mot omfordelingen som antikapitalistisk. Harvey formulerer det slik:

60 Kilde: <<http://www.nrk.no/musikk/4149551.html>> [25.11.2004]

Where is anti-capitalist struggle to be found? The answer is everywhere. There is not a region in the world where manifestations of anger and discontent with the capitalist system cannot be found (Harvey 2000:71).

Men hva har i så fall de spredte lommene av motstand til felles annet enn "anger and discontent with the capitalist system"? Boltanski & Thévenots metodeverk kan beskrive hvordan handlingen til aktører som ikke ser på seg selv som i en gruppe, likevel har ting til felles. Dermed blir Boltanski & Thévenots rammeverk en metode for å nyansere og vise på hvilken måte motstanden mot for eksempel denne lovendringen blir realisert, og påvise analytisk at selv om motstanden er spredt og tilsynelatende dekker mange felt, har den likevel røtter i visse felles verdiordener.

Visse verdiordener og en viss type logikk realiseres oftere for argumenter som vil *begrense* omfordelingen fra rettighetshaverorganisasjonene og Kultur- og kirkedepartementet. Organisasjoner som EFN, NRK, NHO, Nærings- og handelsdepartementet og Kommunenes sentralforbund, lanserer hovedsakelig tester ut fra den sivile ordenen, hvor rettferdighet og demokratiske rettigheter blir tillagt høy verdi. Men, som analysen viste (side 94), er det også argumenter fra gruppen som ønsker å ivareta allmenne rettigheter i den inspiratoriske ordenen, i den industrielle ordenen og i den prosjektbaserte ordenen. Dette gjør denne gruppen i stand til å argumentere bredt mot at samfunnets rettigheter skal forsryves til fordel for rettighetshaverne. Det fins altså en bred motstand mot kapitalinteressene fra både private og statlige aktører, som Kultur- og kirkedepartementet ikke imøtekommer i lovendringen. Selv om argumentene realisert for å opprettholde balansen mellom rettighetshaver og allmennheten i denne omgang ser ut til å ha tapt, vil ikke nødvendigvis lovendringen gjøre denne motstanden mindre. Gisle Hannemyr skrev i et innlegg på EFN-listen (2004):

Jeg forsøker å se det positive i det meste. Dersom "ånden" fra § 11 i utkastet blir beholdt i den endelige loven, så kan jeg som gammel raddis i det minste glede meg over at nå får ungdommen igjen opplæring i sivil ulydighet.

Knappheten som ikke ville forsvinne

En knapphet som verken fildelere eller musikkbransjen kontrollere, er den naturlige knappheten som ligger i det skapende og kreative individet (May 2002:177). Selv om platebransjen skulle ha full kontroll over distribusjonen av fonogrammer, vil de ennå ikke i stor grad kunne kontrollere den personlige opp tredenen til artister eller stjerner, og heller ikke den kreative produksjonen

av kultur. Det er derimot godt mulig at inngjerdingen av de kulturelle allmenningene gjør at færre kreative individer søker tilslutning til de store plateselskapene. May viser til Lester Thurow, som foreslår tre kriterier for opphavsrettslovgivning (ibid:178)⁶¹:

- Et nytt system for opphavsrett må finne balansen mellom produksjonen og distribusjonen av nye ideer.
- Lover om opphavsrett må la seg håndheve
- Et nytt system for opphavsrett må greie å avgjøre disputer fort og effektivt.

Disse kriteriene er enkle, men utgjør likevel kjernen av hva som er viktig for all rettferdig lovgivning – å regulere en balanse mellom ulike parter, enklest mulig. Ingen av disse kriteriene har blitt lagt vekt på i lovforslaget. Ved å lovbeskytte DRM, institusjonaliserer Kultur - og kirke departementet platebransjens argumentasjon. Dermed forsvinner balansen som PNEK og flere andre aktører nevner i sine høringsuttalelser. Lover som ikke er mulig håndheve, er ikke brukbare (ibid:179). BI-økonom Espen Andersen sier til NRK⁶²

Hvis man vedtar noe som folk ser på som klart urimelig vil du få store mengder lovbrudd og en svekkelse av respekten for lover generelt.

Selv om lovverket hadde tillatt privat kopiering og gjort at åndsverk i større grad hadde blitt utsatt for kopiering og deling, er det sannsynlig at mediebransjen til slutt hadde funnet andre måter å skaffe seg sine provisjoner på (May 2002:179). Thurows tredje punkt sier at et opphavsrettssystem må avgjøre disputer fort og effektivt. Men dette gjelder ikke i tilfellet med åndsverksloven, den legger i større grad opp til utklarheter i lovverket når det på den ene siden blir lov å laste ned lovlige kopier, og kopiere egne CD-er, samtidig som dette på den andre siden blir forbudt gjennom forbudet mot å bryte DRM-sperren (ibid:178-9). Thurows kriterier hadde sikret at nye distribusjonsløsningene hadde fått tid til å bli modne, og at artister, uavhengige plateselskaper og publikum ville fått en mer rettferdig sjanse mot inngjerdingsstrategiene til de fire store. Hvis kultur- og kirke departementet vil representere et samfunn som ønsker å sikre en bredere kultur, og en lik tilgang på denne for alle deler av befolkningen, er lovforslaget slik det foreligger ikke den rette veien å gå.

Profittorienterte strategier går fremdeles dårlig sammen med de mer artistiske idealer. Alternativene vil da være å søke de uavhengige plateselskapene, som har blitt mange flere de siste sju årene (Schwebs og Østbye 2001:94). Disse har gjerne verken det distribusjonsnettverket eller den markedsførings-

61 Min oversettelse

62 Kilde: <<http://www.nrk.no/musikk/4216384.html>> [25.11.2004]

bredden som de store selskapene har, men til gjengjeld er de mange, og sikrer kulturell bredde. Artist Bendik Hofseth sier det slik:

De store amerikanske selskapene har fått panikk fordi de ikke lenger selger like mye av de store titlene. I stedet har vi fått økt utvalg. I fjor økte antall norske utgivelser fra uavhengige selskaper kraftig.⁶³

For usignerte og uavhengige artister, og andre som syns at opphavsrettslovgivningen ikke lenger ivaretar deres interesser, kan muligens de ulike Creative Commons-lisensene⁶⁴ utgjøre et alternativt rettighetssystem. Creative Commons satser på å utvikle lisenser som passer for digital distribusjon. Den er ment å kunne brukes av forfattere, artister og utøvere, og kan skreddersys til å inneholde akkurat den beskyttelsen enhver kreative sjel skulle ønske seg. Til felles for alle lisensene er at de sikrer privat kopiering og *fair use*. Dermed kan uetablerte artister velge en annen lisensløsning enn de mer etablerte artistene. En dyktig artist som trenger distribusjon og oppmerksomhet vil kanskje nyttiggjøre seg fildeling, og kan dermed velge en Creative Commons-lisens som tillater slik bruk heller enn en lite fleksibel avtale med Tono. For å være effektive må imidlertid Creative Commons-lisensene tilpasses hver nasjons lovverk. Mange land har allerede lokale lisenser. Norske Creative Commons-lisenser er kanskje klare fra våren 2005. Utfordringen da blir å kombinere Creative Commons-lisenser med fungerende betalingsløsninger. En løsning for anonyme betalinger over Internett, som trolig er noen år fram i tid, vil gjøre dette mulig.

63 Kilde: <<http://www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2004082013181883235980>> [25.11.2004]

64 Lenke: <<http://creativecommons.org/licenses/>> [25.11.2004]

7 ETTER LOVENDRINGEN – VEIEN VIDERE

Sociology is born with civil society and dies with civil society.

Michael Burawoy (2004:5)

En slutt og en begynnelse

Innledningsvis påsto jeg at både McLuhans teknologiske determinisme og Espen Aarseths Rapport 53 fra maktutredningen hadde svakheter. McLuhans syn ser på teknologien som en drivkraft som i seg selv fordrer samfunnsendring. Aarseth hadde for det første som et utgangspunkt at den digitale teknologien ikke hadde egne egenskaper. For det andre konkluderte han med det var for tidlig å trekke noen konklusjoner om digitalteknologiens mange roller innen samfunnsutviklingen generelt, og makt- og demokratiutvikling spesielt. I denne oppgaven har jeg anvendt en sosiologisk teori og metode som problematiserer makt og demokrati, og samtidig viser en måte å forstå hvordan endring finner sted konkretisert med handlinger fra den digitale samtiden. Utgangspunktet mitt var at jeg mente at det er viktig å innse at kampen om meningen som *definerer* fremtiden, foregår her og nå, og at det faktisk er mulig å beskrive ut fra empirien i dag *hvordan* og *hvorfor* endring finner sted.

Kunnskaps sosiologisk har jeg brukt Boltanski & Thévenots pragmatisme i forhold til kritisk teori og marxisme. Men Boltanski & Thévenot har utviklet et sterkt rammeverk, som også kan nyttiggjøres i forhold til andre teorier og modeller som tilhører refleksiv sosiologi. Jeg mener sosiologien i enda større grad enn den har gjort til nå, bør forsøke å bidra til at en sosiologisk forståelse av fenomenene rundt det digitale og Internett får større fotfeste i samfunnet for øvrig. Det er mye som tyder på at det sosiologiske perspektivet, med fokus på å beskrive endring ut fra handling og sosiale relasjoner, ikke er godt nok etablert i offentligheten. Er det slik at bakgrunnen for det bildet Kultur- og kirkedepartementet tegner av teknologiske endringer som styrende for lovendringen, nettopp er at forståelsen av utvikling på et generelt plan i samfunnet ikke utelukker en teknologisk determinisme? Den digitale teknologien er unik på flere vis, og den har vært med på å gi tilgang til informasjon for langt flere. Ved å ta en kikk på hvordan aktivister, programutviklere og fildelere faktisk bruker den nye teknologien, er det enkelt å konkludere med at det her er noe som sosialt sett faktisk er nytt. Men nåtidens forståelse av teknologi defineres ofte gjennom forbrukerjournalistikk, som også ofte er teknologisk deterministisk.

Det er likevel lett å forstå at et slikt perspektiv kan få fotfeste, fordi det gir en optimisme og et håp om at stadig flere ting vil bli mulig som en følge av teknologien, og at samfunnet gjennom teknologien kontinuerlig forandres til det bedre (Skolbekken og Lian 2003). Det er imidlertid synd hvis dette forenklete synet får følger som den forhastede lovbeskyttelsen av DRM. Som jeg skrev i innledningen, mener jeg at en refleksiv sosiologi best kan bidra til å forske på nye fagfelt som det digitale.

Public sociology

Michael Burawoys begrep om *public sociology* er interessant i så måte. Public sociology handler om at sosiologisk teori og forskning er, og derfor bør forstås som om den er, en del av det offentlige. Burawoy skriver at det sivile samfunnet alltid har vært objektet for sosiologien, og at verdiene som blir studert av sosiologien alltid forholder seg til motstanden og autonomien i det sosiale (Burawoy 2004:15). Public sociology utøves derfor gjennom at sosiologer engasjerer seg og deltar i den offentlige debatten på flere plan. Bakgrunnen for public sociology, ligner på bakgrunnen for kritisk teori (ibid:5):

Recognizing we are part of the world we study, we must take some stance with respect to that world. To fail to do so is to take a stance by default.

Burawoy er opptatt av at sosiologer skal innse de faktiske forhold, at sosiologien er skapt i forhold til det offentlige samfunnet rundt dem. Public sociology skiller seg likevel fra kritisk teori blant annet gjennom at den er eksplisitt utadvendt, og at den er kunnskapsmessig basert på kommunikasjon utover i motsetning til den ”indre iaktakelsen” (ibid:4-5). Weber mente at uten verdiforpliktelser og engasjement fra forskeren, fins det ikke noe basis for spørsmålene som ligger til grunn en sosiologs forskningsprogram (ibid:4). Å være bevisst på disse verdiene åpner opp for det Burawoy kaller refleksiv kunnskap. Ren beskrivende, empirisk sosiologi kan komme nærme å forklare konsekvensene av våre egne verdiengasjement, og gjennom dette opplyse våre verdidiskusjoner. Men den kan ikke fastslå hvilke verdier som faktisk ligger til grunn for handling. Alternativet må da bli å avgjøre hvilke verdier som ligger til grunn for handling på et kollektivt og demokratisk grunnlag.

Boltanski & Thévenots metode er nettopp utviklet som et sosiologisk verktøy med dette formålet. Jeg hevder derfor at den kan være et godt verktøy for å utøve nettopp en public sociology. Burawoy skriver at (ibid:13)

Transnational social movements, whether around human rights, the environment, women's movements, or labor, could become the foundation

of a global public sociology, and a springboard for the critique of U.S. sociology, provincializing its universalistic claims.

I mitt avsluttende arbeid med denne oppgaven, har jeg forstått at aktivistene fra EFN kunne dratt nytte av flere av perspektivene som jeg har brukt i denne oppgaven. For det første merket jeg meg at mange i EFN mener at deres brukerrettighetsperspektiv ivaretas bare av dem selv, og at kreftene og argumentene som talte for skjerpingen av åndsverksloven var i et flertall. Analysen min foreslår derimot at dette ikke er riktig. Motstanden mot lovendringen er bred, og fremmes av mange forskjellige aktører. For det andre bidro jeg med det faktumet at EUCD ikke ennå var gjort til en del av EØS-avtalen, og at Kultur- og kirkedepartementet derfor har utelatt å opplyse om viktig informasjon (Haugseth 2004). Jeg mener i dag at mitt engasjement i forhold til EFN har vært for lite. Jeg kunne i større grad gjort denne oppgaven bedre og ennå mer aktuell ved å tidligere innse at kontakten jeg har hatt med representanter fra EFN faktisk har vært med på å forme det kunnskapsmessige innholdet i denne oppgaven, i et gjensidighetsforhold.

En alternativ forståelse av mitt eget engasjement

Public sociology blir derfor en måte å forstå og uttrykke at sosiologisk forskning alltid formes av det offentlige samfunnet rundt. Sosiologien er i seg selv et felt som bestrides og er i endring, noe som speiler motsetningene i det sivile samfunnet som reproducerer dominans og segmentering, hegemoni og eksklusjoner (ibid:15). Her tror jeg Boltanski & Thévenots forståelsesmodeller har noe svært viktig å bidra med. Hvis jeg anvender Burawoys konfliktorienterte forståelse av samfunnet og sosiologien, kan jeg avslutningsvis forstå mitt eget sosiologiske engasjement for å skrive denne oppgaven på en alternativ måte, nemlig som informert av balanseforskyvningen mellom rettighetshaver og allmennheten. Burawoy formulerer det slik (ibid):

In a world tending toward market tyranny and state unilateralism, civil society is at once threatened with extinction and at the same time a major possible hold-out against deepening inequalities and multiplying threats to all manner of human rights.

Tradisjonelt har sosiologien alltid problematisert sosial ulikhet og den urettferdige balansen mellom ulike grupper. Balanseforskyvningen jeg beskriver i denne oppgaven reflekterer også dette.

Refleksjoner rundt videre forskning

Det er flere fagfelt som allerede er i gang med å forstå og gjennom dette definere det digitale. Men jeg tror sosiologien står i en særstilling i så måte. Så langt har ikke det handlingsteoretiske perspektivet til de fleste sosiologer fått fotfeste ute i samfunnet. Jeg mener ikke at offentligheten i dag nødvendigvis er negative til det sosiologien har å bidra med, men kanskje kan norsk sosiologi bli flinkere til å henvende seg utover til offentligheten – som tross alt alltid er dens objekt. Det å forstå EFN-aktivistene, programvareutviklere som velger åpen kildekode, og fildelere først og fremst som sosiale bevegelser med en egen agenda for samfunnsutviklingen, vil gi en interessant og sannsynlig forståelse av den ”digitale endringen”. Det jeg selv vil kritisere denne oppgaven for, blir da at den fra starten av kanskje har hatt en litt for stor avstand til aktørene som former premissene og argumentene i debatten. Jeg har kanskje vært for opptatt av at dette er min hovedoppgave, og at jeg det er jeg som presenterer innholdet – i stedet for å i større grad åpne opp fra starten av for at tankene jeg drøfter i denne oppgaven her tross alt er fruktene av et samarbeid mellom meg, medstudenter, EFN-aktivister og et utall andre. Analysen min kunne også bestått av et annet kildemateriale. Høringsuttalelser har muligens gitt et rimelig godt bilde av endringen jeg ville beskrive, men er samtidig begrenset av at de er formet i et visst språk, til et departement. Ved å bruke en mer organisk tilnærming fra starten, ville en i større grad kunne komme nærmere å forstå ideologien bak både fildelingen og EFN-aktivistene, og si noe om hvordan denne i seg selv kan danne en ny sosial kraft. I et eventuelt videre arbeid med problemstillingene jeg har tatt for meg, tror jeg at en mer engasjert tilnærming vil gi et klarere bilde av verdiene og kategoriene som blir realisert. Bakdelen er at mer engasjement potensielt kunne minske distansen som er nødvendig for å opprettholde et kritisk og akademisk nivå. En refleksiv sosiologi med den aktørbaserte handlingen i sentrum, som samtidig er satt i sammenheng med objekter og relasjoner, har den fordelen at den kan være *både* utadvendt og innvendig refleksiv til samme tid. Dermed vil nettopp en refleksiv sosiologi også være det beste verktøyet for å forstå endringen ut fra perspektivet til dem som faktisk står bak, uten at forskningen samtidig blir ukritisk. På samme tid vil en sådan sosiologi ha den gode egenskapen at den vil kunne nå ut igjen til offentligheten. En slik tilnærming til spørsmålet om det digitale, tror jeg både samfunnet og sosiologien vil kunne tjene på.

LITTERATURLISTE

Monografier, artikler, etc.

Alderman, John (2001). *Sonic Boom: Napster, mp3, and the New Pioneers of Music*. Cambridge: Perseus Publishing.

Andersen, Espen (2004). Sender regninga til forbrukerne. [16.11.2004] (Artikkel på NRK.no, HTML-dokument) <<http://www.nrk.no/musikk/4216384.html>>

Andersen, Heine og Bo Kaspersen (2000). *Klassisk og moderne samfunnsteori*. København: Hans Reitzels forlag.

Barbrook, Richard (2002). *The Regulation of Liberty: free speech, free trade and free gifts on the Net*. [04.11.2004] (PDF-dokument) <<http://www.commoner.org.uk/04barbrook.pdf>>.

Barbrook, Richard and Andy Cameron (1996). *The Californian Ideology*. Fra *Science as Culture*, No. 26, Vol. 6 Part 1, s. 44-72.

Bénatouïl, Thomas (1999). A Tale of Two Sociologies. The Critical and the Pragmatic Stance in Contemporary French Sociology. Fra *European Journal of Social Theory* 2(3):379-396.

Bergo, Jarle (2002). *Norges Bank: Pengepolitikk, konjunkturer og konkurranseevne*. [04.11.2004] (HTML-dokument). Sist endret 05.09.2002. <<http://www.norges-bank.no/foredrag/2002-09-05/foredrag-2002-09-05.html>>

Bell, Peter & Harry Cleaver. *Marx's Crisis Theory as a Theory of Class Struggle*. [28.11.2004]. (PDF-dokument). <<http://www.commoner.org.uk/cleaver05.pdf>>

Björkegren, Dag (1992). *Kultur och Ekonomi*. Stockholm. Carlsson Bokförlag.

- Boltanski, Luc and Eve Chiapello (2002). *The new spirit of capitalism*. [04.11.2004] (Microsoft Word-dokument) <http://www.europamet.org/conference2002/papers/j6_boltanski_chiapello.doc>.
- Boltanski, Luc and Laurent Thévenot (1999). The Sociology of Critical Capacity. Fra *European Journal of Social Theory* 2(3):359-377.
- Boltanski, Luc and Laurent Thévenot (2000). The Reality of Moral Expectations: A sociology of Situated Judgement. I *Philosophical Explorations* 3:208-31.
- Bronner, Stephen Eric (1994). *Of Critical Theory and its Theorists*. Cambridge, Massachusetts: Blackwell.
- Budgen, Sebastian (2000). A New 'Spirit Of Capitalism'. I *New Left Review*, nr. 1, januar 2000.
- Chiapello, Eve and Norman Fairclough (2002). Understanding the new management ideology: a transdisciplinary contribution from critical discourse analysis and new sociology of capitalism. Fra *Discourse & Society*. Vol 13(2): 185–208. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage Publications.
- Caffentziz, George. *On the Notion of a Crisis of Social Reproduction: A Theoretical Review* [19.11.2004] (PDF-dokument). <<http://www.commoner.org.uk/caffentziz05.pdf>>
- Cole, Ken (1999). *Economy – Environment – Development – Knowledge*. London: Routledge.
- De Angelis, Massimo (2000). Enclosure and integration. Fra Workers' Liberty #63. [17.11.2004] (Html-dokument) <<http://archive.workersliberty.org/wlmags/wl63/massimo.htm>>.
- De Angelis, Massimo (2001). *Marx and primitive accumulation: The continuous character of capital's "enclosures"*. [17.11.2004] (PDF-dokument) <<http://www.commoner.org.uk/02deangelis.pdf>>.
- Delany, Samuel R. (1999). *Babel-17*. London: Millennium.

- Despain, Jeremy (1999). *History of the Compact Disc*. [04.11.2004] (Html-dokument) <<http://www.oneoffcd.com/info/historycd.cfm>>
- DiMaggio, Paul, Eszter Hargittai, W. Russel Neuman and John P. Robinson (2001). *Social Implications of the Internet*. *Fra Annu. Rev. Sociology*. 2001. 27:307-36.
- Dodier, Nicolas (1993). Review Article: Action as a combination of 'common worlds'. I *The Sociological Review* 1:556-71.
- Hannemyr, Gisle: Microsofts nye emperium. *Fra Nordiske Le Monde Diplomatique*, nr. 1, 11. april 2003.
- Hansen, Ivar Roger, Trond Valberg, Inger Kielland og Laila Mowinckel (1997). *Norge – ett lydrike? Verneplan for norske lydfestninger*. [04.11.2004] (PDF-dokument) <<http://www.nb.no/verneplan/lyd/verneplan.pdf>>.
- Harvey, David (1990). *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Basic Blackwell.
- Harvey, David (2003). *The New Imperialism*. Oxford: University Press.
- Harvey, David (2004). *Neo-liberalism and the Restoration of Class Power*. [04.11.2004] Paper lagt fram ved seminaret for "Humanism for the 21st Century: Perspectives East and West" ved universitetet I Oslo, 4-5 juni 2004. (PDF-dokument) <http://www.sum.uio.no/research/changing_attitudes/humanism/harvey080604.pdf>.
- Harvey, David. (2000). *Spaces of Hope*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Haugseth, Jan Frode (2004). *EUCD ennå ikke godkjent*. [04.11.2004] Sist oppdatert 01.10.2004. (Blogg-artikkel) <<http://jafro.homeip.net/arkiv/2004/10/01/es-enn-ikke-godkjent/>>.
- Hechter, Michael, og Satoshi Kanazawa. *Sociological Rational Choice Theory*. *Annu. Rev. Sociol.* 1997. 23:191–214.

- Jones, Christopher (2000). *Mp3 Overview*. [04.11.2004]. Sist oppdatert 27.07.2000. <<http://hotwired.lycos.com/webmonkey/00/31/index3a.html?tw=multimedia>>.
- Keane, John (1984). Introduction. Fra *Contradictions of the Welfare State* av Claus Offe. London: Hutchinson.
- Kellner, Douglas (1989). *Critical Theory, Marxism and Modernity*. Oxford: Polity Press.
- King, Brayden (2004). *Sociologist bloggers and public sociology*. [04.11.2004]. Sist oppdatert 15.05.2004. (Blogg-artikkel) <<http://www.braydenking.com/weblog/archives/000243.html>>.
- Lamont, Michèle (1992). *Money, Morals & Manners: The culture of the French and the American Upper-middle Class*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lamont, Michèle og Laurent Thévenot (2002). *Rethinking Comparative Cultural Sociology. Repertoires of Evaluation in France and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lessig, Lawrence (1999). *Code and other Laws of Cyberspace*. New York: Basic Books.
- Lessig, Lawrence (2001). *The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World*. New York: Vintage Books.
- Lessig, Lawrence (2004). Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity. [04-11-2004] (PDF-dokument) <<http://www.dvara.net/HK/freeculture.pdf>>
- Lindenschmidt, James W. (2004). *From Virtual Commons To Virtual Enclosures: Revolution and Counter-Revolution In The Information Age*. [04.11.2004] (PDF-dokument) <<http://www.commoner.org.uk/09lindenschmidt.pdf>>.
- May, Christopher (2000). *A Global Political Economy Of Intellectual Property Rights. The New Enclosures?* New York: Routledge.

- McChesney, Robert W, Ellen Meiksins Wood and John Bellamy Foster (1998). *The political economy of the Global Communication Revolution*. New York: Monthly Review Press.
- McCourt, Tom og Patrick Burkart. When creators, corporations and consumers collide: Napster and the development of on-line music distribution. I *Media, Culture and Society*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.
- McCullagh, Declan (2002). *It's Time to fix copyrights--permanently*. [04.11.2004]. Sist oppdatert 14.10.2002. (HTML-dokument) <<http://zdnet.com.com/2100-1107-961899.html>>.
- Nilsen, Alf (2004a). *Den Norske Sonderweg. Forelesningsnotater til SOS103*. <[http://jafro.homeip.net/pub/Nilsen,%20Alf%20\(2004\).%20Den%20Norske%20Sonderweg.pdf](http://jafro.homeip.net/pub/Nilsen,%20Alf%20(2004).%20Den%20Norske%20Sonderweg.pdf)>.
- Nilsen, Alf (2004b). *Collective Remembering and Struggles over Meaning*. <[http://jafro.homeip.net/pub/Nilsen,%20Alf%20\(2004\).%20Collective%20Remembering%20and%20Struggles%20over%20Meaning%20-%20the%20paper.pdf](http://jafro.homeip.net/pub/Nilsen,%20Alf%20(2004).%20Collective%20Remembering%20and%20Struggles%20over%20Meaning%20-%20the%20paper.pdf)>.
- Oberholzer, Felix og Koleman Strumpf (2004). *The effect of filesharing on record sales. An empirical Analysis*. Publisert på Internett: <http://www.unc.edu/~cigar/papers/FileSharing_March2004.pdf>.
- Osterman, Paul (2001). *Securing Prosperity*. New Jersey: Princeton University Press.
- Perelmann, Michael (2001). *The Secret History of Primitive Accumulation and Classical Political Economy*. [28.11.2004]. (PDF-dokument). <<http://www.commoner.org.uk/02perelman.pdf>>
- Rainee, Lee og Mary Madden (2004). *Pew Internet Project and Comscore Media Metrix Data Memo*. [04.05.2004] (PDF-dokument). <http://www.pewinternet.org/reports/pdfs/PIP_Filesharing_April_04.pdf>

Roseberry, William (1996): Hegemony, Power, and Languages of Contention, s. 71-84 i Wilmsen, E. N. and McAllister, P. (eds.): *The Politics of Difference: Ethnic Premises in a World of Power*. Chicago: University of Chicago Press.

Rosenblatt, Bill, Bill Trippe and Stephen Mooney (2002). *Digital Rights Management: Business Technology*. New York: M&T Books.

Sayer, Derek (1991). *Capitalism & Modernity: An excursus on Marx and Weber*. London: Routledge.

Scholte, Jan Aart (2000). *Globalization. A Critical Introduction*. New York: Palgrave.

Schwebs, Ture, og Helge Østbye (2001). *Media i samfunnet*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Scott, John (2001). Rational Choice Theory. I *Understanding Contemporary Society: Theories of the present*. I Browning, Halcli, Hewlett, Webster (2000). Sage publications. Også publisert på Internett: [04.11.2004] (HTML-dokument) <<http://privatewww.essex.ac.uk/~scottj/socscot7.htm>>.

Sennett, Richard (2001). *Det fleksible mennesket. Personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagbokforlaget.

Shapiro, Andrew L. (1999). *The Control Revolution: How the Internet is Putting Individuals in Charge and Changing the World We Know*. New York: Public Affairs™.

Silber, Ilana Friedrich (2003). Pragmatic Sociology As Cultural Sociology. Beyond Repertoire Theory? Fra *European Journal of Social Theory* 6(4):427-49.

Skolbekken, John-Arne og Olaug S. Lian (2003). Hva er drivkreftene bak etterspørselen etter ny teknologi? Fra *Tidsskriftet for den Norske Lægeforening* 2003; 123: s. 653-6. Også publisert på Internett: [03.11.2004] (PDF-dokument) <<http://www.tidsskriftet.no/lts-pdf/pdf2003/653-6.pdf>>

- Steen, Knut. *Jon Bing om morgendagens musikkmarked: - Plateselskapene vil forsvinne*. [04.11.2004] Sist oppdatert: 30.09.2003. (Intervju med Jon Bing fra Ballade i HTML-format): Musikkinformasjonssentrets nettavis. <www.ballade.no/nmi.nsf/doc/art2003093011274826332799>
- Studer, Matthias (2004). Gift and Free Software. [19.11.2004]. (PDF-dokument) <<http://www.commoner.org.uk/09studer.pdf>>
- Thévenot, Laurent (2000). Which road to follow? The Moral Complexity of an 'equipped' humanity, i Law, John and Annemarie Mol (2000): *Complexities in Science, Technology and Medicine*. Duke: Duke University Press.
- Thévenot, Laurent (2001). Pragmatic regimes governing the engagement with the world. I Schatzki, Cetina and von Savigny: *The practice Turn in Contemporary Theory*. London and New York: Routledge.
- Wagner, Peter (1994). *A Sociology of modernity: Liberty and discipline*. London: Routledge.
- Wagner, Peter (1999). After Justification: Repertoires of Evaluation and the Sociology of Modernity. Fra *European Journal of Social Theory* 2(3):341-357.
- Østbye, Helge (2004). Kildekritikk – en viktig del av metoderepertoaret også for samfunnsvitere. Fra *Samviten* 5:6-7.
- Aarseth, Espen (2003). *Digitale maktspill. Kontroll og kommunikasjon i det digitale rom*. Rapport 53, januar 2003. ISBN 82-92028-58-7. Også publisert på Internett. [04.11.2004] (HTML-dokument). <<http://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapp2003/Rapport53/>>.

Privat publisert statistikk

- International Federation of the Phonographic Industry, avd. Norge (2004). *Omsetning 1977-2003*. [04-11-2004]] (HTML-dokument) <<http://www.ifpi.no/statistikk/omsetning.htm>>

International Federation of the Phonographic Industry, avd. Norge (2004b). *Markedsandeler 1991-2002*. [04-11-2004]] (HTML-dokument) <<http://www.ifpi.no/statistikk/2003/markedsandeler.htm>>

Parker, Andrew (2004). The true picture of Peer-to-Peer Filesharing. [04-11-2004]] (HTML-dokument) <<http://www.cachelogic.com/research/index.php>>

Lover, lovforslag, stortingsproposisjoner, dommer, direktiv og traktater

Dom av 22. desember 2003 i straffesak nr 03-00731 M/02. *Den offentlige påtalemyndighet mot Jon Lech Johansen*. [04-11-2004]] (HTML-dokument). <<http://efn.no/DVD-dom-20031222.html>>

Dom av 12. november 2004 i straffesak nr 03-019164MED-OTIR/01. *Den offentlige påtalemyndighet v/Politiadvokat Erik Mostue mot AA v/Advokat Thomas Berge og BB v/Advokat Jens Mundal*. [16.11.2004]] (HTML-dokument). <<http://www.domstol.no/oslotingrett/index.asp?startID=&subExpand=&topExpand=&strUrl=/internet/showobject.asp?i=2473316&c=1000066>>

Europaparlamentets- og rådsdirektiv 2001/29/EF. *Om harmonisering av visse sider ved opphavsrett og nærstående rettigheter i informasjonssamfunnet*. Uoffisiell oversettelse av Kultur- og kirke departementet. [04-11-2004]] (PDF-dokument). <http://odin.dep.no/filarkiv/175144/Directive2001_29_EC_norsk_versjon_endringer_aandsverkloven.pdf>

Kirke og kultur departementet (2003). *Høringsutkast om forslag til endring i åndsverksloven m.m.* [04-11-2004] (PDF-dokument) <<http://www.odin.dep.no/archive/kkdvedlegg/01/04/hoeri024.pdf>>

Norske lovsamlinger: *Åndsverksloven (1961)*. [04-11-2004] (HTML-dokument). <<http://www.lovdatabasen.no/all/nl-19610512-002.html>>

World Intellectual Property Organisation (1996a). *Wipo-traktat om opphavsrett med omforente erklæringer fra diplomatkonferansen som har vedtatt traktaten og bestemmelsene i Bernkonvensjonen (1971) som det er vist til i traktaten*. Oversatt og publisert av Kultur- og kirke departementet. [04-11-2004] <http://odin.dep.no/filarkiv/175131/WIPO_traktat_om_opphavsrett_866-02.pdf>

World Intellectual Property Organisation (1996b). *Wipo-traktat om framføringer og fonogrammer*. Oversatt og publisert av Kultur- og kirke departementet. [04-11-2004] <http://odin.dep.no/filarkiv/175134/WIPO_traktat_om_framforinger_og_fonogrammer_866-02.pdf>

World Trade Organisation (1994) Annex 1C: *Agreement On Trade-Related Aspects Of Intellectual Property Rights*. [04-11-2004] <http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-TRIPS.pdf>

Privat korrespondanse

Barbrook Richard (2003). *Re: To Mr. Richard Barbrook: The NGSCB-platforms*. [20.10.2003] Privat e-post.

Hannemyr, Gisle. (2004). *Re: Hviskeleken og nytt lovforslag*, [19.10.2004]. Privat e-post fra e-post-lista til EFN

Hermansen, Bengt (2004). [29.11.2004]. Telefonsamtale til avdelingsdirektør i Kultur- og kirke departementet med spørsmål om dato for lov- og direktivimplementering.

Høringsuttalelser

[Alle sist aksessert 23.11.2004]

Abelia (2003). Publisert på Internett. <http://odin.dep.no/filarkiv/182526/andvs_horing_abelia.pdf>

ABM-utvikling (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183121/andsv_horing_ABM.pdf>

Antipiratgruppen (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182523/Antipiratgruppens_horingsuttalelse_-_Infosoc.pdf>

Arbeids- og administrasjonsdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183246/andsv_horing_AAD.pdf>

Arkitektthøgskolen i Oslo (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183099/andsv_horing_AHO.pdf>

Barne- og familiedepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182946/andsv_horing_BFD.pdf>

Bibliotekstjenesten ved Høgskolen i Hedmark (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182425/andvs_horing_bibliotekstjeneste_HiHm.pdf>

Bildende Kunstneres Hjelpesfond (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183303/BKH_andsv_horing.pdf>

BONO (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182440/andsverk_horing_BONO.pdf>

Business Software Alliance (BSA) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182841/BSA_andsv_horing_med_vedleggene.pdf>

Den Norske Advokatforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183313/andsv_horing_nrsk_advokatforening.pdf>

Den Norske Fagpresses Forening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182924/andsv_horing_den_norske_fagpresses_forening.pdf>

Den norske Forfatterforening (DnF) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182516/andsv_samlet_horingsutt_forfatterforening_etc.pdf>

Den norske Forleggerforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183097/andsv_horing_den_norske_forleggerforening.pdf>

Digme AS (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182512/andsv_horing_Digme_AS.pdf>

Elektro- og Elektronikkbransjen (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182231/Horingssvar_Elektro- og elektronikkbransjen.pdf>

- Elektronisk Forpost Norge (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182916/Andsv_horing_elektronisk_forpost.pdf>
- Finansdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183120/andsv_horing_Finansdept.pdf>
- Fond for lyd og bilde (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/181891/Fond_for_lyd_og_bilde_horing_aandsverklov.pdf>
- Fond for utøvende kunstnere (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182504/andsv_horing_fond_for_utovende_kunstnere.pdf>
- FONO (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182508/andvs_horing_FONO.pdf>
- Forbrukerombudet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182925/andsv_horing_forbrukerombudet.pdf>
- Forskerforbundet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182985/andsv_horing_forskerforbundet.pdf>
- GRAFILL (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183302/grafill_andsv_horing_final.pdf>
- GramArt (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182507/GramArts_horingssvar_andsv.pdf>
- Gramo (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182527/andsv_horing_GRamo.pdf>
- Handelshøyskolen BI (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182434/andsverk_hroingsutt_BI.pdf>
- Høyskolen i Bergen (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183351/andsv_horing_Hoyskole_Bergen.pdf>
- Høgskolen i Telemark (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183202/andsv_horing_hoyskole_i_telemark.pdf>
- IFPI Norge (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182449/andsverk_horing_IFPI_Norge.pdf>

IKT-Norge (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182427/andsverk_horing_IKT-Norge.pdf>

Justisdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/184039/andsv_horing_Justisdept.pdf>

Kommunenes Sentralforbund (2003). <<http://odin.dep.no/archive/kkdvedlegg/01/06/andsv002.pdf>>

Konkurransetilsynet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183224/andsv_horing_Konkurransetilsyn.pdf>

KOPINOR (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182424/andsv.horing_Kopinor.pdf>

LINO – Skribentenes klareringstjeneste (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183264/andsv_horing_LINO_endelig.pdf>

LO (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182529/andsv_horing_LO.pdf>

Mediebedriftenes Klareringstjeneste AS (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182984/andsv_horing_mediebedriftenes_klarelingstjeneste.pdf>

Motion Pictures Association (MPA) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182233/Andsv.horing_motion_pictures.pdf>

Musikernes fellesorganisasjon (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182511/andsv_horing_musikernes_fellesorg.pdf>

Nasjonalbiblioteket (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/181834/nasjonalbiblio_huttalelse_aandsverkloven.pdf>

NORWACO (2003a). <http://odin.dep.no/filarkiv/180602/Norwaco_27052003.pdf>

NORWACO (2003b). <http://odin.dep.no/filarkiv/185220/Norwaco_25062003.pdf>

Norsk Artistforbund (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183205/andsv_horing_norsk_artistforbund.pdf>

- Norsk Bibliotekforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/181836/Norsk_bibliotekforenings_hsvaer_aandsverklov.pdf>
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (2003). http://odin.dep.no/filarkiv/182373/Andsv.horing_norsk_faglitt_forening.pdf.
- Norsk filminstitutt (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182471/andsv_horing_Norsk_filminstitutt.pdf>
- Norsk folkemusikk- og danselag (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/184910/andsv_horing_danse_og_folkemusikklag_3.pdf>
- Norsk forening for industriens patentingeniører (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182521/andsv_horing_NIP.pdf>
- Norsk komponistforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183306/andsv_horing_nrske_komponister_final.pdf>
- Norsk kulturråd (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183306/andsv_horing_nrske_komponister_final.pdf>
- Norsk journalistlag (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182530/andsv_horing_norsk_journalistlag.pdf>
- Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182232/Andsv.horing_norsk_lyd_og_blindeskrift.pdf>
- Norsk Musikkforleggerforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183270/Andsv_horing_norsk_musikkforlegg.pdf>
- Norsk Oversetterforening (NO) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182518/andsv_samlet_horingsutt._forfatterforening_etc.pdf>
- Norsk Presseforbund (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182989/andsv_horing_norsk_presseforbund.pdf>
- Norsk Redaktørforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182223/Horingsuttalelse_redaktorforening.pdf>
- Norsk Skuespillerforbund (Norsk Skuespillerforbund) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182429/andvs_horing_norsk_skuespillerforbund.pdf>

- Norsk Spill og Multimedia Leverandørforening(2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183197/Andsv_horing_NSM.pdf>
- Norsk språkråd (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182525/andsv_horing_norsk_spraakraad.pdf>
- Norsk Videogramforening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183301/andsv_horing_nrsk_videogram.pdf>
- Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere (NBU) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182517/andsv_samlet_horingsutt_forfatterforening_etc.pdf>
- Norske BildeByråers Forening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183191/andsv_horing_NBBF.pdf>
- Norske Billedkunstnere (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183309/NBK_andsv_horing_final.pdf>
- Norske Dansekunstnere (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182436/andsverk_horing_norske_dansekunstnere.pdf>
- Norske Dramatikeres Forbund (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183296/andsv_samlet_horingsutt_forfatterforening_etc.pdf>
- Norske film- og tv-produsenters forening (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183295/andsv_horing_norskfilm_tvprod.pdf>
- Norges musikkhøyskole (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182478/andvs_horing_norges_musikkhoyskole.pdf>
- NRK (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183093/andsv_horing_NRK.pdf>
- NRKs debattforum (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183267/andsv_horing_petition_kommentar.pdf>
- NettForum (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182452/andsv_horing_norsk_netforum.pdf>
- Nærings- og handelsdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183199/andsv_horing_NHD.pdf>

- Næringslivets Hovedorganisasjon (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182442/andsverk_horing_naeringslivets_hovedorg.pdf>
- Opera Software (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182387/Aandsv_horing_opera_software.pdf>
- Patentstyret (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182222/Horingsuttalelse_Patentstyre.pdf>
- Produksjonsnettverk for Elektronisk Kunst (PNEK) (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183233/andsv_horing_pnek.pdf>
- Riksarkivaren (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183234/andsv_horing_riksarkivaren.pdf>
- Samferdselsdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/181841/Horingsvar_Samferdselsdept._aandsverkloven.pdf>
- Senter for Medieøkonomi (Senter for Markedsøkonomi) - Handelshøyskolen BI (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182772/andsv_horing_senter_for_medieokonomi.pdf>
- TONO (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182414/Andsvverk_horing_TONO.pdf>
- TV2 (2003) : <http://odin.dep.no/filarkiv/182668/andsv_horing_TV2.pdf>
- Universitetet i Bergen (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182492/andsv_horing_uib.pdf>
- Universitets- og høyskolerådet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182770/andsv_horing_universitet_og_hoyskoleraad.pdf>
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182923/andsv_horing_UFD.pdf>
- Utenriksdepartementet (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/183304/UD_andsv_horing_final.pdf>
- Vestlandske Blindeforbund (2003). <http://odin.dep.no/filarkiv/182447/andsverk_horing_vestlandske_blindeforbund.pdf>

TIDLIGERE UTGITT I COMPLEX-SERIEN

CompLex er Institutt for rettsinformatikk skriftserie. Serien startet i 1981, og det har blitt utgitt mer enn hundre titler. Bøkene i CompLex-serien kan bestilles fra Akademika (se bestillingsskjema bak i boken eller www.akademika.no).

2005

- 1/05 **Renessansen som unnfanget Corpus Iuris Civilis.
Keiser Justinians gjenerobring av Romerriket**
Halvor Manshaus NOK 229,50,-
- 2/05 **Personvern og ytringsfrihet. Fotografering av siktede
i straffesaker – et vern for ytringsfrihet?**
Anette Engum..... NOK 132,-
- 3/05 **Rettigheter til geografisk informasjon.
Opphavsrett, databasevern og avtalepraksis.**
Steinar Taubøll..... ikke fastsatt
- 4/05 **“The Answer to the Machine is in the Machine” and Other
Collected Writings**
Charles Clark..... NOK 412,-
- 5/05 **Digital Rights Management - Promises, Problems and Alternative
Solutions**
Kristian Syversen ikke fastsatt

2004

- 1/04 **Opphavsrettslige problemstillinger ved universitetene og
høgskolene. Innstilling fra immaterialrettsutvalget, oppnevnt
av Universitets- og Høgskolerådet 31. januar 2000. Avgitt til
universitets- og høgskolerådet 8. oktober 2003**
Immaterialrettsutvalget..... NOK 341,-
- 2/04 **Ansvarsfrihet for formidler ved formidling av
informasjonssamfunnstjenester**
Bård Standal NOK 311,-

- 3/04 **Arbeidsgivers adgang til å kontrollere og overvåke sine ansatte med hovedvekt på grunnvilkårene for behandling av personopplysninger i arbeidslivet**
Stefan Jørstad NOK 191,-
- 4/04 **Elektroniske spor fra mobiltelefoner – om politiets bruk og teleoperatørens lagring av trafikkdata.**
Christian Dahlgren NOK 117,-
- 5/04 **International Jurisdiction and Consumers Contracts – Section 4 of the Brussels Jurisdiction Regulation.**
Joakim S. T. Øren NOK 172,50
- 6/04 **Elektronisk dokumentfalsk.**
Lars Christian Sunde NOK 60,502003
- 1/03 **IT i domstolene. En analyse av norske domstolers teknologianvendelse fra 1970 til 2001**
Even Nerskogen..... NOK 330,-
- 2/03 **Hvorfor vokser Norsk Lovtidend? En empirisk analyse av veksten**
Martin StørenNOK 87,-
- 3/03 **Etableringslandsprinsippet. En analyse av e-handelsdirektivet art 3 og prinsippet om fri bevegelighet av tjenester ved elektronisk handel**
Jon Christian Thaulow NOK 213,-
- 4/03 **The Law of Electronic Agents. Legal contributions to ALFEBIITE – A Logical Framework for Ethical Behaviour between Infohabitants in the Information Trading Economy of the Universal Information Ecosystem, IST-1999-10298**
Jon Bing and Giovanni Sartor (eds) NOK 351,-
- 5/03 **LEA 2003: The Law and Electronic Agents Proceedings of the Second LEA Workshop, 24th June 2003, in connection with the ICAIL 2003 Conference (Ninth International Conference on Artificial Intelligence and Law), Edinburgh, Scotland, UK**
Seminarrapport)..... NOK 228,-
- 6/03 **Opphavsrettslige aspekter ved nettbasert formidling av musikk**
Stig Walle NOK 153,-
- 7/03 **Sceneinstruktørens opphavsrettslige stilling**
Edle Endresen..... NOK 119,-

8/03 User-Centred Privacy Aspects In Connection With Location Based Services
Christian B. Hauknes..... NOK 203,-

2002

1/02 Koblingshandel og forholdet til fysisk og teknologisk integrasjon i relasjon til EØS-avtalens art.54(d)
Ole Jacob Garder NOK 180,-

2/02 To opphavsrettslige arbeider:
Bjarte Aambø – Opphavsrettslige rettsmangler
Erlend Ringnes Efskind – Skjermbildets rettslige natur
Aambø / Ringnes Efskind NOK 201,-

3/02 Arbeidstakeroppfinnelser ved universiteter og høyskoler. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av universitets- og høyskolerådet 31 januar 2000. Avgitt til universitets- og høyskolerådet i oktober 2001
..... NOK 213,-

4/02 Utøvende kunstneres direkteoverføringer på Internett – med hovedvekt på kringkastingsbegrepet
Irina Eidsvold Tøien NOK 225,-

5/02 Administrasjon av radiofrekvensspekteret. Rettslige problemstillinger knyttet til telemyndighetenes forvaltning av frekvensressursene
Øyvind Haugen NOK 177,-

6/02 Overføring av personopplysninger til tredjeland. Kravet til tilstrekkelig beskyttelse etter EU-direktivet om personvern art. 25
Mona Naomi Lintvedt og Christopher J. Helgeby..... 198,-

7/02 Digitale mellomledds ansvar for videreformidling av ytringer. E-handelsdirektivet art. 12-14
Just Balstad..... 186,-

8/02 Platekontrakten. Eksklusive overdragelser av utøverens rettigheter til eksemplarfremstilling og spredning
Øyvind Berge..... 237,-

9/02 Varemerkerettslige konflikter under .no. I hvilken grad kan registrering og bruk av et domenenavn medføre inngrep i en varemerkerett? Hvordan løses konflikter under .no i dag, og

	hva kan være en mer hensiktsmessig tvisteløsningsmekanisme i fremtiden? <i>Silje Johannessen</i>	192,-
10/02	Vegard Hagen – Pekeransvar. Spørsmålet om ansvar for publisering av pekere på verdensveven (World Wide Web) Hans Marius Graasvold – Pekeransvaret. Straffe- og erstatningsansvar for publisering av pekere til informasjon på Internett <i>Vegard Hagen / Martin Grasvold</i>	234,-
11/02	Personopplysningsloven § 7. En analyse av forholdet mellom personvern og ytringsfrihet slik det er uttrykt i personopplysningsloven § 7 <i>Karen Elise Haug Aronsen</i>	198,-
12/02	Databasevern. Sui generis-vern av sammenstillinger etter gjennomføringen av databasedirektivet i åndsverkloven § 43 <i>Lisa Vogt Lorentzen</i>	210,-
2001		
1/01	Internet and Choice-of-Law – The International Sale of Digitised Products through the Internet in a European Context <i>Peter Lenda</i>	NOK 275,-
2/01	Internet Domain Names and Trademarks <i>Tonje Røste Gulliksen</i>	NOK 227,-
3/01	Internasjonal jurisdiksjon ved elektronisk handel – med Luganokonvensjonen art 5 (5) og elektroniske agenter som eksempel <i>Joakim S. T. Øren</i>	NOK 204,-
4/01	Legal issues of maritime virtual organisations <i>Emily M. Weitzenböck</i>	NOK 164,-
5/01	Cyberspace jurisdiction in the U.S. – The International Dimension of Due Process <i>Henrik Spang-Hanssen</i>	NOK 685,-
6/01	Norwegian border control in a Europe without Internal Frontiers – Implications for Data Protection and civil liberties <i>Stephen Kabera Karanja</i>	NOK 252,-

2000

- 1/00 **Klassikervernet i norsk åndsrett**
Anne Beth Lange NOK 268.-
- 2/00 **Adgangen til å benytte personopplysninger. Med vekt på det opprinnelige behandlingsformålet som begrensningsfaktor**
Claude A. Lenth NOK 248.-
- 3/00 **Innsyn i personopplysninger i elektroniske markedsplasser.**
Line Coll..... NOK 148.-

1999

- 1/99 **International regulation and protection of Internet domain and trademarks**
Tonje Røste Gulliksen..... NOK 248.-
- 2/99 **Betaling via Internett**
Camilla Julie Wollan..... NOK 268.-
- 3/99 **Internett og jurisdiksjon**
Andreas Frølich Fuglesang & Georg Philip Krog..... NOK 198.-

1998

- 1/98 **Fotografiske verk og fotografiske bilder, åndsverkloven § 1 og § 43 a**
Johan Krabbe-Knudsen..... NOK 198.-
- 2/98 **Straffbar hacking, straffelovens § 145 annet ledd**
Guru Wanda Wanvik NOK 238.-
- 3/98 **Interconnection – the obligation to interconnect telecommunications networks under EC law**
Katinka Mahieu NOK 198.-

1997

- 1/97 **Eksemplarframstilling av litterære verk til privat bruk**
Therese Steen NOK 158.-

- 2/97 **Offentlige anskaffelser av informasjonsteknologi**
Camilla Sivesind Tokvam..... NOK 175.-
- 3/97 **Rettslige spørsmål knyttet til Oppgaveregisteret**
Eiliv Berge Madsen NOK 170.-
- 4/97 **Private pengespill på Internett**
Halvor Manshaus NOK 160.-
- 5/97 **Normative Structures in Natural and Artificial Systems**
Christen Krogh NOK 255.-
- 6/97 **Rettslige aspekter ved digital kringkasting**
Jon Bing..... NOK 178.-
- 7/97 **Elektronisk informasjonsansvar**
Tomas Myrbostad..... NOK148.-
- 8/97 **Avtalelisens etter åndsverksloven § 36**
Ingrid Mauritzen..... NOK 120.-
- 9/97 **Krav til systemer for forvaltning av immaterielle rettigheter**
Svein Engebretsen NOK 168.-
- 10/97 **American Telephony: 120 Years on the Road to Full-blown Competition**
Jason A. Hoida NOK 140.-
- 11/97 **Rettslig vern av databaser**
Harald Chr Bjelke..... NOK 358.-
- 1996**
- 1/96 **Innsynsrett i elektronisk post i offentlig forvaltning**
Knut Magnar Aanestad og Tormod S. Johansen..... NOK 218.-
- 2/96 **Public Policy and Legal regulation of the Information Market in the Digital Network Environment**
Stephen John Saxby NOK 238.-
- 3/96 **Opplysning på spill**
Ellen Lange..... NOK 218.-
- 4/96 **Personvern og overføring av personopplysninger til utlandet**
Eva I. E. Jarbekk NOK 198.-

- 5/96 **Fjernarbeid**
Henning Jakhell NOK 235.-
- 6/96 **A Legal Advisory System Concerning Electronic Data Interchange
within the European Community**
Andreas Mitrakas NOK 128.-
- 7/96 **Elektronisk publisering: Utvalgte rettslige aspekter**
Jon Bing og Ole E. Tokvam NOK 186.-
- 8/96 **Fjernsynsovervåking og personvern**
Finn-Øyvind H. Langfjell NOK 138.-

1995

- 1/95 **Rettslige konsekvenser av digitalisering: Rettighetsadministrasjon
og redaktøransvar i digitale nett**
Jon Bing NOK 368.-
- 2/95 **Rettslige spørsmål i forbindelse med utvikling og bruk av
standarder innen telekommunikasjon**
Sverre Sandvik NOK 178.-
- 3/95 **Legal Expert Systems: Discussion of Theoretical Assumptions**
Tina Smith NOK 278.-
- 4/95 **Personvern og straffeansvar – straffelovens § 390**
Ole Tokvam NOK 198.-
- 5/95 **Juridisk utredning om filmen «To mistenkelige personer»**
Johs. Andenæs NOK 138.-
- 6/95 **Public Administration and Information Technology**
Jon Bing and Dag Wiese Schartum NOK 348.-
- 7/95 **Law and Liberty in the Computer Age**
Vittorio Frosini NOK 158.-

1994

- 1/94 **Deon'94, Second International Workshop on Deontic Logic in
Computer Science**
Andrew J. I. Jones & Mark Sergot (ed) NOK 358.-

- 2/94 Film og videogramrett. TERESA (60)
Beate Jacobsen..... NOK 318.-
- 3/94 Elektronisk datutveksling i tollforvaltningen – Rettslige spørsmål
knyttet til TVINN
Rolf Risnæs NOK 225.-
- 4/94 Sykepenger og personvern – Noen problemstillinger knyttet til
behandlingen av sykepenger i Infotrygd
Mari Bø Haugestad..... NOK 148.-
- 5/94 EØS, medier og offentlighet. TERESA (103)
Mads Andenæs, Rolf Høyér og Nils Risvand..... NOK 148.-
- 6/94 Offentlige informasjonstjenester: Rettslige aspekter
Jon Bing..... NOK148.-
- 7/94 Sattelittfjernsyn og norsk rett. MERETE (3) IV
Nils Eivind Risvand NOK 138.-
- 8/94 Videogram på forespørsel. MERETE (14) IV
Beate Jacobsen (red) NOK 158.-
- 9/94 «Reverse engineering» av datamaskinprogrammer. TERESA (92) IV
Bjørn Bjerke NOK 198.-
- 10/94 Skattemessig behandling av utgifter til anskaffelse av
datamaskinprogrammer. TERESA (75)
Gjert Melsom..... NOK 198.-

1993

- 1/93 Artificial Intelligence and Law. Legal Philosophy and Legal Theory
Giovanni Sartor..... NOK 148.-
- 2/93 Erstatningsansvar for informasjonstjenester, særlig ved databaseydelser
Connie Smidt..... NOK 138.-
- 3/93 Personvern i digitale telenett
Ingvild Hanssen-Bauer..... NOK 178.-
- 4/93 Consumers Purchases through Telecommunications in Europe. –
Application of private international law to cross-border contractual
disputes
Joachim Benno NOK 198.-

- 5/93 **Four essays on: Computers and Information Technology Law**
Morten S. Hagedal..... NOK 218.-
- 6/93 **Sendetidsfordeling i nærradio MERETE (3) III**
Marianne Rytter Evensen..... NOK 148.-
- 7/93 **Essays on Law and Artificial Intelligence**
Richard Susskind NOK 158.-
- 1992**
- 1/92 **Avskrivning av mikrodatamaskiner med tilbehør – en nordisk studie
TERESA (87)**
Beate Hesseltvedt..... NOK 138.-
- 2/92 **Kringkastingsbegrepet TERESA (78)**
Nils Kr. Einstabland..... NOK 208.-
- 3/92 **Rettskilderegistre i Helsedirektoratet NORIS (94) I & II**
Maria Strøm NOK 228.-
- 4/92 **Softwarepatent – Imaterialrettens enfant terrible. En redegjørelse
for patenteringen af softwarerelaterede oppfindelser i amerikansk og
europæisk ret**
Ditlev Schwanenfügel NOK 158.-
- 5/92 **Abonnementskontrakter fro kabelfjernsyn TERESA (78II)**
Lars Borchgrevink Grindal..... NOK 248.-
- 6/92 **Implementing EDI – a proposal for regulatory form**
Rolf Riisnæs NOK 118.-
- 7/92 **Deponering av kildekode«escrow»-klausuler TERESA (79)**
Morten S. Hagedal..... NOK 128.-
- 8/92 **EDB i juridisk undervisning – med en reiserapport fra England og
USA**
Ola-Kristian Hoff NOK 228.-
- 9/92 **Universitetens ansvar for bruk av datanett TERESA (94)**
Jon Bing & Dag Elgesem..... NOK 198.-
- 10/92 **Rettslige sider ved teletorg**
Andreas Galtung..... NOK 148.-

BESTILLING

Jeg bestiller herved følgende Complex-utgivelser:

Nummer / årgang: _____
Tittel: _____

Nummer / årgang: _____
Tittel: _____

Nummer / årgang: _____
Tittel: _____

Nummer / årgang: _____
Tittel: _____

Nummer / årgang: _____
Tittel: _____

Navn: _____

Adresse: _____

Postadresse: _____

Telefon: _____

Bestillingsskjemaet sendes pr.post eller telefaks til:

akademika

Fagbokhandelen i Oslo

Avd. juridisk litteratur Aulabygningen

Karl Johansgt. 47, 0162 Oslo

Telefon: 22 42 54 50

Telefaks: 22 41 17 08

Complex kan også bestilles via nettbokhandelen www.akademika.no